

Romská hudba jako zrcadlo aktuálních problémů sociální pedagogiky

Bc. Iva Staňková

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Iva Staňková**
Osobní číslo: **H130030**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Romská hudba jako zrcadlo aktuálních problémů sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti romského etnika a hudby.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace výzkumu formou obsahové analýzy dokumentů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DAVIDOVÁ, Eva. Čhajori romaňi. Romská dívenko: Výbor z romské písňové poezie. Praha: Ars Bohemica, 1999. ISBN 80-902381-3-0.

FRANĚK, Marek. Hudební psychologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-246-0965-2.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP. Výzkumné metody v pedagogické praxi. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4368-4.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: teorie praxe výzkum. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-72-2.

ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ŠEVČÍKOVÁ, Veronika. Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-282-3.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **17. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 7. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17.2.2015

..... Kautzner' kn

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělavně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být těl nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, uděje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějiho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdětku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolnosti až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdětku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením; užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce se věnuje romské hudbě, jedinečnému pokladu romské kultury. Hudbu, která leží v centru průniku hned několika vědních disciplín, jež úzce souvisí se sociální pedagogikou, vidí jako jediný pozitivní kulturní stereotyp a možné pojitko mezi romskou menšinou a majoritní společností. Práce se zabývá hudbou jako tradičním romským způsobem obživy i jejími proměnami v čase. Rozebírá možnosti jejího využití v multikulturní výchově i pedagogice kultury. Shrnuje význam romské hudby pro celé romské etnikum, pro majoritní společnost i její význam v celosvětovém kontextu. Finálně se práce koncentruje na romské písňové texty jako na zrcadlo aktuálních problémů sociální pedagogiky a jednotlivé písně jsou podrobeny hloubkové obsahové analýze.

Klíčová slova: Romové, romská menšina, romská hudba, romské písně, multikulturní společnost, multikulturní výchova.

ABSTRACT

Presented diploma thesis deals with Roma music, a unique treasure of Roma culture. The music, which lies in the center of several disciplines closely related to social pedagogy, is the only positive cultural stereotype and possible connecting link between the Roma minority and the majority society. Thesis focuses on music as traditional Roma means of livelihood and its changes over time. Discusses the possibility of its use in multicultural education and cultural pedagogy. Summarizes the significance of gypsy music both for the entire Roma minority and for the majority society and its importance in the global context. Finally, thesis is concentrated on Roma song lyrics as a mirror to the current problems of social pedagogy, therefore, these songs are subject to in depth content analysis.

Keywords: Roma, the Roma minority, gypsy music, gypsy songs, multicultural society, multicultural education.

Své poděkování chci vyjádřit doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za odborné a obětavé vedení, cenné připomínky, rady i pomoc při vypracovávání diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Miroslavu Chráskovi, CSc., za pomoc při zpracování výzkumné části.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

***„Šaj man murdaren, al'e den ča mange miri gi'i te gi'avel.“
„Zabijte mě, ale před tím mě nechte zazpívat mou písničku“***

Romské přísloví

(Hübschmannová, 1991, s. 13)

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	13
1.1 O POUŽÍVANÉ LITERATUŘE.....	13
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	16
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH KATEGORIÍ	18
2 HUDBA A ROMOVÉ V PROMĚNÁCH ČASU	22
2.1 KLASIFIKACE A CHARAKTERISTICKÉ RYSY ROMSKÉ HUDBY	22
2.2 STOPY ROMSKÉ HUDBY V DĚJINÁCH	24
2.3 HUDBA JAKO ZDROJ OBŽIVY ROMŮ	28
3 ROMSKÁ HUDBA PRIZMATEM SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	31
3.1 HUDEBNĚ-ANTROPOLOGICKÉ POJETÍ HUDBY JAKO MOŽNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	32
3.2 EXKURZ DO PSYCHOLOGIE HUDBY	34
3.3 MOŽNOSTI VYUŽITÍ ROMSKÉ HUDBY V MULTIKULTURNÍ VÝCHOVĚ.....	35
3.4 MOŽNOSTI VYUŽITÍ ROMSKÉ HUDBY V PEDAGOGICE KULTURY	38
4 VÝZNAM ROMSKÉ HUDBY V SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÝCH SOUVISLOSTECH	40
4.1 HUDBA JAKO PROJEV ETNICKÉ A KULTURNÍ IDENTITY ROMŮ	41
4.2 HUDBA JAKO PROSTŘEDEK KOOPERACE A INTEGRACE	42
4.3 AKTUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PROBLÉMY ROMŮ	45
4.4 ROMSKÁ IDENTITA JAKO JEDNO Z ROMSKÝCH TRAUMAT	49
PRAKTICKÁ ČÁST	53
5 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU A CÍLE VÝZKUMU	54
5.1 VÝZKUMNÁ METODA	54
5.2 VÝZKUMNÝ VZOREK	55
5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	56
5.4 POPIS VÝZKUMU	57
6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	59
6.1 ANALÝZA DAT.....	59
6.2 PREZENTACE ZÁVĚRŮ A DISKUZE	88
6.3 DOPORUČENÍ.....	91
ZÁVĚR	94
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	95
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	100
SEZNAM OBRÁZKŮ	101
SEZNAM TABULEK	102
SEZNAM PŘÍLOH	104

ÚVOD

Romská menšina tvoří nezanedbatelnou část české společnosti. Svou specifickou historií, životním stylem, mentalitou i kulturou se výrazně odlišuje od většinové společnosti. Životní příběh této minority je dlouhý, poznamenán letitou zkušeností sociálního vyloučení, existenciálního prožití chudoby a nedostatku příležitostí oproti majoritě, neustálým nepochopením i touhou nalézt domov a vydobýt si uznání, jak se to úspěšně daří jiným menšinám v naší společnosti.

Žijeme v multikulturní společnosti a hledání společných řešení, dialogů a prostorů k obohacení se navzájem by mělo být společné úsilí všech zúčastněných. Znakem multikulturalismu je zcela jistě kulturní pluralita, rozmanitost i vzájemná tolerance. Klademe si tedy otázku, známe-li své partnery natolik, abychom porozuměli motivům jejich jednání, příčinám chování i významu jejich slov? Je odlišnost příčinou negativních stereotypů a předsudků, nebo naopak zdrojem obohacení a rozšíření úhlu pohledu? A omezuje se vzájemná tolerance na pouhou akceptaci existence jedince? A konečně tedy, je možné nalézt nějaký důvod přijatelný pro českou majoritní společnost, proč Romy vzít v úvahu, takové jací jsou? V předkládané diplomové práci se věnujeme hledání odpovědi především na poslední kladenou otázku. Nebudeme se však dívat prizmatem člověka z majoritní společnosti, jehož úhel pohledu může být přinejmenším zkreslen skutečností reflektující soudobé problémy vzájemného soužití obou stran, ale pohledem samotných objektů a to tak, jak se vidí a charakterizují sebe sama v nedoceneném pokladu romské kultury – v romských písních.

Diplomová práce tematicky navazuje na autorskou bakalářskou práci *Romská hudba jako most mezi českou majoritní společností a romskou minoritou* (Staňková, 2013). Obsahem práce bylo vystihnout hudbu z pohledu jejího významu i postavení v české společnosti. Jejím cílem bylo zmapovat charakteristická specifika fenoménu romské hudby a v konečném důsledku upozornit na možnosti jejího využití v procesu interkulturního soužití Romů s majoritní společností. Teoretická východiska jsou v tomto případě analogická: Romská hudba je bezesporu jedno z největších kulturních bohatství Romů, nejsilnější stránka Romské kultury vůbec (Říčan, 1998, s. 44). Hudební projev Romů je vynikající a originální, zcela jistě jej můžeme řadit k nejvýznamnějším přínosům romského národa, stal se tradiční oporou romské identity.

V teoretické části se tedy budeme věnovat jediné významné hudební formě, která tvoří romskou hudbu - romským písním. Ty jsou nejtypičtějším a nejvlastnějším prostředkem k vyjádření sebe sama v intimní zpovědi plné bolesti a žalu, v níž můžeme spatřit stín traumat, kterými Romové jako národ prošli. Však přesto si zachovali hrdou demonstraci vlastní příslušnosti. V písňovém repertoáru spatřujeme touhu po sebeočistění, milostná vyznání i vroucí prosby k Bohu, zrcadlí se v něm životní stereotypy Romů, které vyplývají z tradičního nomádského způsobu života (Ševčíková, 2008, s. 88). V práci vyzdvihneme charakteristické a specifické rysy romské hudby, podíváme se, jaké stopy zanechala v dějinách, jak se proměnila v časovém horizontu i jak se změnila podoba tohoto přeživšího tradičního řemesla Romů. Dále se podíváme na romskou hudbu prizmatem sociální pedagogiky, uskutečníme krátký exkurz do oblasti hudebně-antropologického pojetí hudby, do psychologie hudby a v neposlední řadě se budeme věnovat možnému využití romské hudby v multikulturní výchově i pedagogice kultury. Teoretickou část završíme shrnutím významu romské hudby v sociálně-pedagogických souvislostech – jako projev etnické a kulturní identity Romů a jako prostředek kooperace a integrace.

V empirické části podrobíme romské písně obsahové analýze a budeme v nich hledat sociálně-pedagogické souvislosti.

Toto téma bylo zvoleno z důvodu osobního pozitivního aktivního zaujetí pro romskou hudbu, z důvodu téměř patnáctileté angažovanosti v této oblasti a cenných osobních zkušeností s vedením romského hudebního seskupení i česko-romských hudebních projektů. Během uskutečňování těchto aktivit byla nesčetněkrát ověřena integrační stránka hudby i její síla přemostit bariéry, které mezi českou majoritní společností a romskou menšinou existují. Nezbytným základem pro praktickou část diplomové práce je také osobní znalost romského jazyka, hudební vzdělání, schopnost se orientovat v oblasti romských písní a v neposlední řadě množství konzultantů z řad Romů – hudebníků / zpěváků.

Cílem předkládané diplomové práce je tedy uchopit fenomén romské hudby v kontextu sociální pedagogiky, umožnit vhled do této málo prozkoumané oblasti kultury Romského národa a poznatky poté interpretovat z hlediska jejich možného využití pedagogy, sociálními pracovníky, vychovateli aj.

TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM

Lavutaris uštavel manušes andre manušeste.

Hudebník probouzí v člověku člověka.

(Hübschmannová, 1991, s. 12)

V této kapitole bychom chtěli zmapovat oblast výzkumu romské hudby. Zmíníme autory a jejich publikace zabývající se hlavním tématem diplomové práce, ať už z hlediska muzikologického, etnografického či pedagogického. Dále se pokusíme vymezit hlavní vědní obory, pro které je romská hudba z jakéhokoli úhlu pohledu oblastí zkoumání. Poté se téma budeme snažit uchopit v rámci sociální pedagogiky, přičemž budeme klást důraz na možná teoretická východiska pro specifickou práci s romskou minoritou. Nakonec vysvětlíme základní kategorie, kterými tento text operuje.

1.1 O používané literatuře

Česká a Slovenská literatura

Současnou pedagožkou zabývající se problematikou romské hudby je doc. PhDr. Veronika Ševčíková. Působí na katedře hudební výchovy na Ostravské univerzitě. Oblast jejího zájmu jsou dějiny hudby 20. století, nonartificiální hudba, romská hudba a kultura, hudební pedagogika a etnopedagogika. Z její publikační činnosti jsou v souvislosti s tématem této diplomové práce inspirující monografie *Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby* (Ševčíková, 2003) a *Slyšet, cítit a dotýkat se...* (Ševčíková, 2008). Pro pedagogiku mají význam především její snahy o alternativu výchovy a vzdělávání romského etnika prostřednictvím hudby, které vycházejí z aplikace metodiky empirického a experimentálního výzkumu, z aplikace dílčích hudebně pedagogických experimentů tj. z opakované testace, explorační prostřednictvím anamnestického a zájmově preferenčního dotazníku, z experimentální výuky, z analýz produktů hudebních činností, příp. výkonů, z osobních rozhovorů a dlouhodobých observací.

Doc. PhDr. Zuzana Jurková, PhD. je vysokoškolská pedagožka na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, věnuje se především etnomuzikologii, především pak romské hudbě a v poslední době také hudební antropologii města. Její publikace spadají vesměs do oblasti muzikologie. Je autorkou mnohých článků a příspěvků o romské hudbě

i častou přednášející na etnomuzikologických konferencích a seminářích. Spolupracovala na několika významných projektech o romské hudbě, jako např. *Cesty romské hudby* – projekt distribuovaný do základních škol v rámci multikulturní výchovy. Má podobu dokumentu, ke kterému napsala Ševčíková průvodní komentář.

Nejvýznamnější česká indoložka, zakladatelka české romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, byla Doc. PhDr. byla bezesporu Milena Hübschmannová, CSc. Měla hluboké znalosti o romském etniku i romské kultuře, několik měsíců také žila v romské osadě na Slovensku. Položila základy spisovné romštiny, je spoluautorkou *Romsko-českého a česko-romského slovníku*, autorkou učebnice romštiny a mnoha dalších knih i překladů z romštiny. Byla sběratelkou romského folklóru – romských pohádek, příběhů, přísloví, písní a také redaktorkou časopisu romistických studií *Romano Džaniben*. Pracovala v Českém rozhlase a poté v Československé akademii věd, odkud však musela kvůli nesouhlasu s asimilační politikou vůči Romům odejít. Poté vyučovala romštinu na Jazykové škole v Praze a od roku 1991 byla profesorkou romistiky Indologického ústavu FF UK. Pro účely této práce bylo také čerpáno z její publikace *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit* (Hübschmannová, 2002) ve které se (mimo jiné) zabývá romskou hudbou, romskými hudebníky a samotnými písněmi i jejími charakteristickými rysy.

Mezi další spoluzakladatele české romistiky patří etnografka, socioložka, historička umění a fotografka PhDr. Eva Davidová, CSc. Předmětem jejího zájmu je studium způsobu života a kultury Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Její první fotografie slovenských a olašských romských společenství a první fonografické záznamy romské slovesné a hudební kultury poloviny pochází již z 50. let. Je odbornou pracovnící různých vědeckých a kulturních institucí. Pohybovala se na půdě Filozofické fakulty UK, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a externě i na několika univerzitách dalších. Kooperuje s řadou slovenských i zahraničních institucí a je členkou International Romani Union a aktivně působí v mezinárodní vědecké romistické společnosti *Gypsy Lore Society*. Z jejích publikací připomeňme *Romano drom – Cesty Romů* (Davidová, 2004) nebo *Romové a česká společnost. Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití* (Davidová, 2001). Obrovskou hodnotu mají také texty a zvukové nahrávky nejstaršího hudebního folklóru olašských Romů z České a Slovenské republiky *Vlachicka djila* (Olašské písně) (Davidová, 2001) a také vydání publikace s názvem *Čhajori Romani (Romská dívenko)* (Davidová, 1999) přinášející unikátní soubor romské písňové poezie.

Mgr. Jana Belišová, PhD. je slovenská etnografka a muzikoložka. Zabývá se mapováním autentické romské hudby. Je velmi proslulou sběratelkou romských písní, které získává přímo v prostředí romských osad na Slovensku. Je zakladatelkou občanského sdružení *Žudro*. Nejdříve publikovala různé reportáže na sociální téma a studie z oblasti romských písní. Jejými nejvýznamnějšími publikacemi jsou unikátní sborníky písní: *Neve gil'a / Nové romské písně* (Belišová, 2010), *Phurikane gil'a / Starodávne romské písně* (Belišová, 2002) a *Hoj na nej na, Phurikane gil'a (2) / Hoj na nej na, Starodávne romské písně (2)* (Belišová, 2006).

Cizojazyčná (romská) literatura

Velmi cenné pro naši práci jsou následující dostupné sborníky písní. *Čhajori romaňi: Romská dívkenko* (Davidová, 1999) je výbor z romské písňové poezie, shromážděn Evou Davidovou. Ke každému písňovému textu v romštině je uvedený český překlad a doplněn jednoduchý notový zápis. Další sborník písní, který seskupila Milena Hübschmannová a vydala ho Zuzana Jurková, je zpěvník *Romane gil'a: zpěvník romských písní* (Jurková, 1999). Je také psán dvoujazyčně: romsko-česky.

Základem pro naši výzkumnou část se staly sborníky etnomuzikoložky Jany Belišové. Jsou plodem jejího projektu zachránit starodávne žalostné romské písně. Belišová dospěla k závěrům, že současný repertoár romských písní v posledních letech zaznamenal radikální změnu. Staré písně začaly nahrazovat nové písně, moderní, v jiných stylech (disco a pop) než v tradičně romských podobách. Znalosti mladých romských interpretů o žalostných písních k poslechu se zredukovali na jednu nebo dvě, doslova romských hitů, jako jsou nejznámější písně *Cigánský pláč* a *Čhajori romaňi*. Avšak množství dalších emotivních písní zůstává již jen v paměti starší generace. Díky jejímu úsilí bylo sesbíráno stovky starodávnych žalostných romských písní (sborník *Phurikane gil'a – Starodávne rómske piesne*). Se stejným názvem byl vydán cestovní deník z 6 výzkumných pobytů ve slovenském a částečně v romském jazyce a také CD s 28 autentickými nahrávkami starodávnych romských písní. Následujícím projektem Jany Belišové byl *Neve gil'a / Nové piesne*, který byl pokračováním dlouhodobého výzkumu romských písní a hudby. Stejnomený vydaný sborník obsahuje více než 200 nových, moderních romských písní s transkripcí melodií a překladem textů z romštiny do jazyků slovenského a anglického.

Zahraniční literatura

Jednou z nejznámějších zahraničních autorek zabývajících se romskou hudbou je Speranța Rădulescu, rumunská etnomuzikoložka, která získala doktorát v oboru hudební věda. Oblast jejího výzkumu je velmi široká. Zajímavou publikací je *Chats about Gypsy music*, (Rădulescu, 2003) jejíž jádro tvoří soubor přepsaných rozhovorů o romských otázkách se samotnými Romy, kteří jsou hudebníci z povolání, nebo lidmi, kteří se věnují oblasti romské hudby. Monografie má tak podobu etnologického dokumentu, zabývajícím se charakteristickými rysy romské hudby i rodinnými zvyky a tradicemi. V řadě výčtu zahraničních autorů věnujícím se tématu romské hudby nesmí chybět Carol Silverman, profesorka antropologie a folklóru na Univerzitě v Oregonu, která více než 25 let působila jako výzkumná pracovnice, pedagožka a aktivistka v oblasti romské kultury. Z jejích publikací uvedme *Romani Routes: Cultural Politics and Balkan Music in Diaspora* (Silverman, 2012). Muzikolog a profesor na univerzitě v Santa Barbaře David Malvinni ve své knize *The Gypsy Caravan: From Real Roma to Imaginary Gypsies in Western Music* (Malvinni, 2004) pohlíží na romskou hudbu jako na spojovací článek mezi „opravdovými“ Romy a „cigány“ tak, jak je vidí západní kultura. Jedním z nejvýznamnějších maďarských výzkumníků lidové hudby je muzikolog, doktor Maďarské akademie věd Bálint Sárosi. Ve svých publikacích (např. *Gypsy music* (Sárosi, 1978)) předkládá komplexní výzkumy tradiční romské hudby. Poměrně novou publikací je *Gypsy Music in European Culture* (Piotrowská, 2013) od Anny G. Piotrowské, polské muzikoložky, odborné asistentky v Ústavu hudební vědy na Jagellonské univerzitě v Krakově.

Pohled výše uvedených autorů na téma romské hudby je více či méně muzikologický a etnografický. Zaměřme se nyní na to, jaké vědní disciplíny mají v oblasti svého zájmu náš hlavním předmět, krátce definujme, jakým způsobem na něj pohlížejí, a jak samotné téma hudby uchopit v rámci sociální pedagogiky.

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

Téma romské hudby a romských písní není z pohledu sociální pedagogiky příliš často zpracováváno. Stojí na rozhraní jednotlivých oborů muzikologie či spíše etnomuzikologie, hudební antropologie, etnografie, etnologie, folkloristiky, hudební vědy či lingvistiky, romistiky a mnoha dalších. Ovšem, jak dále v práci budeme objevovat, téma je velmi dobře uchopitelné v rámci sociální pedagogiky a příbuzných oborů. Rozebírané téma romské hudby může dát jednoznačně použitelný praktický nástroj i poskytnout teoretická

východiska pro sociální práci s romskou minoritou. Taktéž využití romské hudby v multikulturní výchově má jedinečný potenciál a je blíže rozebíráno v kapitole 3.3 a následně v kapitole 3.4 je nastíněno využití hudby v pedagogice kultury. Styčné body propojení hudby vůbec (tudiž i té romské) a psychologie hudby nacházíme v oblasti vlivu hudby na člověka i v možnostech ovlivňovat hudbou chování i kulturní vzorce jedince ve společnosti, což je dalším z předmětů zkoumání sociální pedagogiky (viz kap. 3.1 a 3.2). Také hudební pedagogika stojící na rozhraní sfér pedagogiky a muzikologie může poskytnout praktické poznatky sociální pedagogice. Pokud se díváme na sociální pedagogiku jako na vědu zabývající se výchovou i mimo vyučování, nalezneme téma možnosti využití romské hudby v pedagogice volného času. Příkladem, jak využít terapeutickou stránku hudby, nacházíme v oblastech speciální pedagogiky (zaměřené na práci s klienty se speciálními vzdělávacími potřebami – zdravotně handicapovaní, mentálně retardovaní, jedinci s poruchami chování), a to především v muzikoterapii.

Etnomuzikologie je vědní disciplínou, která zkoumá hudbu z hlediska hudebních nástrojů, hudebních konceptů, procesů a veškerých hudebních projevů všech národů a etnik v historii od počátku věků až doposud (včetně současné formy, např. populární hudby). Zabývá se hudbou v společensko-kulturním kontextu včetně interkulturních hudebních vlivů a různých současných fúzí *world music*. Úzce spolupracuje s mnoha dalšími disciplínami (antropologie, psychologie, sociologie...) a účinně využívá jejich teorií a metod. Pro účely této práce čerpáme právě z etnomuzikologie cenné vhledy, které poté budeme interpretovat v sociálně-pedagogických souvislostech.

Cenné poznatky může poskytnout i etnologie, jíž je romská hudba jednoznačně oblastí výzkumu. Etnologie (společenská věda, jež se zabývá srovnávacím studiem kultur a společností) vznikla jako pokračování etnografie (společenská věda zkoumající a popisující modely chování, sociální organizaci, zvyky, hudbu a umění v jednotlivých lidských kulturách a společnostech), když se ukázala potřeba nashromážděný etnografický materiál utřídit a porovnat. V současné době se místo etnologie používá častěji název kulturní a sociální antropologie, ze které mimo jiné čerpá i sociální pedagogika (podrobněji viz kap. 3.1).

Snahou této práce je fenomén romské hudby analyticky uchopit z pohledu výše uvedených vědních disciplín a podívat se na něj z odborné perspektivy i praktické využitelnosti a získané poznatky z teoretické i praktické části interpretovat a zasadit do kontextu sociální pedagogiky a sociální práce.

1.3 Vymezení základních kategorií

Podle Fräsera samotné označení *Cikán* (*Gypsy*) prošlo během staletí změnami a otázka, jak vlastně toto etnikum označovat, se vyhrtila v minulém století, kdy pojem získal silně rasovou konotaci. Označení *Gypsy* má v angličtině mnohem širší význam – označující jakéhokoli kočovníka (Fraser, 1995, str. 5). Do celosvětového povědomí díky osvětové činnosti Mezinárodní romské unie (International Romani Union, dříve World RI) vstoupilo označení *Rom* a postupně nahradilo do té doby užívaného termínu *Cikán* či v hovorové češtině *Cigán*. V současné době je plně politicky korektní označení *Rom* a příslušné adj. *romský*. Následující text operuje právě s tímto pojmem, který je dle současného domácího i mezinárodního úzu souhrnným označením pro příslušníky etnických (subetnických) skupin nejen v českých zemích, ale i po celém světě. Tyto skupiny charakterizuje společný původ, částečně historie, osobité vlastnosti (jako jsou vybrané antropologicko-somatické znaky) a také společně sdílené sociokulturní determinanty (Ševčíková, 2008, s. 29). Jako opozitum tohoto označení, v rámci kontextu ležící mimo tento vymezený romský sociokulturní koridor, se také v odborné literatuře setkáme s poněkud nepřesným označením *Nerom* a adj. *neromský*. Toto označení zdůrazňuje protikladnost a nesourodost obou pojmů, avšak současně také respektující rovnocennost etnicity obou jmenovaných skupin. Následující text pracuje také s pojmem *gádžo* (*gádžovský*), ale pouze v případech, kdy má být zdůrazněný specificky romský pohled na popisovaný jev či fenomén, a s pojmem *Cikán* (*cikánský*), *Cigán* (*cigánský*) a to pouze v návaznosti na citace či parafráze pramenné literatury, avšak jednoznačně bez avizované pejorativní konotace.

Pokud se pokusíme definovat samotné označení *menšina*, nepostačí říci, že menšinou či minoritou se rozumí označení pro určitou skupinu, která je, co se počtu týká, menší než jiná skupina ve společnosti. Spíše tak akceptujeme stanovisko Navrátila, že k výše uvedenému vymezení je třeba doplnit, že *menšina spíše označuje skupinu, která má vůči jiné (většinové) skupině specifické vztahy* (Navrátil, 2003, s. 16). V této souvislosti tedy mohou být za menšiny považovány rozmanité skupiny: lidé s postižením, imigranti, homosexuálové, členové určitých politických či náboženských skupin. Ztotožňujeme se s pojetím Navrátila, které navrhuje zahrnout do definice menšiny také skutečnosti, že její členové vykazují určitou tělesnou nebo kulturní odlišností, které lze považovat za charakteristické (Navrátil, 2003, s. 18).

Pojem, se kterým se dále v práci budeme setkávat, *kultura* je popsán Ševčíkovou jako koncepčně a sémanticky velmi nejasný, a který lze jej chápat ve více souvislostech. Jak dále pokračuje, v zásadě jde o *integrováný specifický lidský systém (strukturu, vzorec, konfiguraci), který zahrnuje všechny, který je vysoce adaptivní, negenetický (a tudíž naučitelný), symbolický, sdílný a dynamicky se proměňující* (Ševčíková, 2008, s. 27). Tento rozměr doplňuje Navrátil slovy: *kultura nebo soubor sdílených kulturních jsou často považovány za teoretický nástroj identifikující hranice určité menšinové skupiny* (Navrátil, 2003, s. 19). Kulturu lze tedy v tomto kontextu definovat také jako *specifickou soustavu idejí, hodnot, norem, stylů života a způsobů řešení běžných životních problémů, které sdílejí příslušníci dané skupiny, nebo také jako osvojená perspektiva, prostřednictvím které příslušníci skupiny vnímají a chápou své prostředí, vytvářejí pocit vlastního světa a osvojují si konkrétní zvyky a jiné konvence* (Říčan, 2003, s. 19). Originalita kultury spočívá podle Lévi-Strausse *ve zvláštním způsobu řešení problémů, ve způsobu vidění hodnot, jež jsou zhruba stejné pro všechny lidi, neboť všichni lidé bez výjimky vládnou nějakým jazykem, mají nějaké techniky, nějaké umění, nějaké znalosti vědeckého typu, nějakou náboženskou víru, nějakou sociální, ekonomickou a politickou organizaci* (Lévi-Strausse, 1999, s. 37).

Další termín, který v této práci používáme je *romství (romipen či romaňipen)*. Bačová vystihuje romství takto: *Kultúrne odlišnosti sa však nevzťahujú len na zjavne odlišné kultúrne charakteristiky, ale aj na podvedomé, exaktne nepostihnutelné korene tzv. „hlbokej kultúry“, ktorú Rómovia sami výstižne nazývajú romipen (rómstvo). Tvorí esenciálnu subjektívnu bázu etnicity, ktorá v prípade Rómov prežila stáročia, prekračuje teritoriálne a triedne hranice a spôsobuje, že Rómovia na celom svete sa môžu dorozumieť (nielen jazykovo) a vysvetľuje historickú perzistenciu (stálosť) tohoto etnika* (Bačová, 1992, s. 32). Ševčíková jej blíže definuje z hlediska sociologického, kulturně antropologického a obecně kulturologického jako klíčovou sociokulturní determinantu Romů znamenající *romskou totožnost, sebevědomí, myšlení o sobě, pojmenování sebe sama a současně také právní i mravní kodex* (Ševčíková, 2008, s. 30). Je však námětem diskuze, zda je tento termín samotnými Romy dostatečně zvnitřněn a běžně používán. V českém kontextu byl propagován především Milenou Hübschmannovou (1998), a která vidí jako jeho nejvýznamnější složky romské lidství, kulturu a jazyk. Zajímavou myšlenku rozvádí Jakoubek), když romipen nespojuje s Romy ve smyslu antropologického typu a vidí Roma – nositele romské kultury i celkového způsobu života, jako toho, kdo praktikuje romské

kulturní vzorce a tudíž se jím nerodí, ale stává se jím. Jedinec se tak samozřejmě vzdává svých vlastních kulturních vzorců (Jakoubek, 2004, s. 77).

A konečně nastiňme význam pojmu *romská hudba* a především to, jak jej budeme chápat v následujícím textu. Romská hudba je někdy označována výrazem *cikánská hudba*, v zahraniční literatuře jako *gypsy*, *gipsy*, *gipsi music*, *romany music*, *romani music*, *Zigeunermusik*, *musica gitana*, *musique ztigane* (Ševčíková, 2008, s. 63). Ferenc Liszt, uherský klavírní virtuóz a skladatel, v knize *Des Bohemiens et de leur musique en Hongrie (Cikáni a jejich hudba v Maďarsku)* vůbec poprvé nazval *gypsy music* tu hudbu, kterou hrají profesionální romští hudebníci. Jurík definuje z hlediska muzikologických atributů romskou hudbu následovně: *Cikánská hudba – označení pro hudební smyčcové kapely Cikánů. Charakterizuje ji osobitá interpretace – měkké, vláčné, glissandové nasazení tónu, ostrý taneční rytmus a rubátový přednes, ornamentální a improvizativní variabilita melodické linie. Vlastní cikánská hudba se vyznačuje velkou heterogeností hudebních prvků, které svědčí jednak o orientálním původu, jednak o vlivech hudby, se kterou Cikáni žili v bližším kontaktu (perská, turecká, řecká), ale také lidové hudby Rumunů, Maďarů, Slováků a Španělů* (Jurík, 1969, s. 98). Fukač a Vysloužil vidí romskou hudbu ve dvou rovinách. Jednak jako výraz pro specifické hudební projevy a za druhé jako hudební kulturu etnika Romů: *Cikánská hudba – vžitý výraz pro hudební projevy (resp. hudební kulturu) etnika Romů (zvaných tradičně Cikáni). Soubor hudebních projevů, chápaných jako cikánská hudba, zahrnující jak etnickou a folklorní hudbu Romů, tak hudbu, jíž se cikánští hudebníci zapojili do sféry evropské populární hudební tvorby* (Fukač a Vysloužil 1997, s. 95). Specifický pohled má na definici Romské hudby Rădulescu, když se vyjadřuje, že *cikánská hudba je hudba hraná / nebo zpívaná profesionálními hudebníky pro Rumuny, kterou její posluchači považují za cikánskou*¹ (Rădulescu, 2003, s. 81). Protože, jak Ševčíková dále pokračuje, sémantické vymezení pojmu *romská hudba* je z hlediska typizace vyhraněných signifikantních formálních, obsahových a hudebních specifik problematické, budeme se i my pro účely této práce ztotožňovat spíše s vymezením sociálním, tedy že, romská hudba je chápána jako „*hudba provozovaná*

¹ Gypsy music is the music played and/or sung by professional musicians for the Romanies, which is believed to be Gypsy by those who attend the performance.

Romy, resp. profesionálními, poloprofesionálními i amatérskými hudebníky, kteří se sebe pojmají a prezentují jako etničtí Romové (Ševčíková, 2008, s. 63).

2 HUDBA A ROMOVÉ V PROMĚNÁCH ČASU

Bašavel sako – lacho lavutaris Devlestar.

Hraje každý, ale jen ten, komu je bohem dáno, je opravdový hudebník.

(Hübschmannová, 1991, s. 12)

Co je to vlastně hudba? Hudba je významnou součástí lidského bytí, je nejstarší formou dorozumívání se, lidské komunikace, je schopna ovlivňovat duševní rozpoložení člověka, posluchače zasahuje svými aspekty (rytmem, tempem, melodií, barvou zvuku). Dynamická, rytmická hudba má vliv na zlepšení nálady, smutná, úzkostná a tklivá naopak přivede k slzám. Hudba má schopnost vyvolat celou škálu pocitů od strachu až záplavám euforické radosti. Obklopuje nás od narození na každém kroku. V následující kapitole se budeme věnovat charakteristickým rysům romské hudby i jejímu rozdělení. Popíšeme krátce její vývoj v časovém horizontu a nakonec se budeme zabývat hudbou jakožto jednou z hlavních profesí a zdrojem obživy Romů.

2.1 Klasifikace a charakteristické rysy romské hudby

Jak tedy spatřujeme, hudba vždy plnila důležitou společenskou a duchovní funkci, zachycuje kulturní specifika a odlišnosti, společenské ideologie a nálady. Nejvýznamnější a nejtypičtější hudební formou tvořící romskou hudbu, jsou *romské písně – romane gil'a*, mající ráz sebevyjádření intimní bolestné zpovědi, milostného vyznání, odrážející prosby k Bohu, hrdou demonstraci vlastní příslušnosti a dokládající životní stereotypy Romů, které vyplývají z tradičního nomádského způsobu života (Ševčíková, 2008, s. 88).

Romské písně můžeme podle Belišové (2002, str. 9) dělit do tří vrstev:

1. Staré písně (phurikane gil'a)

- Pomalé písně (halgató)
- Taneční písně (čardáše)

2. Přejídná vrstva

3. Nové písně (neve gil'a)

Podrobněji jsme se dělením romských písní věnovali již v bakalářské práci Romská hudba jako most mezi českou majoritní společností a romskou minoritou (Staňková, 2013, s. 28-30). Skupina starých písní, které můžeme nazývat také *žalostné (čorikane)*, nebo písně na

plakání, jsou v současnosti na ústupu. Mladí lidé tyto písně téměř neznají, jsou zpovědi jejich rodičů a prarodičů, kteří do nich skryli kus svého smutného osudu, své historie. Právě proto jsou tak jedinečné, významné a jsou obrovským bohatstvím nejen pro Romy samotné, ale také pro další kultury. Podle Belišové jsou hlavními tématy těchto starodávných písní nešťastná láska, nevěra, umírání, smrt blízké osoby, nemoc, péče o děti, o sirotky, chudoba, hlad, vězení (Belišová, 2002, str. 10). Tady spatřujeme právě stěžejní průnik se sociální pedagogikou. Romské písně jsou mnohem více než písně jiných kultur výpovědí zachycující životní osudy celého etnika. Proto je vidíme jako velmi důležité a jedinečný, i když možná neobvyklý, materiál ke studiu. Je důležité si uvědomit tu skutečnost, že spontánní povaha Romů se odráží i ve způsobu „podání“ těchto písní. Zpěváci se předem na zpěv těchto žalostných písní speciálně nepřipravovali a nepřemýšleli o textech, které budou zpívat. (Jak bude dále vysvětleno, kultura Romů (tedy i ta hudební), je orální kulturou a tudíž neexistovali zápisy textů, kterých by se měl zpěvák přesně držet.) Belišová dále vysvětluje, že zpěvák nebo zpěvačka se dostanou do určité nálady a z této nálady a rozpoložení plynou jejich slova z nitra jakoby sami od sebe. Přitom je častým jevem, že interpret za sebe řadí sloky, které spolu zdánlivě nesouvisí a mohou se zdát až nelogické (Belišová, 2002, s. 11). Velký význam se kladl právě oné náladě, která se tak přenášela na ostatní. Romský element se rozšířil do mnohých evropských stylů a přidal jim jiskru i prožitek, které se v hudebních kruzích značí jako *feeling* (Dorůžka, 2003, s. 48). I díky těmto atributům se dá hovořit o velkém evropském boomu romské hudby, pomáhajícímu bourat tabu mezi majoritní společností a Romy.

Nyní si položme otázky, zda existuje hudba společná všem Romům? A najdeme společné znaky flamenka, novouherské hudby, ruských romancí nebo olašských čapášů? Jedním z nejdůležitějších společných znaků je fakt, že hudba a hudebnictví patří k tradičním romským profesím, které byly vykonávány pro společnost, ve které Romové žili. Díky tomu se zvyšovala jejich prestiž a romští hudebníci byli a jsou často vysoce ceněni v očích majority. Dalším nápadným rysem romské hudby tkví v podílu jednotlivce na výsledné podobě hudebního tvaru. Romská hudební kultura je totiž kulturou postavenou na orální formě, kdy se žák učí především napodobováním učitele, a ne z notových zápisů (písemných záznamů), kterými není svazován, ale naopak má prostor pro vyjádření své osobnosti. Tím se stává jeho projev osobitější. Můžeme tedy říci, že hudba těch kultur, ve kterých je kladen důraz především na neměnnost tradice (např. tradiční japonská kultura), což ústí v důrazu na přesnost nápodoby, a samotný projev žáka, budou minimálně odlišné

od projevu učitele. Žák má tedy malý prostor pro svůj vlastní hudební přínos. Naopak větší svobodu v rámci tradičních kulturních vzorců nechávají žákovi ty kultury, které svobodu považují za podstatnou hodnotu, mimo jiné i v hudbě. Je dán prostor projevit se svobodně a osobitě. Romská kultura patří k jedné z nich. Konkrétně tento úkaz můžeme pozorovat v práci s rytmem, kdy sólový hráč může zpomalovat a zrychlovat melodii, a tak vzniká neopakovatelné osobité napětí v interpretaci každého hudebníka. Nápadněji to můžeme vysledovat u pomalých písní, kdy takto s rytmem pracuje zpěvák nebo zpěvačka, a způsob exprese je základem celé písně. Takto volně se vokalista může pohybovat i v oblasti textů a melodie a předkládat posluchači různé varianty písně, dle svého momentálního rozpoložení a nálady. Konečně snad nejvýznamnějším znakem je nápadná emocionalita, neboli citové nasazení, patrné ve hře i ve zpěvu. Pro neromské publikum může být právě toto nasazení jedním z důvodů nezapomenutelnosti i obliby romské hudby. (Jurková, 2003, s. 6-7).

2.2 Stopy Romské hudby v dějinách

Jak podotýká Jurková, narazíme-li na historické zprávy o Romech, je velmi nápadné, že tyto zmínky souvisí s jejich hudebními aktivitami. Zdá se, že hudební stopy v Romské historii jsou těmi nejvýznamnějšími, či jedněmi z nejvýznamnějších vůbec. Díky nim pak můžeme mapovat nejen cestu Romů z jejich pravlasti Indie do Evropy, ale i povahu jejich kultury v místech, kterými cestovali, či v prostředí ve kterém se usídlili. (Jurková, 2003, s. 2-3)

Díky lingvistickým důkazům se považuje Indie za pravlast Romů, jejich příbuzní jsou tzv. *Domové* a zprávy o jejich spojení s hudbou sahají až do 6. století. Byli a jsou příslušníky kasty (tzv. *džátí*), která je rodově profesní skupinou pojící se s provozováním hudby, různých typů zábavy, s obchodem, košíkářstvím, kovářstvím i dalšími řemesly, které jsou i dnes vlastní různým skupinám Romů po celém světě. Dalším rysem *džátí* je vedle této profesní specializace určitý druh sociální distance, odstupu od ostatních společenských skupin a také endogamie (uzavírání sňatků v rámci této skupiny) jasně určující vztahy „my a oni“. (Jurková, 2003, s. 3)

Romové při svém putování z pravlasti Indie zanechali na své cestě mnohé hudební stopy. Arabský historik Hamza z Isfahánu se zmiňuje (okolo r. 950) o perském královi (*Bahram Gur*), který měl od indického vládce obdržet 12 tisíc hudebníků k obveselování jeho poddaných, kteří se poté usídlili po celém území perského království (Fraser, 1995, s. 32).

(Srov. Jurková, 2003, s. 3-4). V perském národním eposu z roku 1010 o historii země *Šáhnáme* autor *Firdausí* upřesňuje, že hráli na loutny (Fraser, 1995, s. 34).

Dle dalších jazykových výpůjček z perštiny se usuzuje, že Romové, jež následně mířily do Evropy, právě v oblasti Persie pobývali po delší dobu. Odtud se dostali do Byzantské říše, dále na Balkán (kolem 14. století), dále na území dnešního Rumunska a Moldávie, kde byli znevolňováni a jejich nesvéprávné postavení trvalo na tomto území až do poloviny 19. století, do vydání propouštěcích dekretů. Tito Romové se poté vydali na další cestu a jejich potomci zakotvili i na našem území a jsou známi jako olašští Romové. Minulost i přítomnost těchto migrujících skupin velmi dobře zachycuje právě jejich hudba. Fakt, že ji Romové provozovali především samy pro sebe, pomáhalo tomu, že nebyla vystavena žádnému tlaku na modernizaci, a tak si mohla uchovat tradiční a archaické prvky, například absenci hudebních nástrojů v rámci olašské kultury. Od počátku 15. století, kdy již s jistotou mapujeme pobyt Romů ve střední Evropě, nemáme zpočátku doloženy žádné zprávy o jejich hudebních aktivitách, i přestože se na tomto území Romové jako mimořádní hudebníci později proslavili. První zmínka o romském hudebníkovi, který hrál královně Beatrix písně na loutnu, je z Uherska a datuje se do roku 1489. Další zmínky můžeme nalézt ve vladařských účetních knihách roku 1525. Situace Romů však byla velmi těžká, vezmeme-li v úvahu to, že museli zvládnout jiné publikum, jiný jazyk, jiný druh hudby, který byl vlastní majoritnímu obyvatelstvu. Pokud tedy chtěli své hudební řemeslo provozovat i na tomto území, museli se svými „zaměstnavateli“ sblížit, porozumět jim a především se naučit nový repertoár. To však bylo velmi náročné právě v době, kdy byly vydávány *proticikánské výnosy*, díky kterým byli Romové vyháněni, fyzicky trestáni i popravováni. Další zprávy o romských hudebnících existují z období 1. poloviny 18. století z oblasti Slovenska a Maďarska. Začíná se tudíž formovat jeden z hudebních fenoménů – novouherská hudba, na jejímž zrodu mají romští profesionální hudebníci, především cimbálové kapely, neodmyslitelný podíl. (Jurková, 2003, s. 4, 21)

Slavný skladatel a klavírní virtuóz Ferenc Liszt, jak uvádí Kovalcsik, byl jimi velmi inspirován ve svém díle a právě o nich se zmiňuje ve své knize *Des Bohemiens et de leur musique en Hongrie (Cikáni a jejich hudba v Maďarsku)*, která byla vydána ve francouzštině v roce 1859 v Paříži, a o dva roky později v maďarštině v Pešti. Tato hudba se později stala emblémem Maďarska. (Rombase, ©2003)

Další zemí, kde se Romové podíleli na tvorbě hudebního stylu, jež se, podobně jako v Maďarsku, stal národním emblémem, je Španělsko. *Gitanos* – španělští Romové jsou

uvádění v souvislostech s interpretací tamních písní i tanců, na jejichž základu později v Andalusii vzniká na celém světě proslulé flamenco. Stopy romských hudebníků nacházíme také od poloviny 18. století v Rusku, kde byly proslulé sbory z romských zpěváků, tanečníků a hráčů na strunné nástroje, vystupující na šlechtických dvorech. Především pak slavné romance v romském podání si oblíbila ruská inteligence (Puškin, Tolstoj) i ruští hudební skladatelé (Glinka, Ablajev). I v oblasti britských ostrovů můžeme nalézt hudební stopu Romů. Nejstarší zmínka je z počátku 18. stol. o „cikánském patriarchovi“ Abramovi Woodovi, který si do Walesu přinesl housle. (Jurková, 2003, s. 4-5)

Na lidové hudbě zemí středovýchodní Evropy, zanechalo hudební nadání romských muzikantů stejně tak jako jejich cítění a charisma nesporný vliv. Romové se podíleli na rozšíření tolik oblíbených cimbálových souborů – „cimbálovek“ (Jurková, 2003, s. 20).

Slovensku je hudba tradičně chápána jako těžiště celé romské kultury a je neoddělitelně spjata s venkovským folklorním koloritem i s městským kavárenským životem, a to jak v historii, tak v současnosti (Hivešová - Šilanová, 2002, s. 160). I když vnitřní nařízení slovenského ministerstva kultury nedovolovalo oficiální zakládání romských souborů (Mann 1992, in Ševčíková 2008, s. 80), tyto snahy i nadále existovaly, avšak do roku 1989 nebyly takové soubory prezentovány jako romské, nýbrž jako „ludový orchester“ nebo „orchester ľudových nástrojov“. K emancipaci romské hudební kultury dochází až po roce 1989. Hudebníci i zpěváci z řad Romů se začali zviditelňovat, zájem médií o ně rostl. Také se začaly rodit organizace působící v oblastech romské kultury (bratislavský kulturní svaz *Romani kultúra*, romské divadlo *Romathan* aj.) Jak upozorňuje dále Ševčíková, česká scéna není zdaleka tak bohatá na romské folklorní projevy, jak na Slovensku, a pravda je, že mnozí vůdčí osobnosti a členové cimbálových kapel u nás jsou původem ze Slovenska. Za to je v České republice více uskutečňována multikulturní osvětová činnost, kterou organizují především osobnosti z majority (Ševčíková, 2008, s. 80-81).

Z tradičních romských souborů působících u nás můžeme jmenovat *Kotlárovce*, kteří zachovávají specifické tradiční hudební znaky hudby olašských Romů nebo *Cimbálovou muziku Ivana Gašpara Hrisky*. Na Slovensku jsou velmi známou romskou skupinou, uznávanou i v zahraničí *Diabolské husle*.

Absorpce vlivů okolí a jejich originální přetváření je vlastní i současné romské hudbě. Přejímají vícehlas a typické hudební nástroje populární hudby. Pronikáním do žánrů jako je pop music nebo rock, vznikají v jejich podání stylové směsice zachovávající si svůj

dominantní emotivní projev i muzikálnost. Tuto hudbu označujeme jako *rompop*. Romské kapely mají především díky rozhlasu a televizi možnost veřejně vystupovat, nahrávat hudební nosiče, vystupovat na koncertech a festivalech. (Jurková, 2003, s. 26)

Do povědomí české majoritní společnosti se tak dostávají především tito zpěváci a kapely: Věra Bílá – mezinárodně uznávaná zpěvačka z tradiční hudebnické rodiny Giňovců a skupina *Kale*, v jejichž písních se mísí romské hudební prvky s prvky španělské a latinskoamerické hudby, *Čilágos* – rodinná vokálně-instrumentální skupina z Náchoda, Ida Kellarová a *Romano Rat*, *Terne Čhave*, *Točkolotoč* (ze Svitav) či *Gulo čar* – brněnská formace s funkovou rytmikou a jazzovými prvky, Radoslav Bango alias *Gipsy CZ*, Vlastimil Horváth (vítěz soutěže Superstar) a *Erika Fečová band* nebo *Kmetoband*, aj. (Staňková, 2013)

Texty *rompopu* jsou různé, taktéž obsah a kvalita. Ty cennější mohou odrážet situaci a pocity současných Romů a jsou pro nás vzácným svědectvím romského písňového folklóru, pokračování písňové tradice coby reflexe života Romů. *Rompopové* písně se odvracejí od volného metra, které je vlastní starodávným tradičním písním *hallgató*, jsou typicky symetrické a jsou často tvořeny strofami a refrémem. Také vokálně-instrumentální projev se mění v souladu s interpretací současné moderní hudební produkce a základ tvoří vícehlasý zpěv, kytary, klávesy a bicí. (Jurková, 2003, s. 26)

Podíl romské produkce na hudební scéně současnosti je podobně výrazný jako v době, kdy se Romové podíleli na spoluvytváření ruské romance, španělského flamenka či maďarské novouherské hudby. Jejich vklad čítá především obdivuhodnou mimořádnou muzikálnost, emocionalitu, schopnost improvizace i absorpce nových hudebních vlivů (Jurková, 2003, jen s. 41-44). Podstatným přínosem také zůstává osobité hudební dědictví a syntézou těchto prvků se rodí nové projevy, které jsou atraktivní pro soudobého posluchače, často přesyceného anglosaskou populární hudbou a hledajícího poselství i jiných kultur.

Jestliže klademe důraz na neustále přítomný romský podíl v evropské hudbě, je nutno současně podotknout, že v závislosti na proměně celé evropské hudební scény se jeho podoba výrazně mění. Dalším faktem zůstává, že Romové byli spíše lokální (regionální) hudebníci, hrající profesionálně za úplatu repertoár okolních etnik, avšak dnes můžeme vidět na světových pódíích *world music* romské soubory, pocházející z naprosto odlišné kultury.

Také fenomén globalizace, kulturně promíchaného světa nabírá na intenzitě a podepisuje se na hudební produkci, která vrůstá do globalizované podoby, když v sobě mísí prvky

různých romských i neromských hudebních stylů. Dokonce v kapelách, které hrají romskou hudbu, jsou stálými členy i Neromové a naopak Romské hudební nadání se uplatňuje v jiných hudebních stylech, například v jazzu. Jak dále vystihuje Jurková: *Kruh se uzavírá: svět, je obetkaný sítí vztahů – i vztahů hudebních. Ty se pak setkávají ve hře jedné mladé romské skupiny z malé evropské země. A skupinu poslouchají lidé z nejrůznějších zemí, protože hudba, kterou skupina hraje, je částečně i jejich vlastní hudbou* (Jurková, 2003, s. 44).

Důvodem, proč se nesporné hudební kvality Romů v minulosti u nás bagatelizovali, nebo vysvětlovali jiným způsobem, je právě to, že Romové vždy stáli na okraji společnosti. Nejčastější argument, který stojí proti jejich přirozenému talentu je, že jejich hudba nevychází z tvořivého přístupu, ale z pouze reprodukčního. Soud pramení především z neznalosti nebo nedostatečné příležitosti poznat blíže autentický romský folklór. To se také odráží v postoji etnomuzikologů k romské hudbě, když stála dlouhou dobu na okraji jejich zájmu právě pro nedostatek tvořivosti, a jejich přirozená muzikálnost byla vnímána pouze jako reproduktivní. Přes všechny argumenty romská hudba měla a má neodiskutovatelnou pozici v globálním pojetí. (Belišová, 2002, s. 7-9)

2.3 Hudba jako zdroj obživy Romů

Pro mnohé Romy hudba vždy znamenala zdroj obživy. Část Romů se provozováním hudby živila již v indické pravlasti. Základem této teorie je příbuznost některých romských skupin se současnými indickými Dómy (Belišová, 2012, s. 41). Teorie je podložena také jazykovou příbuzností. Domové nebyli pouhou sociální skupinou, ale etnickým společenstvím, kde vedle sebe existovalo množství kast – *džátí*. Ty byly monoprofesní, celé generace se zabývali jedním řemeslem, povoláním. Především provozovali hudbu, obchodovali, byli to tkalci, kováři, košíkáři, výrobcové sítí, artisti a další umělci (Hübschmannová, 1997, s. 11-27).

První zmínky o pobytu prvních Romů v oblasti Evropy nám nedokladují, že by se živili hudebním povoláním, především proto, že se zachovalo jen velmi málo písemných zpráv. Podle Belišové se předpokládá, že hudba jako zaměstnání se přenášela v rodinách z generace na generaci a postupně se na provozování hudby specializovali celé kasty. Umění si předávali osobně, mladší se učil od staršího, méně zkušený od více zkušeného. Nejvíce muzikantů bylo později známo v Uhersku, Rusku, Rumunsku a Španělsku.

Z dlouhého soupisu sčítání *cikánů*, jež byl sepsán roku 1893 v Uhersku, se píše o 36 000 Romech, přičemž je uvedeno, že hudbou se jich živilo 4 062. Rodiny muzikantů zaujímaly ve společenském žebříčku Romů nejvyšší příčku, tudíž byly i nejlépe zabezpečeny materiálně. Jejich nadání tak Romům umožnilo pohybovat se ve vyšší společnosti bohatých lidí. Sice tam zaujímali postavení sloužících, ale jejich vystoupení byla velice žádaná a nechyběla snad u žádného šlechtického dvora. Od konce 18. století můžeme na území Uherska sledovat dvě skupiny romských hudebníků. První skupinou byli hudebníci z venkova a hudební profese byla pouze jejich občasou, sezónní a doplňkovou profesí (zdrojem obživy). Tito Romové hráli různé své úpravy lidových písní místního obyvatelstva. V některých oblastech východního Slovenska se Romové považují dokonce za hlavní nositele a udržovatele slovenské lidové kultury. Druhou skupinou se stali městští profesionální muzikanti, kteří vynikali jedinečnou virtuozitou a kteří se uplatňovali především v oblasti kavárenské hudby. Získali tu největší společenskou prestiž, když publiku předváděli úpravy operních předeher i klasický repertoár. Zejména sólová vystoupení kapelníků / primášů byla velice technicky a virtuózně výjimečná. Tato skupina Romů se v kultuře zcela přizpůsobila majoritní společnosti. (Belišová, 2012, s. 41-42)

Je pravda, že současné romské hudební skupiny nehrají tolik tradiční čardáše a táhlé písně *hallgató*, a tak se může zdát, že v romské hudbě je stále méně a méně původních znaků. Avšak jak tvrdí Jurková: *Historie romského vstřebávání podnětů z okolních – a třeba i vzdálenějších – kultur a jejich přetavování do nového hudebního jazyka je stejně stará jako romské provozování hudby vůbec* (Jurková, 2003, s. 6). Také Davidová uznává změnu v současné romské kultuře tvrzením: *Přestože počty romských hudebníků – lavutára – se již značně snížili a jejich role se do určité míry změnila, jsou stále váženi a vyhledáváni* (Davidová, 1999, s. 50). Tento přístup zastává i Belišová, když upozorňuje, že za pravou romskou hudbu společnost považuje produkci cikánských kapel, hrajících na objednávku především majoritní společnosti v městských kavárnách, na svatbách apod. (Belišová, 2002, s. 6). Hudebníci, pro které bylo jejich hraní zdrojem obživy, se tak museli přizpůsobit požadavkům zadavatelů a hrát, takový repertoár, který se líbil a byl žádaný. Proto původně romská píseň získávala podobu populární písně, taneční písně pro neromské publikum, anebo naopak se základem stala lidová píseň majority, a ta se stylizovala a přetvářela podle romských hudebních specifik. Na romských písních se tedy můžeme setkat s jevem prolínání se kultury romské a majoritní.

Autentickou romskou hudbu nalezneme pouze v přirozeném prostředí romských komunit, kde písně existují a žijí ve své ryzí podobě, oproštěny od úprav a stylizací pro neromské publikum. Tam, kde je hudba součástí života obyčejných lidí a doprovází je každý den, je vyústěním jejich radosti i bolesti a dalších pocitů, které se tak z jejich srdcí přirozeně hudbou dostávají na povrch. (Belišová, 2002, s. 9)

3 ROMSKÁ HUDBA PRIZMATEM SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Sikhav gadžeske, hoj sal manuš, jov tuke sikhavela, hoj the jov hin manuš.

Ukaž gádžovi, že jsi člověk, a on ti ukáže, že je také člověk.

(Hübschmannová, 1991, s. 36)

Sociální pedagogika je o výchovném působení na osobnosti dětí, mládeže a dospělých s cílem pozitivně je ovlivnit po stránce hodnotové i významně se podílet na utváření sociálních vztahů a postojů. Vycházíme-li z tohoto předpokladu, může být hudba významným prostředkem pro vlastní výchovně-edukační činnosti i samotnou edukativně stimulační aktivitou, terapeutickým nástrojem i předmětem volnočasových aktivit. Cílová skupina může tvořena jak dětmi z „normální“ populace, tak i především klienty ze sociálně znevýhodněného prostředí, příslušníci etnických menšin, lidé se sociálním handicapem jako jsou týrané, zanedbávané děti aj. Mezioborový přesah hudby vidíme například v muzikoterapii, která má transdisciplinární povahu a dotýká se oborů souvisejících s hudbou i terapií. *Muzikoterapie jako pragmaticky a empiricky orientovaná vědecká disciplína, stojí v systému hudebních věd na hranici s hudební psychologií, pedagogikou, sociologií, etnologií, hudební akustikou a hudební teorií, filozofií a estetikou* (Zeleviová, 2007, s. 27). Svým způsobem bychom mohli aplikovat také romskou hudbu jako terapeutický nástroj, především pro práci s cílovou skupinou – romskou minoritou. Jak budeme více rozebírat v následujících kapitolách, můžeme hovořit o „léčebném“ účinku romské hudby hned ve dvou směrech. Pro Romy ve smyslu znovunalezení či upevnění identity a pro majoritní společnost ve smyslu možnosti nalezení platformy k porozumění a toleranci, k působení na jedince s cílem eliminovat negativní předsudky, způsob uvažování, k obohacování se ve způsobu prožitku apod. Není to myšlenka nová. Hudba se používala dříve také v etnických rituálech, kde plnila roli psychosociální hygieny, kdy její *léčivý aspekt spočíval v uvolňování emocí* (Zeleviová, 2007, s. 17). Z této perspektivy se můžeme na celé působení romské hudby v rámci sociální pedagogiky dívat jako na jako muzikoterapeutické.

3.1 Hudebně-antropologické pojetí hudby jako možné teoretické východisko sociální pedagogiky

Můžeme říci, že hudba je fenomén, se kterým se setkáváme v historii i v současnosti všech kultur a národů. Je činností specificky lidskou. Hudba je kulturní univerzálie nepostradatelná pro každou lidskou společnost. Leží, podle většiny západních (a nejen západních) konceptů, na spektru, které je určeno dvěma póly, jež jsou pracovníčně označeny jako harmonikální pythagoreismus na straně jedné a sémiotické pojetí na straně druhé. Co se týče harmonikálního pythagoreismu, je hudba chápána jako *obraz makrokosmu, je podrobená stejnému řádu, a je tedy objektivní realitou, svou podstatou blízkou přírodním vědám* (Jurková, 2006). Naproti tomu sémiotický koncept chápe hudbu jako *domluvený systém znaků, jehož podstata je podobná jazyku: pro pochopení hudebního sdělení je nutné si osvojit „slovník“ těchto znaků a jejich gramatická a syntaktická pravidla, která lze získat formální analýzou hudebního projevu* (Jurková, 2006). Hudbu můžeme vnímat také jako vztah hudebního „textu“ (tedy hudby jako zvukového fenoménu) a kulturního kontextu. Etnomuzikologové si sice uvědomovali provázanosti zvukové (textuální) a mimozvukové (kontextuální) složky hudby, koncept hudby však zůstával desetiletí statický – věčný. (Jurková, 2006)

Jako stěžejní definice hudby vůbec byla vnímána po desetiletí tato: *Hudba je produktem chování lidských skupin, ať už formálně nebo neformálně: je to lidsky organizovaný zvuk*². (Blacking, 1974, s. 10). V posledních letech lze však pozorovat posun chápání hudby od věčného pojetí směrem k lidské činnosti: *Hudba není vůbec věcí, ale činností, něčím, co lidé dělají*³ (Small, 1998, s. 2).

Pokus o syntézu dosavadních výsledků a metod antropologie a etnomuzikologie, je hudební antropologie – studium hudby jakožto lidského chování. Komplexní pojetí hudby z hlediska jejího kulturního kontextu se pokusil antropolog Alana P. Merriam ve své publikaci *The Anthropology of Music* (1964), která je chápána jako jedna z nejvlivnějších etnomuzikologických knih. Autor představuje hudbu na třech analytických rovinách. Jako zvukový jev, který je výsledkem lidského chování na třech úrovních, totiž fyzické, slovní

² Music is a product of the behavior of human groups, whether formal or informal: it is humanly organized sound.

³ Music is not a thing at all but an activity, something that people do.

a sociální. Třetí úroveň je základní a tvoří ji *koncepty, které integrují hudbu do aktivit společnosti jako celku a definují ji jako fenomén života mezi jiné jevy*⁴ (Merriama, 1964, s. 64).

Hlavní oblastí Merriamova badatelského zájmu bylo využití hudby a její funkce ve vztahu k jiným aspektům kultury. *Informace, které máme po ruce, silně naznačují, že z hlediska používání, hudba jde napříč všemi aspekty společnosti, jako je lidské chování, a synchronně souvisí s ostatními formami chování, jako je náboženství, drama, tanec i se společenskými institucemi, ekonomikou, politickými strukturami a další aspekty. Při studiu hudby a hudebních vztahů, je tedy nutné brát v potaz celou šíři celkové kultury, protože základní tezí je, že hudba odráží kulturu, jejíž je součástí*⁵ (Merriam, 1964, s. 47). Hudba je tedy lidský fenomén produkovaný lidmi pro lidi, existující a plnící funkce v určitých sociálních situacích. (Merriam, 1964, s. 47).

Podle Merriama (1964: 210-226) plní hudba 10 základních funkcí:

- 1) výraz emocí
- 2) estetické potěšení
- 3) zábava
- 4) komunikace
- 5) symbolická reprezentace
- 6) fyzická reakce
- 7) sociálně kontrolní funkce
- 8) sociálně a religiózně validační funkce
- 9) kulturně stabilizační funkce
- 10) sociálně integrační funkce

⁴ concepts, which integrate music into the activities of the society at large and define it as a phenomenon of life among other phenomena

⁵ The information we have at hand suggests strongly that in terms of use, music cuts across all aspects of society, as human behavior, music is related synchronically to other behaviors, including religion, drama, dance, social organization, economics, political structure, and other aspects. In studying music, the investigator is forced to move through the total culture in search of music relationships, and in a very real sense he finds that music reflects the culture of which it is a part.

Výčet funkcí můžeme srovnat s Poledňákem, který uvádí funkce estetické či umělecké, funkci biologicko-regenerativní, stimulační, terapeutickou, relaxační, hédonistickou, etickou, katarzní, harmonizační, výchovnou, propedeutickou, socializační, formativní, vzdělávací, dokumentační, zábavnou, emocionální, poznávací, osvojovací, vyjadřovací, sdělovací, komunikativní, užitkovou, magickou, náboženskou, rituální, signalizační, vojenskou, taneční, monumentalizační, dekorativní, ekonomickou atp. (Poledňák, 2006, s. 98-99).

Podle Zapletala jsou pro implementování hudebně-antropologického pohledu klíčové funkce, které uvádí Merriam, č. 5, 7, 8 a 9. Pod symbolicko-reprezentativní funkcí se skrývá fakt, že hudba obecně reprezentuje jiné věci, jako jsou ideje a chování. Cíl, který hudba plní v souvislosti se sociálně-kontrolní funkcí, tkví v tom smyslu, že prosazuje přizpůsobení se sociálním normám, a to buď přímým varováním členů společností, nebo nepřímým utvrzováním toho, co je považováno za správné a společensky vhodné chování. Sociálně a religiózně validační funkce vystihuje úlohu utvrzování sociálních institucí a náboženských rituálů, prostřednictvím hudby. Vztahy mezi hudbou jako součástí součástí sociálních a náboženských situací vystihuje funkce č. 8. Devátou a desátou funkcí přispívá hudba ke kontinuitě a stabilitě kultury, které je součástí, napomáhá k integraci a celistvosti skupiny a společnosti. V českém muzikologickém prostředí apeloval na potřebu antropologického přístupu už na konci šedesátých let Tomislav Volek, jeho přání však prakticky zůstalo do dnešních dnů nevyslyšeno. Volek především usiloval o humanistické chápání muzikologie, jakožto jedné z věd o člověku a doporučoval v hudbě zkoumat vztahy člověk – hudba – kultura / společnost. (Zapletal, 2003)

3.2 Exkurz do psychologie hudby

Můžeme pozorovat, že od osmdesátých let 20. století, značně narostl zájem o problematiku hudební psychologie. Na hudebně-psychologické otázky hledají odpovědi jednak muzikologové a psychologové, ale také vědci z řady nejrůznějších oborů. Řada mechanismů vnímání hudby je lákavá pro vědce zabývající se kognitivní oblastí. Taktéž samotná hra na hudební nástroj, jakožto značně komplexní činnost, při níž je možné studovat oblast fungování motorického systému a nejrůznější jevy, které jsou spojené se zpracováním především symbolických informací, je středem zájmu studia hudebních psychologů. Také nové poznatky z oblasti neurofyziologie umožňují mapovat aktivitu mozkové kůry při různých perceptuálních a kognitivních úkolech a díky tomu můžeme

získat cenné vhledy do procesů, které jsou spojené se zpracováním hudebních podnětů v mozkové kůře. Zvýšený zájem také můžeme vnímat v oblasti emocionálních reakcí na hudbu a podstatu hudebního prožitku. Důležitost současných poznatků o vlivu hudebních činností na rozvoj některých složek obecné inteligence nachází uplatnění především v hudební pedagogice. Hudba může za určitých situací rovněž měnit chování a rozhodování člověka. Proto se také hudba stává neopomíjeným elementem předmětu zájmu současné sociální hudební psychologie. V centru se pak nacházejí otázky vlivu hudby na zákaznické chování či otázka vlivu výběru určitých jednotlivých žánrů hudby na sociální chování dětí a dospívajících. (Franěk, 2007, s. 11)

Klademe si tedy správně otázku, jestli je možné více propojit psychologii hudby (tedy i té romské hudby) se sociální pedagogikou? Jistě je to námět k dalším diskuzím a k dalšímu prostoru pro teoretické i empirické bádání.

Cílem předcházejících dvou podkapitol bylo pouze nastínit styčné body hudební psychologie a muzikologie s antropologií zapadající do kontextu teoretického i praktického rámce oboru sociální pedagogika. Osobně věříme, že oblast tohoto zkoumání představuje pro humanitní vědce blízké budoucnosti jednu ze vzrušujících výzev, na jejíž výsledky se teprve můžeme těšit.

3.3 Možnosti využití romské hudby v multikulturní výchově

Víme, že multikulturní výchova je průřezovým tématem, která si vytyčuje za cíl především uvědomění si rozmanitostí jednotlivých kultur i způsobu života či chování rozličných etnických skupin a vnímání těchto odlišností jako obohacení i pochopení vlastní originality i identity. Průcha definuje multikulturní výchovu následovně: *Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat* (Průcha, 2006, s. 15). Autor dále vysvětluje, že základnu multikulturní výchovy spatřuje zejména ve zprostředkování znalostí o jiných kulturách.

Další autoři však upozorňují nejen na důležitost informovanosti, ale také na celkovou změnu postojů, které jsou ovlivnitelné právě působením výchovy. Uvedme například Vlachovo pojetí cílů multikulturní výchovy: *Předpokládám, že právě toto hledání společného, onoho obecně lidského společného a skrytého za vzájemnou kulturní*

odlišností, tato schopnost uvidět odlišného druhého jako sebe samého, by měla být jedním ze základních cílů multikulturní výchovy (Vlach, 2004, s. 49).

Shodujeme se s výše uvedenou definicí Vlacha, který vnímá, že multikulturní výchova nemá být jen pouhým informováním o jiných kulturách vedoucím k respektování a toleranci, ale jejím cílem je především objevování společné podstaty všech kultur, nalézat společné momenty překonávající pocity odlišnosti a nepochopení, s cílem uznání jinakosti i stejnosti druhého člověka. Stejně tak i Říčan spatřuje cíl multikulturní výchovy v občanské společnosti, ve které se budou členové i celé skupiny navzájem respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat, učit se poznávat a uvědomovat si svou odlišnost od druhých, vědomí vlastní identity a zároveň uvědomění si stejnosti se sebou samým, vědomí sounáležitosti a propojenosti, vedoucí ke společnému soužití, jehož základem je respekt a tolerance (Říčan, 1998, s. 117).

Jedním z důležitých předpokladů multikulturní výchovy je tedy schopnost naslouchat druhým. Zde vidíme spolu se Štoudkovou prostor pro hudbu, když dokládá, že multikulturní výchova se v praxi váže především k předmětům mateřského jazyka a literatury, cizího jazyka, občanského a společenskovedního základu, historie, geografie. Oblast umění je lehce opomíjena. Přitom právě v umění, jak dále podotýká, *lze naleznout tak čistou výpověď o nás samotných* (Štoudková, 2007, s. 4). Umění je odrazen nás samotných v tom smyslu, že přijímá do sebe všechny naše skryté touhy a přání, a tím zaznamenává dějiny našich životů. Můžeme říci, že je způsobem komunikace – mezi námi a tím, co nás přesahuje a také mezi lidmi navzájem. Pokud chceme pochopit hudbu jiných národů, musíme se sami vrátit ke svým kořenům. *Kreativní přístup a postoj k hudbě, která je schopna vyjádřit reflexi našeho vnitřního i vnějšího světa je dobré pěstovat nejen v rámci Evropy, ale celého světa* (Štoudková, 2007, s. 4). Hudba a její jazyk je velmi univerzální, a proto může bourat bariéry a předsudky, je možno ji zakusit přímou osobní živou zkušeností, prožitkem, který nelze z paměti vymazat. (Štoudková, 2007, s. 4).

Nástrojem dost dobře využitelným v multikulturní výchově jsou festivaly a slavnosti romské hudby. Největší hudební a kulturní festival s romskou tematikou ve střední Evropě je slavnost romské hudby *Khamoro*, pořádaný každoročně od roku 1999. Klade si za cíl představit romskou hudbu a kulturu vůbec, pobavit účastníky četných a velmi různorodých doprovodných akcí a koncertů, přiblížit tradiční kulturu Romů. Široké veřejnosti představuje Romy jako heterogenní skupinu v celosvětovém kontextu. Hlavní myšlenkou je tedy spolupodílet se na vytváření multikulturní společnosti a pomoci integrovat Romy

do většinové společnosti. Festival *Khamoro* realizuje zapsaný spolek Slovo 21, z. s., tradičně silná nezisková organizace, soustředující se především na oblasti vzdělávání Romů, propagace romské kultury, práva cizinců a integraci menšin obecně. *Khamoro* nejen že představuje odlišné národnosti a etnika na pozadí forem jako jsou hudba, tanec, folklór atd., ale právě v rámci doprovodných programů umožňuje otevřít citlivá a často kontroverzní témata. Tím podporuje proces vytváření multikulturní společnosti, dává platformu pro sblížování jednotlivých kultur a dává prostor pro vzájemný dialog, tolik potřebný v naší společnosti. *V rámci vzdělávacího procesu by žáci a studenti měli mít možnost této příležitosti využít a do mezikulturního dialogu vstoupit touto zajímavou a nekonvenční cestou. Žáci, studenti a jejich učitelé mohou využít příležitosti, kterou takovýto druh akcí nabízí, a zúčastnit se besed, výstav a workshopů v rámci výuky MKV (popř. Občanská nauka, HV a další PT). Tyto návštěvy a účasti mohou pedagogovi nabídnout nejen možnost nabytí unikátních znalostí a zkušeností, které může při výuce s žáky bohatě zpracovávat, ale dává především možnost setkat se tváří v tvář s procesem, který si klade za cíl sblížovat kultury odlišných národů. Důležitým efektem je také možnost načerpat materiály (tištěné, publikace, sborníky, elektronické materiály, audiovizuální materiály apod.) vhodné pro podporu výuky (Horváth, 2008).* Romské festivaly, jako je *Khamoro*, jsou nedocenenou a zároveň neocenitelnou možností a inspirací v rámci multikulturní výchovy. Jednak pro pedagogy, ale také pro studenty a žáky, pro něž může být návštěva festivalů zajímavá a také zábavná alternativa předávání a zprostředkovávání informací oproti běžné formě školní výuky. Konkrétně je možno se s žáky v rámci doprovodných akcí zúčastnit např. *Filmového marathónu*, který zachycuje Romy v různých životních situacích, a vytvořit tak následný podklad pro diskusi s žáky či studenty v oblasti integrace a vzdělávání menšin, o tvorbě nízkorozpočtových snímků, hudbě a dalších druzích umění specifických pro etnické skupiny apod. Je zřejmé, že pozitivní propagace romské kultury dává možnost ke konfrontaci zažitých mediálních i obecně společenských mýtů a stereotypů o Romech. (Horváth, 2008)

Zapsané sdružení Slovo 21 z. s., které tento multikulturní festival *Khamoro* organizuje, může napomáhat pedagogům i školským zařízením v různých aspektech. Minimálně v poskytnutí mnohých materiálů (brožur, metodických materiálů, příruček, časopisů, sborníků atd.), které mohou sloužit pedagogům a žákům ve výuce, zabývající se nejen romskou minoritou, ale i cizinci a multikulturní výchovou obecně. Za všechny lze jmenovat tyto: Příprava romských středoškoláků na přijímací zkoušky na VŠ – *Můžeme jít*

dál, nebo projekty *Mami, tati, já chci do školy*, *Cesty Romské hudby*, *Rodina odvedle* apod. (Slovo 21 ©2014)

3.4 Možnosti využití romské hudby v pedagogice kultury

Přestože termín pedagogika kultury je v českém prostředí momentálně téměř neznámý, má tato pedagogická koncepce u nás dlouhodobější tradici. Ani terminologie není jednotná, a tak je pedagogika kultury chápána různorodě a je na ni pohlíženo z více hledisek. Historicky prvním vědcem, zabývajícím se konceptem pedagogiky kultury v Česku a autor zmíněného pojmu, byl Sergius Hessen (1887-1950), pedagog, filozof a kosmopolita, který v letech 1921-1936 pobýval v Praze. V Polsku je vnímán jako jeden ze zakladatelů pedagogiky kultury. Důležitost vrůstání člověka do společnosti vidí jako základní myšlenku své teorie, taktéž proces, kdy člověk jako kulturní a tvůrčí entita si osvojuje kulturu a stávání se lidskou bytostí, vnímá jako základní existenční proces. Můžeme říci, že vztah kultury a jedince je reciproční tedy oboustranně vzájemný, kdy kulturní prostředí utváří osobnost člověka a promítá se v jeho individuálním světonázoru a zároveň člověk svým působením kulturu zároveň neustále přetváří a proměňuje. (Hlavičková, 2012, s. 35)

Tomuto přístupu se věnoval již T. G. Masaryk a jako jednoho z porevolučních autorů, jež se snaží ukotvit a vymezit pedagogiku kultury je možno uvést Vladimíra Jůvu, který se snaží o zmapování trendů v oblasti vzdělávací činnosti kulturních institucí, ale i o vymezení disciplíny samotné. Vysvětluje pojmy *kulturní edukace* (vlastní vzdělávací činnost) a *kulturní pedagogika* (specifická výchovně vzdělávací oblast zabývající se především možnostmi a specifiky učení v prostředí kulturních institucí) (Jůva, 2002, s. 50). Dále zdůrazňuje význam kulturní edukace při utváření sebepojetí a místní příslušnosti, když tvrdí, že kulturnost prostředí zásadně ovlivňuje osobnost jedince (Jůva, 2004, s. 17).

Zcela se tedy shodujeme s tvrzením, že kulturně-vzdělávací aktivity nejenže pomáhají v procesu enkulturace člověka, ale zároveň také pomáhají hledat a upevňovat vlastní identitu skrze sebepoznání jako důležité tvůrčí součásti kulturního celku (Hlavičková, 2012, s. 36-37). Kulturní edukace se stává nástrojem k uspokojení základních potřeb člověka, a to kulturních, transcendentálních i potřeby seberealizace a tudíž jsou i velmi účinnou součástí prevence sociálně patologických jevů. Hlavičková přichází s myšlenkou využití těchto poznatků při tvorbě strategie podpory kulturní činnosti a edukace, která u nás doposud neexistuje. Zároveň však reflektuje fakt, že z důvodu absentující koncepce pedagogiky kultury je v současné době výzkum v této oblasti nesystematický a okrajový,

a taktéž chybí diskurs o vzájemných obecnějších souvislostech kultury, hodnot a pedagogiky. Na tuto problematiku je částečně nahlíženo z dílčích pozic jednotlivých pedagogických disciplín, avšak chybí pojetí pedagogiky kultury jako samostatného a koherentního tématu, a to i přesto, že v mnoha oblastech se setkáváme s názorem, že humanismus, holistické pojetí a kulturně-hodnotový rozměr je v současném vzdělávání tolik potřebný. (Hlavičková, 2012, s. 41-42)

V tomto bodě spatřujeme téma využití hudby – tedy i té romské jako zatím málo využitý potenciál, na který bychom touto prací chtěli apelovat a zdůraznit tak místo romské hudby nejen v oblasti multikulturní a interkulturní výchovy, ale taktéž její jedinečnou pozici v kulturní edukaci, v pedagogice kultury a vůbec v kulturně vzdělávací práci s dětmi, mládeží i dospělými.

4 VÝZNAM ROMSKÉ HUDBY V SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÝCH SOUVISLOSTECH

*Ačh odoj, kaj gil'aven, bo o beng gil'a na džanel.
Zústávej tam, kde se zpívá - d'áblové zpívat nedovedou.*

(Hübschmannová, 1991, s. 12)

V dějinách Romové příliš nevytvářeli materiální hodnoty, tak jak tomu bývá v historii ostatních kultur. Nezanekali za sebou města, budovy ani specifické artefakty. Můžeme tedy souhlasit s tvrzením, že jejich kulturní identita je tvořena nemateriálními prvky, ke kterým patří především hudba, jazyk, řemesla předávané z generace na generaci a rodinný život (Belišová, 2012, s. 46). To potvrzuje také Říčan, když se vyjadřuje o romské hudbě jako o bezesporu jednom z největších kulturních bohatství Romů a o nejsilnější stránce Romské kultury vůbec (Říčan, 1998, s. 44). Vynikající hudební projev jednoznačně patří k největším přínosům romského národa a je tradiční oporou jeho identity. V celosvětovém měřítku má hudba Romů nepostradatelný význam pro vytváření nových žánrů, založených na brikoláži a absorpci prvků z jiných kultur.

*Romské interkulturní směšování umožnilo vznik příznačných romských žánrů, z nejznámějších jmenujme alespoň flamenco, tradici maďarských cikánských skupin nebo manušský jazz. Tyto hudební projevy dávají prostor rozmanitým formám lidských interakcí a romských zkušeností, a tak rovněž vyjadřují komplexní evropskou historii.*⁶ (Kertész – Wilkinson, 2003, s. 99)

Romové tedy napomohli svou vlastní hudební kulturou a svým specifickým způsobem tvořivosti podstatným způsobem ke vzniku nových hudebních forem a žánrů a velkou měrou se podílejí na globálním fenoménu *world music*. Cítění, charisma a celkové hudební nadání Romů jednoznačně ovlivnilo lidovou hudbu zemí středovýchodní Evropy (Jurková, 2003, s. 21).

⁶ The Roma's intercultural mixing has given rise to significant Gypsy genres, the flamenco, the Hungarian Gypsy band traditions, or the Manoush Jazz, just to mention a few well-known musical styles. They are also the musical performance of a complex European history, giving voice to various human interactions and the experiences of the Roma in it.

4.1 Hudba jako projev etnické a kulturní identity Romů

Jurková vidí velký význam romské hudby v procesu sebeuvědomování Romů samotných. To podporuje tvrzení: *Rómske piesne sú silným nástrojom pozitívnej sebaidentifikácie Rómov* (Belišová 2012, s. 47). Hudba připomíná jejich osud v dějinách, kdy zaujímali nejnižší příčky společenského žebříčku, kdy byli důsledně pronásledováni, jako národ určení k asimilaci, k zániku kulturnímu a v neposlední řadě také zániku fyzickému. Avšak v druhé polovině 20. století nastává změna a Romové se začínají považovat za rovnoprávné občany, zakládají Mezinárodní svaz Romů (1971) a v roce 2000 se na 5. kongresu Mezinárodní romské unie v Praze prohlašují za národ. Naši předkové vyjadřovali svou vlastní svébytnost v nejrůznějších oblastech bytí. Je tedy pochopitelné, že pokud hudba patřila a stále patří mezi jednu z nejvýznamnějších kvalit, je právě ona platformou pro jejich sebezpřítání a sebevyjádření. Místa, na kterých se shromažďují Romové, jsou místa, na kterých se zpívá, hraje i tančí. Můžeme uvést text písně, přijaté v roce 1971 za mezinárodní romskou hymnu, ve kterém můžeme sledovat jeden stereotyp za druhým: *Jel jsem po dalekých cestách, potkal jsem požehnané Romy. Ach Romové, odkud přicházíte se stany a hladovými dětmi? ...Znovu budu putovat po dalekých cestách a pojedu se šťastnými Romy...* (Jurková, 2003, s. 7). Právě stereotypy obsažené v textu písně (pokud je nechápeme příliš doslovně) jsou nejstručnějším a současně nejpravdivějším sebeobrazem romského života. (Jurková, 2003, s. 7)

Pro samotné Romy hudba znamená život. I jediný pozitivní stereotyp platný v současnosti v majoritní společnosti spojuje Romy s hudbou. Pro mnohé Romy je hudba dodnes řemeslo, které živí celé rodinné klany.

Hudba žije velmi intenzívně v chudých osadách Romů, kde spatřujeme silný komunitní život. Tam je i způsob interpretace písní mimořádně autentický a emotivní. Oproti tomu v romských rodinách, které se svým způsobem života podobají rodinám většinové společnosti, význam hudby v každodenním životě slábne. Také vyvstává otázka, nakolik je tedy hudební nadání Romů přirozeným talentem podmíněným geneticky, či nakolik je zapříčiněno právě vlivem prostředí. Z pozorování je patrné, že dítě z tradičního romského prostředí zůstává uvolněné a spontánní, nestydí se projevit své emoce přes hudbu a zpěv. Naproti tomu odraz vlivu společnosti, výchovy, předsudků a uniformního školství vede k zablokování dítěte ve směru k těmto projevům. (Belišová, 2012, s. 47)

Romové dnes díky procesu integrace do majoritní společnosti ztrácejí a opouštějí tradiční způsob života, který tkví ve specifických rodinných tradicích. Mění se také hodnoty i jejich pořadí. Můžeme říci, že ztrácejí svou identitu. Nicméně hudba je prostředkem, který přijímají obě strany – majorita i mladí Romové a tudíž si své důležité místo zachová nejen v procesu integrace na straně jedné, ale také v procesu upevňování etnické identity na straně druhé. Pro mnohé Romy je hudba stále nástroj sebeidentifikace, vyjádřením sounáležitosti nebo určitou formou psychohygieny.

Hudba je jedna z nejdůležitějších romských charakteristik (Jurková, 2003, s. 21). Význam romských písní vidíme také v souvislostech s obrodou i bojem za uchování romského jazyka. Na jednom pólu prochází romština v současnosti kodifikací, publikují se knihy a časopisy v romském jazyce, romština se používá v odborných kruzích a to i v mezinárodním měřítku. Avšak na opačném pólu tohoto rozmachu romského jazyka leží fakt, že zvládnutí romštiny samotnými Romy patří v ČR k jedné z velmi palčivých otázek. Je nevyvratitelné a zřejmé, že posilování prvků vlastní kulturní identity má jednoznačně souvislost s podporou romštiny jako jazyka literárního a také hlavně jako běžného komunikačního a vyjadřovacího prostředku. Právě proto shledáváme za mimořádně důležité rozvíjení a regeneraci jejich vlastní identity v historickém, etnickém i vzdělanostním kontextu. K tomu je však zapotřebí úsilí především samotných Romů, kteří se musí rozhodnout, zda má romština zůstat spíše *předmětem zájmu romistů, nebo nástrojem rozvoje jejich minority a nástrojem k obohacení majoritní společnosti, a to mimo jiné prostřednictvím potenciálu romského jazyka a romské hudebnosti, projevujících se bezesporu v jednom z největších kulturních bohatství Romů – v romské hudbě* (Staňková, 2013, s. 24).

4.2 Hudba jako prostředek kooperace a integrace

Již jsme uvedli, že zájem o romskou hudbu v majoritní společnosti (a nejen té české) roste. Zřejmě obsahuje prvky něčeho, co se pokročilou civilizací a městským způsobem života vytratilo z životů lidí, a co se snaží prostřednictvím jiné kultury znovuobjevit (Dorůžka, 2003, s. 48).

Jedním z tematických strategických cílů vlády ČR, jak je uvedeno v dokumentu Strategii romské integrace do roku 2020 z května 2014, je *podpora Romů jako svébytné národnostní menšiny, podpora romského jazyka a kultury* (Vláda ČR, 2014, s. 30). Cíl předpokládá, že Romové mají nárok na podporu své kultury a jazyka ze strany společnosti,

stejně jako jiné národnostní menšiny. Současně uvádí, že reflektuje fakt, že Romové jsou minoritou bez vlastního státu a tedy chybí podpora silného zázemí domovské země ve věci uchování svého jazyka, tradic a zvyklostí, i pro rozvíjení historického poznání a uchování paměti. Klade důraz na rozvoj těchto oblastí, které vidí jako prostředek k emancipaci Romů a ke zlepšení vztahů mezi nimi a majoritní společností. Vyzdvihuje také důležitost informovanosti, když tvrdí: *Seznamování veřejnosti s romskou kulturou, historií a současností je součástí výchovy směřující k etnické toleranci. Významnou roli má jak podpora živé kultury (např. romského festivalu Khamoro), tak institucí, které pečují o uchování romské kultury a paměti, jako jsou Muzeum romské kultury a památníky obětí romského holocaustu v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.* (Vláda ČR, 2014, s. 31).

Strategie počítá s klíčovou vizí Romů, jako národnostní menšiny pečující za podpory státu a veřejnosti o rozvoj své kultury, jazyka, tradic a identity. Podotýká, že *veřejností je romská kultura přijímána a oceňována jako přínos pro národní kulturu a pro umění a za podněty, které svou jinakostí vysílá. Český stát reflektuje specifické postavení Romů jako panevropské menšiny bez státu a má ambici být příkladem pro jiné země v podpoře romské kultury* (Vláda ČR, 2014, s. 31). V souladu s touto vizí ustanovuje vláda ČR na dobu do roku 2020 specifický cíl uchovávat kulturní dědictví Romů (tj. kultury, tradic, jazyka, paměti), včetně podpory bádání k jeho poznání. Je potřeba trvale podporovat samostatnou existenci zřízených institucí, které budou tyto cíle pomáhat zachovávat. (např. Muzeum romské kultury). Je kladen důraz také na podporu studia romistiky při Filosofické fakultě UK, ale taktéž se počítá se spoluprací s dalšími způsobilými akademickými institucemi, vysokými školami, neziskovými organizacemi i jednotlivci. (Vláda ČR, 2014, s. 31).

Vidíme tedy, že podpora výzkumu romského jazyka, romské kultury a historie, mají své místo v uchování a formování romské identity. Strategie také předpokládá podporu a rozvoj Světového romského festivalu Khamoro, který patří k nejvýraznějším kulturním a vzdělávacím akcím, napomáhajícím k boření bariér mezi Romskou menšinou a majoritní společností. Navrhuje založení Evropského romského institutu – centra pro existující kulturní iniciativy na univerzitách, v muzeích a v rámci projektů nestátních neziskových organizací. Tento institut má přispívat k posílení sebevědomí Romů a zlepšovat vnímání i realitu romské kultury, bojovat proti předsudkům a nevědomostem. Usilovat o přemostění odlišných světů Romské a neromskou populace posílením znalostí romské kultury, jazyka,

historie a jiných aspektů života Romů v Evropě, napomáhat šíření osvěty. Vize institutu je být celoevropským referenčním bodem, symbolizujícím místo Romů v evropské společnosti a vyzdvihující přínos romské kultury, historie a jazyka směrem k evropské bohatosti. V České republice se nachází první romské muzeum a první vysokoškolské studium romistiky v Evropě, proto má příležitost navázat na pozitivní a unikátní práci a poskytnout institutu podporu a záštitu na mezinárodní úrovni. (Vláda ČR, 2014, s. 31-33)

Jak potvrzuje Navrátil, *kontakt dvou kultur může být zdrojem užitečného obohacení obou. Kulturní transmise nemusí nutně vést k degradaci jedné z kultur, ale může být iniciátorem rozvoje obou. Kulturní tlak z jedné strany může být navíc zdrojem protitlaku na straně druhé. Ten může podnítit vznik explicitních reakcí, které se mohou projevit rozvojem alternativních filozofií anebo v případě sociální práce také kultivací alternativních modelů sociální práce.* (Navrátil, 1998, s. 44)

Říčan a Musil (2003, s. 202) doporučují zavést do výuky sociálních pracovníků kurzy o Romech, o jejich kultuře i historii. Šimíková a Sirovátka (2003, s. 174) doporučují výrazně podpořit aktivity rozvíjející romskou kulturu, jazyk i tradici na školách i mimo školu, taktéž kladou důraz na výchovu majority prostřednictvím seznamování s kulturou a životem romské menšiny. Stejně tak Říčan (1998, s. 87) vidí kulturní dědictví Romů jako nenahraditelné, hodné ochrany a rozvíjení, poněvadž *svéráz a kulturní svébytnost jsou základem identity všech národů a jejich oslabování je v každém případě neštěstím.*

Shrňme význam romské hudby slovy Belišové (2012, s. 48), která vidí přínos v těchto stěžejních oblastech:

- Přes pozitivní přijímání hudby a hudebníků dochází ke změně stereotypních negativních představ o Romech mezi majoritou.
- Romové si uvědomují vlastní kulturní hodnoty a jsou na ně hrdí.
- Prostřednictvím zájmu veřejnosti o původní romskou hudbu vzrůstá i mezi Romy zájem o vlastní tradiční písně.
- Přes zážitek pozitivního přijetí publikem – majoritou – v Romech, kteří vystupují na koncertech, narůstá důvěra vůči majoritě.

Takže pokud je hudební nadání a romská hudba ve všeobecnosti majoritou přijímána, dokonce obdivována, je nutno věnovat tomuto aspektu romské kultury mimořádnou pozornost, protože je možnou formou integrace a zařazení do společnosti, z níž byli Romové z různých příčin vyčleňováni.

4.3 Aktuální sociální problémy Romů

Co je sociální problém? Sociální problém můžeme definovat jako *společenský stav nebo společenskou situaci, který vyrůstá z rozporů mezi životní situací jedince ve společnosti a společenskými podmínkami lidské existence* (Wildmannová, 2005, s. 14). Jak dále Wildmannová vysvětluje, mezi „logikou“ individuálního života člověka (biologické potřeby a možnosti, individuální přání a zájmy) a „logikou“ společenského života (společenské vztahy mezi lidmi a zejména institucionální pravidla) nastávají určité rozpory, které brání rozvoji individuální lidské existence. Za sociální problémy tedy nepovažujeme každé nenaplnění individuálních potřeb, přání nebo zájmů lidí, ale jen takové, kdy *jedinci nebo skupiny lidí ne svou vlastní vinou nejsou schopni uspokojit své společensky uznané potřeby a zájmy* (Wildmannová, 2005, s. 14). V moderní společnosti můžeme taxativně vymezit, i když nutně neúplně, následující soubor sociálních problémů: Chudoba, nezaměstnanost, sociální nerovnost vyvolávající sociální konflikty, narušení rodinných vztahů, odcizení člověka byrokratické správě, kriminalita a drogy, diskriminace národnostních a demografických (staří lidé, děti) menšin, diskriminace žen a nerovnost pohlaví, manipulace lidí prostřednictvím masmédií. Důsledky sociálních problémů nejsou pouze individuální, ale mají dopad na celé skupiny i na společnost a vyvolávají reakce a adaptace, které v konečném důsledku mohou narušit fungování celých lidských společenství a v jejich rámci také jednotlivých společenských institucí. (Wildmannová, 2005, s. 14-15)

Je zřejmé, že každé soužití lidí ve společnosti je zatíženo různými konflikty a problémy, z nichž jenom některé získávají význam a status sociálního problému. Přesný výčet kritérií, i jednotný vědecko-výzkumný přístup k této problematice, na jejichž základu by bylo možné určit, který sociální jev je již sociální problém a který nikoliv, neexistuje (Navrátil, 1998, s. 45).

Pokud bychom se snažili o výčet typicky romských sociálních problémů, zcela jistě by obsahoval níže uvedené oblasti. Níže uvedené fakta uvádíme především proto, že jejich výčet budeme posléze hledat v romských písňových textech v praktické části:

Nezaměstnanost

Velmi často se jedná o nezaměstnanost dlouhodobou. Oficiální statistiky neexistují, odborníci však uvádějí, že se pohybuje mezi 70-85 %. Příčin je hned několik, od

nedostatku kvalifikace a nízké úrovně vzdělání až po tolik diskutovaný vliv chybného nastavení sociálních dávek, který v důsledku zvyhodňuje velké rodiny žijící tzv. „na podpoře“ před rodiny zaměstnaných rodičů. Velmi citlivé je také téma diskriminace při přijímání do zaměstnání. Avšak nejvíce alarmující je fakt, že valná část mladé romské generace s trvalou nezaměstnaností počítá. Vysoká nezaměstnanost Romů má za následek přímé ekonomické dopady, odrážející se především v hlubokém propadu životní úrovně většiny rodin. Rozkladný vliv na romskou, ale recipročně i na většinovou společnost mají také nepřímé důsledky nezaměstnanosti, která potažmo vede k neefektivnímu využití volného času, i k hledání alternativních způsobů získání prostředků k obživě. Důsledky tak jsou markantní v nárůstu kriminality, užívání drog a jiných omamných látek, prostituce, kuplířství aj. Však nutno jmenovat také ty méně markantnější důsledky nezaměstnanosti, o to více mající destruktivní vliv na jedince, kterému berou zdravé sebevědomí, postupně jej deprimují i demoralizují. To vše se zpětně reflektuje ve vztahu majority k Romům, když reaguje zvýšením agrese a upevněním negativních stereotypů vůči Romskému etniku jako celku. (Říčan, 1998, s. 30-37)

Vzdělání

Romové si vzdělání cení mnohem méně než *gádžové*. Obešli se bez něj v době jejich kočovného způsobu života i za dob komunistické vlády, když bylo možné za fyzickou práci mít příjem častokrát vyšší než příjem učitele nebo lékaře. Podle *Strategie romské integrace do roku 2020* jsou základními problémy v oblasti vzdělanosti bezesporu „*propast mezi Romy a většinovou populací, vysoké zastoupení romských dětí ve vzdělávání s nižšími ambicemi, trendy k segregaci romských dětí ve školním, předškolním a částečně i středním vzdělávání a malá připravenost romských dětí na školu v důsledku malého zapojení romských dětí do předškolního vzdělávání. Vzdělávání je přitom nejen hodnotou samou o sobě vedoucí k rozvoji potenciálu každého jedince, ale též ústředním nástrojem v boji s mezigenerační reprodukcí sociálního znevýhodnění.* (Vláda ČR, 2014, s. 36).

Bydlení

Způsob bydlení Romů se dá shrnout do dvou pojmů: způsob užívání bytu a tzv. vybydlování. (radikální devastace bytu či domu). Romové v současnosti obývají v naprosté většině byty nižších kategorií a mnohem menší, než by potřebovaly jejich velké rodiny. Pro ty, kteří neudrží krok s tržním nájemným, jsou stavěny holobyty, nebo se soustřeďují

do ubytoven. Znakem dnešní společnosti je také budování dalších vyloučených lokalit. Dostupnost ubytovacích možností pro občany romské národnosti i otázka jeho financování ze státního rozpočtu jsou už delší dobu žhavým politickým tématem. (Říčan, 1998, s. 35)

Zdraví

Jak uvádí národní zpráva *Romská populace a zdraví*, jedním z hlavních významů zdraví je jeho důležitost pro začlenění do společnosti a sociální vzestup. Nedostatek zdraví, jak zkušenosti ukazují, je mnohdy také součástí chudoby a sociálního vyloučení. Proto riziko sociálního propadu spojené s nemocemi a zdravotními handicapy není prioritně romský problém, ale je to sice všeobecně platný jev, nicméně riziko je násobené okolnostmi, jež etnický kontext mají. Nejenom obecné povědomí, ale i mnohé hypotézy vycházejí z toho, že zdravotní situace romské populace je špatná. (Romská populace a zdraví, 2009, s. 20)

Mediální pranýř

Mediální věk, ve kterém se nacházíme, přináší určitou svobodu projevu, která Romy v důsledku velmi poškozují (Říčan, 1998, s. 30). Ve veřejném diskursu zaujímá přední místo přesvědčení, že média jsou objektivní informační zdroje, které věrně zrcadlí okolní dění. Avšak teoretické koncepce mediálních studií média za zrcadlo společnosti nepovažují. Pokud ano, tak za zrcadlo prohnuté, ukazující obraz značně pokřivený. Mnoho významů o etnických menšinách ve zpravodajství bývá vyjádřeno explicitně, je sdělováno tzv. mezi řádky. Můžeme uvést příklad, kdy příběh je popisován vazbou „My a oni“. To přímo podporuje soudržnost členů uvnitř jedné skupiny a naopak apeluje na nepřázeň k jiným skupinám. Potom negativní prezentace druhých funguje jako zdroj negativních mentálních modelů, stereotypů, předsudků a ideologií o druhých, a tak nepřímo produkuje „nový“ rasismus, který nevidí příslušníky jednotlivých minorit jako podřadné nebo špatné, ale jako jiné. A i když média usilují o demokratičnost, výsledkem je marginalizace menšin a podílení se na jejich sociální exkluzi stejně jako rasismus „starý“. Výzkumům zaměřeným na mediální obraz romské menšiny je věnována pozornost nejen u nás, ale v řadě států Evropy a přináší analogické závěry. Z komparace tiskovin vyplynulo, že zatímco romská tištěná média se více soustředí na pozitivní a optimistická témata, jako je vzdělání, kultura a romská historie, média majoritní informují častěji o tématech negativních, pesimistických, tedy o kriminalitě, diskriminaci, asimilaci či emigraci. Na katedře mediálních studií a žurnalistiky FSS MU se analýze mediálního pokrytí minorit

věnují třetím rokem. Šetření prezentace Romů v tisku přineslo tato zjištění: obraz Romů v českých celoplošných denících není zcela objektivní, je částečně zjednodušující a nevyvážený. Vytváří jej stati obsahující „romský“ stereotyp nebo používající nevhodná pojmenování či slovní spojení, ale i sdělení předkládající pozitivní obraz tohoto etnika. Obecně jsou příslušníci romského etnika v článcích spojováni s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, chybějící kvalifikací, nedostatečnou jazykovou vybaveností, odlišným stylem bydlení a užíváním drog. (Sedláková, 2003, s. 2, 7)

Dostupnost atraktivních škodlivin

Romové podléhají více než majorita konzumní mentalitě, drogám, alkoholu, v poslední době stále více diskutovanému gamblerství i brakové mediální zábavě. To vše devastuje Romy nejen fyzicky, ale především ekonomicky, psychicky a v neposlední řadě morálně.

Vztahy mezi českými Romy a většinovou společností

Úroveň vztahů mezi Romy a Neromy je jako chronické napětí, které občas propuká v otevřené nepřátelství. Romové se cítí v naší společnosti jako cizinci, neuznávají však naše hodnoty a normy, společnost i její instituce většinou vnímají jako nepřátelskou a celkově mají pocit, že jsou občané druhé kategorie. Právě konzumní povaha je to, co většina majoritní společnosti nehodnotí kladně, ba naopak ostře a otevřeně vystupují proti způsobu přežití této minority. (Říčan, 1998, s. 61)

Z výzkumů vyplývá, že vztahy mezi romskou menšinou a majoritou v ČR patří k velmi žhavým a medializovaným tématům, které vyvolávají často ostré debaty i emotivní diskuze. Obě skupiny jsou ovlivňovány stereotypy i autostereotypy a každá má jasný názor na to, kde tkví příčina napětí a taktéž kdo nese odpovědnost za řešení tolik neuspokojivého stavu. Objektivní pohled i vzájemná tolerance často absentují. Sociálně-psychologické výzkumy potvrdily, že Romové i majorita vnímají, že si dobře nerozumějí, obě strany se shodly na tom, že je třeba učit se vzájemnému porozumění. Zajímavé byly výsledky hodnocení vlastností obecně přisuzované Romům. Majoritní společnost hodnotila na Romech kladně jejich rodinnou a etnickou soudržnost a hudební, muzikální talent. Jako nejzávažnější negativní vlastnosti Romů vidí majorita v nepřizpůsobivosti, agresivitě a kriminálním chování viz tab. 1 a 2. (Šimíková, Bučková a Smékal, 2003, s. 105-125)

Tabulka č. 1: Dobré vlastnosti Romů

Dobré vlastnosti Romů	procenta
péče o rodinu	11
pracovitost	2
soudržnost	21
umělecký talent	20
lidské kvality	14
umění se radovat	14
žádné	18
celkem	100

Zdroj: Šimíková, Bučková a Smékal (2003, s. 123)

Tabulka č. 2: Dobré vlastnosti Romů

Špatné vlastnosti Romů	procenta
agresivita a kriminální chování	27
nepřizpůsobivost	36
nepoctivost	10
nevhodné hygienické návyky	13
negativní pracovní návyky	13
vadí všechno	1
celkem	100

Zdroj: Šimíková, Bučková a Smékal (2003, s. 123)

4.4 Romská identita jako jedno z romských traumat

Příslušníky mnoha různých romských skupin, v době jejich putování do všech koutů světa i v době pronásledování, spojovala solidarita a vzájemné pochopení. Jak výstižně popisuje Horváthová (2007) – *pochopení vytěsněných na okraj společnosti*. Právě vymezování se vůči majoritě, která byla a je vnímána Romy jako nepřejícná a nepřátelská, bylo paradoxně jedním z momentů posilujících nebo spoluvytvářejících romskou identitu. Můžeme tedy říci, že postoj averze majority vůči Romům vedla ke dvěma protichůdným tendencím, které jsou patrné i v současnosti. *Jednak ke snaze zapírat původ a nepatřit k nenáviděnému a doslova zakázanému etniku – což se projevuje zejména navenek. Jednak k vnitřnímu a neokázalému sjednocování a podpoře společné identity právě na základě nepřijetí majoritou* (Horváthová, 2007).

Pozitivní složky romské identity

Základem etnické identity Romů je zejména jazyk, slovesnost a kulturní tradice. *Pro romskou identitu má ovšem romština jako řeč písní, příběhů a lidové moudrosti uložené v příslovích, jako jazyk milostného dialogu a obřadů, jež vyjadřují lidskou důstojnost, i jako jazyk modlitby nejvyšší hodnotu* (Říčan, 1998, s. 87). K analogickým závěrům dospějeme, pokud uvažujeme o romské hudbě a výtvarném umění.

Vědomí sounáležitosti

Pro národní identitu je právě vědomí sounáležitosti velmi důležité. Vědomí, že národ tvoří jeden velký a soudržný celek (Říčan, 1998, s. 87).

Vědomí historických kořenů

Dalším atributem posilujícím romskou identitu je vědomí historických kořenů, skutečnosti, že si národ při své strastiplné cestě zachoval jednak vlastní jazyk i pravidla vzájemného soužití mezi jednotlivými členy rodu, že vytvořil nádherné kulturní dědictví, že i přes světové rozptýlení spěje národ k celonárodní jednotě i nenahraditelný vklad Romů do vznikající multikulturní Evropy, to vše hraje významnou roli v upevňování romské národní identity. (Říčan, 1998, s. 88-89)

Mimo složky, které romskou identitu posilují, však můžeme zaznamenat i ty složky, které ji vážným způsobem ohrožují a devalvují.

Negativní složky romské identity

Identita ukřivděných

Obraz Romů o sobě samých obsahuje vědomí křivdy. Jsou sice rovnoprávními občany naší země, ale ve skutečnosti se cítí diskriminováni, bití, ponižováni. Nedoufají v pomoc místních autorit, policie, soudů, vlády ani parlamentu. Musíme se shodnout, že vědomí křivdy mají Romové právem. Nutno podotknout, že je také krajně nebezpečné, protože jako jeden ze základních atributů národní identity vede přirozeně k zahořklosti, vzdoru a hostilitě. (Říčan, 1998, s. 93)

Identita izolace

Další negativní stránkou romské identity je identita izolace. Mohli bychom je vystihnout slogany mnohých romských mluvčích i aktivistů: „Nechte nás na pokoji!“ Vystihuje pocity vyvěrající z neustálého převychovávání, tlaku učení se žít dle obrazu majoritní společnosti i touhy, aby je společnost brala takové, jací jsou. (Říčan, 1998, s. 93-94)

Identita konfrontace

Říčan ji popisuje jako konfrontační alternativu k identitě izolace. Vyznačuje identitu bojovníka, která určila viníka, do kterého je možné promítnout všechny své frustrace. Nabízí tedy definici skrytou za slovy: „Jsme ti, kteří si to s vámi vyřídí!“ Sociální psychologie dospěla k závěrům, že jednotlivci i celé skupiny (i ty etnické), které byly nebo jsou utlačované, pohrdané a pronásledované, mají tendenci převzít negativní obraz, který o nich má majoritní skupina. Tak vzniká komplex skupinové méněcennosti, tendence pohrdat sebou samým, což může vést krajně k nenávisti k sobě i vlastnímu lidu. (Říčan, 1998, s. 94)

Díky revoluci v roce 1989 mohli začít Romové svobodně užívat svého jazyka a pěstovat svou národní kulturu, taktéž prosazovat své vlastní zájmy prostřednictvím různých typů organizací a institucí. Nastalo obrození v podobě psaní romských básní, prózy, pořádání kulturních akcí i společenských setkání, zaznamenáváme subvenci státu do oblasti romského tisku, televizního i rozhlasového vysílání, jsou jim dány k dispozici veřejnoprávní média. Spolu s Říčanem si však klademe otázku, zda Romové tyto nově nabízené možnosti a příležitosti dokážou dostatečně zhodnotit. Tzv. „romská otázka“ je během na dlouhou trať. Diskurs na toto téma je velmi různorodý a mnohdy nejednotný. Společnost zaznamenává silné protiromské nálady. Vyskytují se i takové názory, že „romský problém“ nejen, že nebude v rámci několika let či desetiletí vyřešen, naopak se ještě více vyhrotí. Přirozeně společnost i politika státu se angažuje tak, aby negativní dopad na naši společnost byl co nejmenší. (Říčan, 1998, s. 29)

V teoretické části diplomové práce jsme se tedy snažili o propojení vědních disciplín, které mají či mohou mít v oblasti svého zkoumání i naše téma tj. romskou hudbu. Kladli jsme si za cíl sestavit tak komplexnější pojetí, které by se poté stalo východiskem konkrétní strategie využití romské hudby v oboru sociální pedagogika. Na základě mnoha

teoretických pramenů jsme dospěli k závěru, že vazby, kterými na sebe mohou hudba a jedinec / skupina / společnost vzájemně působit, jsou jedinečné. Dokázali jsme si, že oblast výzkumu, je v tomto ohledu ne příliš prozkoumána, a stále nalézáme otázky, které nejsou odpovězeny (především hudebně-antropologické, hudebně-psychologické, kulturně-pedagogické apod.) Proto vidíme téma hudby vůbec v kontextu sociální pedagogiky i sociální práce jako nepostradatelné a zcela jistě předmětem dalšího vědeckého bádání. My se nyní pokusíme přispět k celistvějšímu pochopení výše uvedených vazeb tím, že romskou píseň (coby jedinečný fenomén reflektující aspekty prožívání i způsobu života jedince nebo skupiny, který zpětně působí na formování identity jedince či skupiny) podrobíme empirickému zkoumání.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU A CÍLE VÝZKUMU

V praktické části podrobíme romské písňové texty empirickému zkoumání metodou obsahové analýzy. Zajímá nás, zda v písních můžeme nalézt signifikantní sociálně-pedagogické souvislosti, které bychom mohli dále interpretovat a využít v práci s romskou minoritou. Chceme zjistit, jak se v romských písních odráží život Romů, zda se v nich skrývají atributy *romipen*. Jaká témata a obsahy se objevují v romských písních, a se kterými sociálními problémy se v nich můžeme setkat. Očekáváme, že na tomto základu lépe porozumíme problematice Romů. Výzkumný cíl můžeme shrnout následovně:

Cílem výzkumu je analyzovat a popsat životní realitu romské minority z výpovědí, které jsou konstruované a předkládané v podobě romských písňových textů.

Výzkumný problém této diplomové práce můžeme charakterizovat následující otázkou:

Jaké aspekty životní reality Romů reflektují romské písně?

5.1 Výzkumná metoda

Výzkumná metoda, která se nám jeví nejvhodnější pro náš účel zkoumání, je obsahová analýza a jako příhodné vnímáme kombinovat oba přístupy tedy kvantitativní i kvalitativní.

Kvantitativní přístup - tematická obsahová analýza

Analýza témat (také tematická / formální / frekvenční analýza) je nejstarší metodou obsahové analýzy vůbec. Obsahová analýza je nástrojem, umožňujícím převod verbální komunikace do měřitelných proměnných, patří tak do pozitivistického modelu empirického výzkumu.

Obsahová analýza je kvantitativní výzkumnou metodou pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek (Scherer 1998, s. 31).

Je tedy metodou vysoce strukturovaného a selektivního procesu, kdy se obsahy podrobují zkoumání s ohledem na několik vybraných znaků a výsledkem rozboru je jejich kvantitativní popis. Hlavní předností této metody je, že témata (obsahy) libovolného druhu jsou tříděny do poměrně malého počtu kategorií, které musí být definovány před započítáním výzkumu. Analýza témat tím představuje výraznou redukci informací a je poměrně hospodárnou metodou.

Kvantitativním přístupem v podobě formální obsahové analýzy, kterou budeme aplikovat na romské písňové texty, vznikne kategorizace témat obsahů písní. Výsledkem tedy bude zjištění četností výskytu předem daných kategorií, zjištění preferencí témat a jejich statistické zpracování do podoby tabulek a grafů. Tuto empirickou metodu vidíme jako stěžejní v této části.

Kvalitativní přístup

Jelikož nás také bude zajímat význam, jedinečnost, souvislosti a některé vztahy mezi jednotlivými kategoriemi, budeme na písně pohlížet také kvalitativním přístupem. Cílem bude porozumět tomu, jakým způsobem aktéři / postavy písní různé události prožívají, jaký význam pro ně mají a jak se promítají na upevňování jejich identity. Tento přístup se nám zdá potřebný k získání celistvějšího obrazu reality a k následné komplexnější interpretaci výsledků tematické obsahové analýzy.

Výsledkem kombinace obou přístupů bude vytvoření paradigmatického modelu romských písní, do kterého zahrneme výsledky frekvenční analýzy i poznatky zjištěné kvalitativním přístupem.

5.2 Výzkumný vzorek

Základní soubor pro výzkum tvoří romské písně. Jak jsme již uvedli v teoretické části, písně, jako ostatní artefakty orální kultury Romů, se předávaly z generace na generaci v ústní podobě. V písemné podobě existuje jen několik málo sborníků romských písní. Nejobsáhlejším etnografickým materiálem v této oblasti jsou sborníky etnomuzikoložky Jany Belišové. Písně byly sesbírány přímo v romských osadách a to z něj činí materiál vysoce autentický. Byly nazpívány přímo Romy, zaznamenány na audiomateriál, poté vydány ve sbornících s transkripcí hlavní melodie do not. Texty jsou uvedeny v romštině, spolu s překladem do slovenštiny a angličtiny. Dostupným souborem a výzkumným vzorkem pro obsahovou analýzu romských písňových textů se staly následující sborníky:

BELIŠOVÁ, Jana, 2002. *Phurikane gil'a. Starodávne rómske piesne.*

BELIŠOVÁ, Jana, 2006. *Hoj ne nej na. Phurikane gil'a 2. Tanečné rómske piesne.*

BELIŠOVÁ, Jana, 2010. *Neve gil'a. Nové rómske piesne.*

Z těchto 3 sborníků jsme podrobily obsahové analýze všechny písně.

- ✓ 211 nových romských písní ze sborníku *Neve gi'la. Nové rómske piesne.*
- ✓ 286 starodávných romských písní ze sborníků *Phurikane gi'la. Starodávne rómske piesne a Phurikane gi'la 2. Tanečné rómské piesne.*

Celkem jsme tedy podrobily analýze **497** písní. I když výběrový soubor byl velmi obsáhlý, nutno podotknout, že písně ve většině případů mají pouze jednu až dvě sloky.

5.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Ve výzkumu jsme si stanovili tyto výzkumné otázky:

VO 1: Jaká je četnost výskytu jednotlivých kategorií témat romských písní?

VO 2: Jakým způsobem se liší četnosti výskytu jednotlivých kategorií u starodávných a nových písní?

VO 3: S jakou frekvencí a jakým způsobem je v písních zachycen fenomén rodiny?

VO 4: Jaké tíživé a krizové životní situace jsou vyzobrazené v písních?

VO 5: Jaké jsou nejčastější emoce vyjádřené v písňových textech?

VO 6: Jaké společensky nežádoucí jevy jsou zachycené v písních?

VO 7: Jak je v písních vyjádřena romská pospolitost?

VO 8: Jsou zachyceny v písních fenomény romské kultury – hudba, zpěv a tanec?

VO 9: Jak jsou zobrazeny v písních životní podmínky Romů?

VO 10: Jaká jsou další témata romských písní?

Dále jsme si určili hypotézy, které budeme podrobovat statistickému zkoumání:

H 1: Frekvence jednotlivých kategorií témat starodávných a nových romských písní je různá.

H 2: Frekvence jednotlivých podkategorií témat tíživé a krizové životní situace starodávných a nových romských písní je různá.

5.4 Popis výzkumu

Analýza textů byla prováděna v několika krocích. Prvním krokem bylo důkladné prostudování libret, při kterém jsme si dělali poznámky o námětech (kategoriích), které se v nich vyskytují. Tato úvodní kategorizace byla pouze předběžná, určená k základnímu přehledu, co vlastně jednotlivé písně reflektují. Dále jsme se zaměřili na určení vzorků, určení kódovací jednotky výběru a určení analytické jednotky. Dále jsme již přesně zvolili rozložení tematické struktury jednotlivých písní do kódovacích kategorií, abychom mohli zkoumat dominantní témata písní.

Určení vzorků

Určení vzorku je důležitým krokem obsahové analýzy vůbec. My jsme určili přirozeně jako kódovací jednotku výběru (sampling unit) – jednotlivou píseň, respektive písňový text a jako kódovací analytickou jednotku (recording unit) – slovní spojení.

Tvorba kódovacích kategorií

Analýza témat předpokládá nejdříve popis textů podle dílčích kategorií. Kategorie jsou třídy nadřazeného a tím abstrahujícího pořadacího systému, který může být vyvinut z různých hledisek. Již při vytváření pouhého popisu (textové analýzy) se vyžaduje vytvoření kategorií cílevědomým a selektivním přístupem. V rámci předvýzkumu bylo náhodně vybráno 10 libovolných písňových textů s cílem ověřit výskyt jednotlivých předem zvolených kategorií, které se opírají o teoretickou část této práce. (viz kap. 4.3). Výstupem předvýzkumu bylo vytvoření následujících 12 kódovacích kategorií (seřazeno podle abecedy).

- 1) Deskripce krásy
- 2) Exprese lásky
- 3) Exprese smutku
- 4) Fenomény - hudba, zpěv, tanec
- 5) Ostatní životní události
- 6) Religiózní symbolika
- 7) Rodinná pospolitost
- 8) Romská pospolitost
- 9) Soužití s majoritou
- 10) Společensky nežádoucí jevy
- 11) Tíživá nebo krizová situace

12) Životní podmínky

Kódování

Pro účely analýzy jsme využili programu *Excel*. Každá kódovací jednotka (písňový text) byla analyzována zvlášť tak, že jednotlivé analytické jednotky šetření byly přiřazovány k uvedeným kódovacím kategoriím. Při analýze jsme předem určené kategorie dále vnitřně členili na podkategorie, které lépe vystihovaly obsah a význam jednotky. Textová data v jednotlivých kategoriích / podkategoriích jsme převáděli (pokud to bylo možné) do numerické podoby. To v praxi znamená, že jsme např. zmínky o matce zařadili do kategorie Rodinná pospolitost a kódem 1 jsme označili, že se jedná o matku (2 značilo otce, 3 děti apod.). Významné momenty, častá spojení, obraty i souvislosti jsme označovali do příslušných kategorií (kolonek) přímo slovně. Tímto způsobem nám vznikla kódovací kniha, zobrazující jednak četnosti jednotlivých témat, tak také jejich nejvýznamnější podkategorie s jednoduchými popisy zásadních skutečností. Získaná data jsme sečetli v rámci jednotlivých kategorií i podkategorií, uspořádali do tabulek četností a vyjádřili v grafech. Na kvalitativně získaná data upozorňujeme vždy v komentářích i v celkovém shrnutí.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

6.1 Analýza dat

Obě skupiny starodávné romské písně a nové / moderní romské písně jsou analyzovány zvlášť. Poté data z obou skupin sečtena a následně zpracována do tabulek a grafů.

K VO 1: Jaká je četnost výskytu jednotlivých kategorií témat romských písní?

Nejprve jsme zjišťovali frekvence témat romských písní. Po přiřazení četností jednotlivým předem určeným kategoriím jsme získali hodnoty frekvencí, které jsou seřazeny dle pořadí od největší dosažené frekvence po nejmenší. Vypočetli jsme relativní četnosti a přepočtli je na procenta zmínek.

Tabulka č. 3: Kategorizace témat

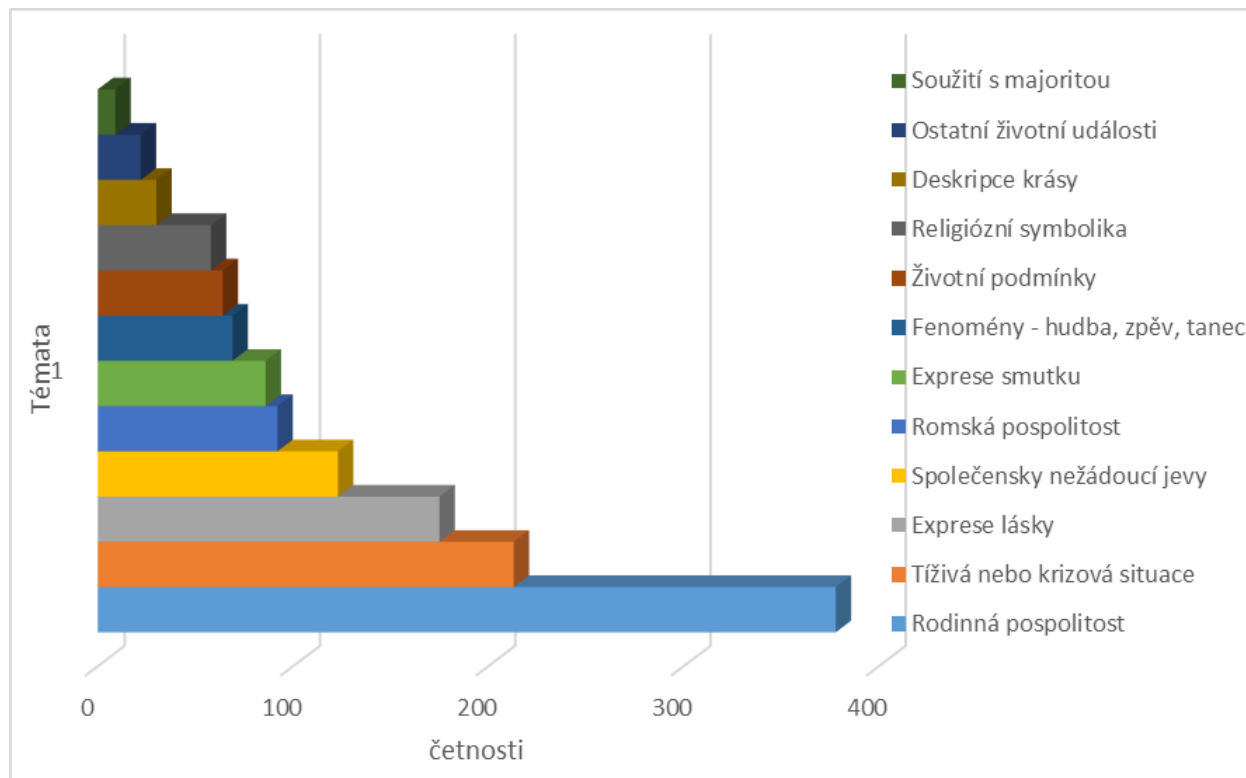
Kategorie témat	absolutní četnost	relativní četnost	zmínky v %
Rodinná pospolitost	378	0,29	28,66
Tíživá nebo krizová situace	213	0,16	16,15
Expresé lásky	175	0,13	13,27
Společensky nežádoucí jevy	123	0,09	9,33
Romská pospolitost	92	0,07	6,97
Expresé smutku	86	0,07	6,52
Fenomény - hudba, zpěv, tanec	69	0,05	5,23
Životní podmínky	64	0,05	4,85
Religiózní symbolika	58	0,04	4,40
Deskripce krásy	30	0,02	2,27
Ostatní životní události	22	0,02	1,67
Soužití s majoritou	9	0,01	0,68
Celkem četnost zmínek	1319	1	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka udává pořadí jednotlivých kategorií podle největší frekvence četnosti v písních.

Data jsme uspořádali také do sloupcového grafu, kde můžeme lépe rozdíly ve zjištěných frekvencích kategorií.

Graf č. 1: Frekvence výskytu jednotlivých témat

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu již na první pohled můžeme vidět, že frekvence jednotlivých témat se podstatným způsobem liší. Největší četnost získaly kategorie Rodinná pospolitost (28,66 %), Tíživá nebo krizová situace (16,15 %), Exprese lásky (13,27 %), Společensky nežádoucí jevy (9,33 %), Romská pospolitost (6,97 %), Exprese smutku (6,52 %) a dále další kategorie uvedené v tabulce. Všechny kategorie budeme následně zkoumat blíže.

Shrnutí VO 1:

Syžety romských písní se velmi opakují. Jednoznačně frekventovanějším je téma rodiny. Mnohé písně mají formu rozhovoru, a to například mezi matkou a synem či dcerou, mezi milenci apod. V písních se proto velmi často objevují oslovení osob, se kterými zpěvák rozmlouvá, komunikuje. Velmi častá jsou i oslovení Boha. V písních se zpěvák často obrací ke svému lidu, typické je oslovení *Romale / Romové*. V písních převažují velmi smutná a tíživá témata, která jsou odrazem těžkého života Romů na okraji společnosti, nedostatku a strádání, nemocí i smrti. V písních jsme našli i několik málo jiných témat,

než těch, které jsme si předem definovali do kategorií. Např. zmínku o koncentračním táboře, nebo výsměšná témata (především tanečních písní). Zcela absentují zmínky o vzdělání, škole, učitelích, studentech apod. Zmínky o přírodě, se redukují na poetická přirovnání obrazu k nějaké události, např. černý ptáček zobrazuje smrt aj. nebo se úkazy z přírody užívají jen jako vyjádření prostředí, kde se hlavní téma odehrává. (Např. *pašo paňori bešel mri piraňi / moje milá sedí u vody* atd.)

K VO 2: Jakým způsobem se liší četnosti výskytu jednotlivých kategorií u starodávných a nových písní?

Ve výzkumu jsme cíleně analyzovali skupinu starodávných a nových písní zvlášť, proto abychom tyto dva soubory následně mohli komparovat, co se týče frekvence i pořadí jednotlivých kategorií témat.

STARODÁVNÉ ROMSKÉ PÍSNĚ

Frekvence výskytu jednotlivých kategorií témat ve starodávných romských písních jsou následující:

Tabulka č. 4: Kategorizace témat starodávných romských písní

Kategorie témat / starodávné RP	absolutní četnost	relativní četnost	zmínky v %
Rodinná pospolitost	220	0,31	30,56
Tíživá nebo krizová situace	112	0,16	15,56
Společensky nežádoucí jevy	92	0,13	12,78
Expresí lásky	81	0,11	11,25
Životní podmínky	43	0,06	5,97
Romská pospolitost	40	0,06	5,56
Expresí smutku	38	0,05	5,28
Religiózní symbolika	36	0,05	5,00
Fenomény - hudba, zpěv, tanec	34	0,05	4,72
Deskripce krásy	10	0,01	1,39
Ostatní životní události	10	0,01	1,39
Soužití s majoritou	4	0,01	0,56
celková četnost	720	1	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Aritmetický průměr: 8.335

Minimum: 0.56

Maximum: 30.56

Rozptyl: 64.845

Směrodatná odchylka $\sigma=8.0526$

Níže uvedená tabulka zachycuje témata a jejich frekvenci u nových písňových textů.

NOVÉ ROMSKÉ PÍSNĚ

Tabulka č. 5: Kategorizace témat nových romských písní

Kategorie témat / nové RP	absolutní četnost	relativní četnost	zmínky v %
Rodinná pospolitost	158	0,26	26,38
Tíživá nebo krizová situace	101	0,17	16,86
Expresí lásky	94	0,16	15,69
Romská pospolitost	52	0,09	8,68
Expresí smutku	48	0,08	8,01
Fenomény - hudba, zpěv, tanec	35	0,06	5,84
Společensky nežádoucí jevy	31	0,05	5,18
Religiózní symbolika	22	0,04	3,67
Životní podmínky	21	0,04	3,51
Deskripce krásy	20	0,03	3,34
Ostatní životní události	12	0,02	2,00
Soužití s majoritou	5	0,01	0,83
Celkem	599	1	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Aritmetický průměr: 8.3325

Minimum: 0.83

Maximum: 26.38

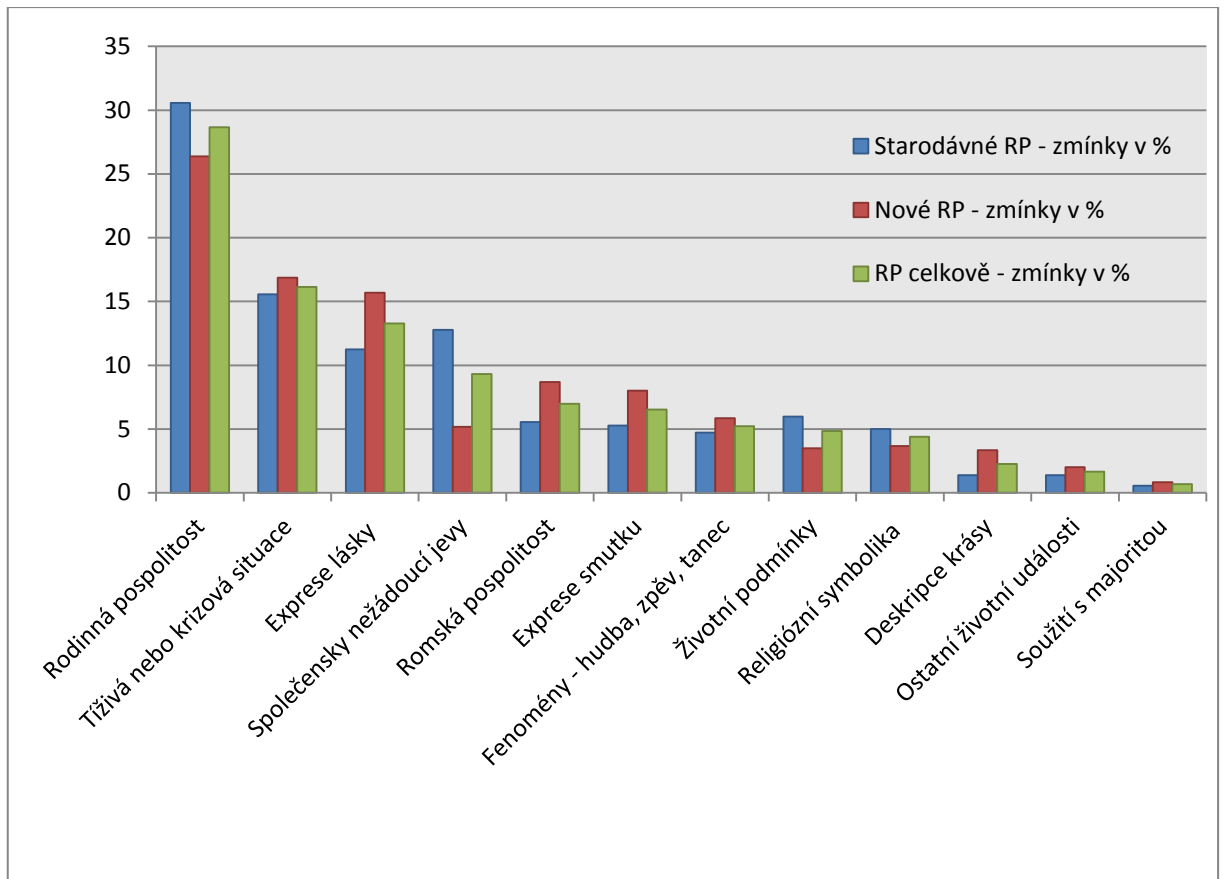
Rozptyl: 52.937

Směrodatná odchylka $\sigma=7.276$

Z tabulek můžeme vyčíst, že jednotlivé frekvence, respektive relativní četnosti uvedené v procentuálním vyjádření z celkového počtu všech zmínek, nejsou u starodávných a nových písní totožné. Stejně tak se liší i pořadí jednotlivých kategorií, seřazených dle

počtu četností. Rozdíly v pořadí témat i ve frekvenci výskytu jednotlivých kategorií můžeme lépe vyčíst z komparačního grafu níže. První modrý sloupec znázorňuje frekvenci zmínek v % ve starodávných písních, druhý sloupec červený zobrazuje frekvenci v nových písních a zelený sloupec udává celkovou frekvenci výskytu zmínek, vyjádřenou v procentech ze všech zaznamenaných.

Graf č. 2: Komparace témat starodávných a nových romských písní

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí VO 2:

Zjistili jsme, že pořadí i frekvence jednotlivých témat jsou různá. První místo sice zaujímá kategorie Rodinná pospolitost, druhé místo Tíživá a krizová situace, avšak dále se pořadí liší. V nových romských písních se jako třetí nejčastější objevuje téma lásky, u starodávných písní je to téma Společensky nežádoucích jevů. Také motivy písní vztahující se k životním podmínkám jsou četnější u starodávných písní, než je tomu v nových písních.

TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY

H 1: Frekvence jednotlivých kategorií témat starodávných a nových romských písní je různá.

H0: Frekvence jednotlivých témat starodávných a nových romských písní je stejná.

HA: Frekvence jednotlivých témat starodávných a nových romských písní je rozdílná.

Tabulka č. 6: Kontingenční tabulka k H 1

Kategorie / četnosti	četnosti SRP	četnosti NRP	očekávané SRP	očekávané NRP	celkem
Rodinná pospolitost	220	158	206,3	171,7	378
Tíživá nebo krizová situace	112	101	116,3	96,73	213
Expresé lásky	81	94	95,53	79,47	175
Společensky nežádoucí jevy	92	31	67,14	55,86	123
Romská pospolitost	40	52	50,22	41,78	92
Expresé smutku	38	48	46,94	39,06	86
Fenomény - hudba, zpěv, tanec	34	35	37,66	31,34	69
Životní podmínky	43	21	34,94	29,06	64
Religiózní symbolika	36	22	31,66	26,34	58
Deskripce krásy	10	20	16,38	13,62	30
Ostatní životní události	10	12	12,01	9,991	22
Soužití s majoritou	4	5	4,913	4,087	9
Celkem	720	599	720	599	1319

Zdroj: Vlastní výzkum

Druhý sloupec tabulky obsahuje absolutní četnosti starodávných romských písní (SRP), třetí sloupec absolutní četnosti nových romských písní (NRP). Pro obě dvě skupiny jsme vypočetli očekávané četnosti (sloupec 5 a 6).

Test významnosti byl proveden na hladině významnosti $\alpha = 0,01$.

Vypočtená hodnota testové kritérium činí $\chi^2 = 48,57$

Počet stupňů volnosti je stanoven vzorcem: $f = (r - 1) \cdot (s - 1)$; $f = 11$

Dle statistických tabulek pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,01 nalézáme kritickou hodnotu testového kritéria $\chi^2_{0,01}(11) = 26,217$.

Vypočítaná hodnota testového kritéria χ^2 je vyšší než hodnota kritická, a proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.

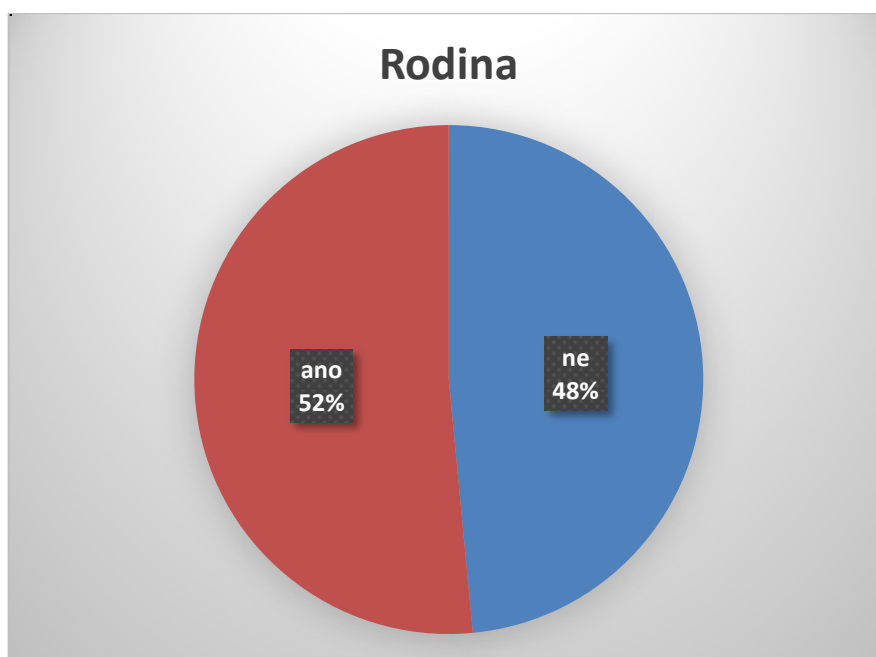
Na základě ověřování hypotéz tedy můžeme konstatovat, že existují statisticky významné rozdíly mezi frekvencí jednotlivých témat starodávných a nových romských písní.

Shrnutí H1: Hypotéza se potvrdila a můžeme tedy tvrdit, že frekvence jednotlivých témat starodávných a nových romských písní se významně statisticky liší.

K VO 3: Jak často a jakým způsobem je v písních zachycen fenomén rodiny?

Rodinná pospolitost

Graf č. 3: Rodina – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

Již jsme si uvedli, že výskyt tématu rodiny je v nových romských písních nejčastější. Z celkového počtu 497 analyzovaných písní se téma rodiny objevila v 256 případech. Nejčastější jsou zmínky o matce, otci či jakémkoli jiném členu rodiny, a to ve více než 1/2 písních.

Dále nás zajímalo, jaké je zastoupení jednotlivých členů rodiny v romských písních. Sledovali jsme tedy výskyt jednotlivých rodinných příslušníků a data jsme vyjádřili v následujícím grafu:

Graf č. 4: Zastoupení jednotlivých členů rodiny

Zdroj: Vlastní výzkum

Ze všech zmínek o jednotlivých členech rodinných příslušníků zaujímá jednoznačně první místo ve výčtu zmínka o matce, celých 42 % všech zmínek o rodinných příslušnících. Je zmiňována v souvislosti se smrtí, nemocí, opuštěním dětí, ale také v prostém vyjádření aktéra / zpěváka písně otázkami *Mamo, so me kerava?* / *Mámo, co mám dělat?* / *Mamo, so tu mange kerdžal?* / *Mámo, co jsi mi to udělala?*, nebo prosté oslovení *jaj, mamo / joj, mámo*. Často je uváděna jako ta, kdo poskytuje rady do života svým synům, dcerám, jako ta, která pomáhá vybírat partnera dětem, jako ta, pro kterou truchlí zbytek rodiny, když je nemocná či umírá. Matka je v písních přivolávána ku pomoci, vyzývána, aby radila, uváděna jako nepostradatelná, bez které je těžké žít.

Ukázka č. 1

*Pal amaro kher, balvaj na phurdel
amari phuri daj avkes
amenge phenel.
Mamo mamo mamo, mamo
phares pes dživel, sar tu
na sal paš mande.*

(Belišová, 2010, s. 194)

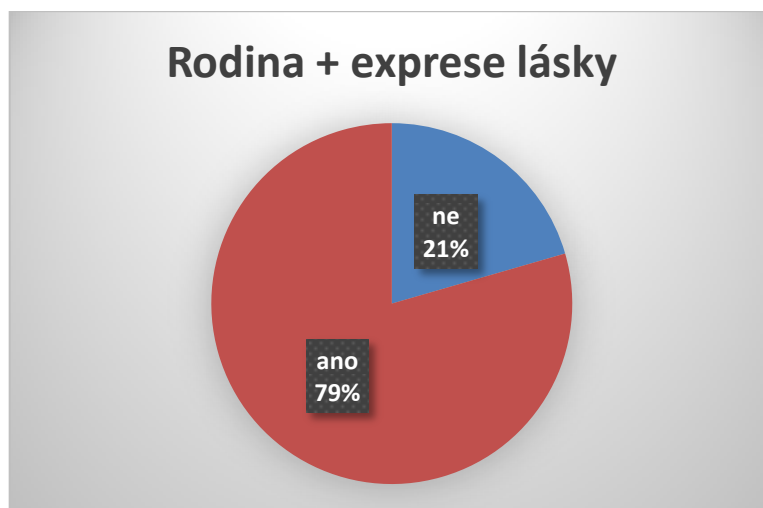
*Za naším domem vítr nefouká,
tak naše stará máma hovoří k nám.
Mámo, mámo, mámo, mámo,
neopouštěj nás,
těžce se žije,
když při mně nejsi.*

(vlastní překlad)

Dále 18 % ze všech zmínek o rodinných příslušnících v písních obsadil *dad / otec*. Na rozdíl od zmínek o matce se jeho osoby nepojí s udílením rad, trestem při nedodržení rad ani nepřevažují pocity žalu a truchlení nad jeho ztrátou – úmrtím. V mnohých písních je použito pouze jeho oslovení *dado / tati* a to v mnohých případech společně uváděno s oslovením matky. (Pozn. Romština nezná označení rodiče, používá proto označení *o dad a e daj / otec a matka*.) Stejně procento (18 %) shledáváme i ve výskytu uvedení *chavale / děti*. Zmínky nalezneme také o manželce / manželovi (*Rom / Romňi*). Ve většině případů jsou jen jmenováni v různých situacích, které jsou v písních popisovány (např. s rozchodem, nemocí, úmrtím aj.). V písňových textech jsme našli také zmínky o sourozencích (6 %) a v jednom případě o tchýni.

Pokud bychom sloučili data četností kategorie týkající se rodiny a tématu exprese lásky, které úzce souvisí s výběrem partnera (potencionálním členem rodiny), tak výsledky jsou ještě jednoznačnější. Téměř v 80 % všech písní je zobrazeno téma rodiny či tématem souvisejícím se založením rodiny. V 395 případech z celkových 497 písní se zmiňuje o rodinném i tom potencionálním rodinném příslušníkovi.

Graf č. 5: Rodina + exprese lásky – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí VO 3: Nalezená data přímo korespondují s tvrzeními o důležitosti rodiny a rodinného sepjetí pro Romy coby nejvyšší hodnotou. Rodina je tedy pro Romy nenahraditelná a tento fakt se originálně zrcadlí i v písních. Rodina uspokojovala vždy základní životní potřeby všech jejích členů, byla zdrojem obživy, naplňovala vzdělávací funkci, protože synové se učili v rodině nějakému z tradičních řemesel a řemeslu dcery

zase dobré péči o děti a o manžela. Dále spatřujeme také ochranou funkci rodiny. Romové se proto se svoji rodinou velmi silně identifikují. Už v době kočování byli Romové na okolní společnosti zcela nezávislí, ale uvnitř rodiny byli na sobě naopak velmi závislí ve všech oblastech. Tento aspekt romského fungování uvnitř rodiny lze z písňových textů vyčíst. Nejfrekventovanějším a můžeme tedy říci, že nejvýznamněji zastoupeným členem rodiny v písních je matka. I když navenek má žena obecně nižší postavení než muž, uvnitř romských rodin má matka zcela výsadní postavení. To koresponduje s tím, co objevujeme v romských písních, totiž sílu ženy, která se stará o rodinu, která má hluboký vztah s dětmi, i která je kompetentní zasahovat do výběru životních partnerů svých dětí. Neposlechnout matku je srovnáváno v písních s neposlechnutím Boha, a tak přirozeně přichází trest jako následek takové neposlušnosti v podobě bídy, nebo jiného neštěstí. Takovou autoritu matky můžeme v písních spatřit.

K VO 4: Jaké tíživé a krizové životní situace jsou vyobrazené v písních?

Tíživá nebo krizová situace

Druhou nejfrekventovanější kategorií vyskytující se v romských písních je Tíživá nebo krizová situace. Ve 28 % z celkového počtu analyzovaných písní nalezneme zmínky o takových situacích, ve kterých aktéři prožívají, či prožili situace, které bychom v kontextu sociální pedagogiky mohli nazvat jako tíživé nebo krizové.

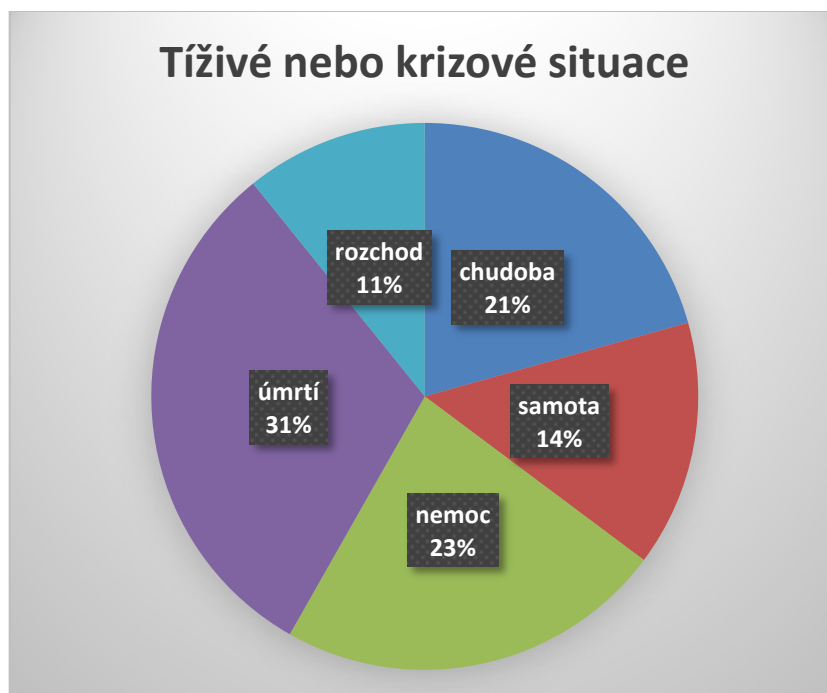
Graf č. 6: Tíživá nebo krizová situace – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

V písních jsme našli tyto následující podkategorie:

Graf č. 7: Těživá nebo krizová situace – podkategorie

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastěji byla jmenována smrt. Téměř ve všech případech se jednalo o úmrtí, či obavy z úmrtí člena rodiny – nejvíce matky. Z písní jde vidět, že jednotliví aktéři prožívají takové události velmi těžce, téma smrti se pojí s vyjádřeními strachu, obav, velikého žalu. Častá jsou lkání a modlitby k Bohu i bédování nad utrpením umírajícího.

Ukázka č. 2

*Avlas ke man mro phral te phenel,
av tu sidžar khere e daj merel.
Me o lestar džanav e daj merel,
le Devlores mangel te nadžal.*

(Belišová, 2010, s. 115)

*Přišel ke mně můj bratr a říkal,
pojd' rychle domů, máma umírá.
Já o tom vím, že máma umírá,
prosíme Boha, aby neodešla.*

(vlastní překlad)

Podobně je to i s podkategorií nemoc (23 %). Ta se také pojí především s osobou matky nebo s dětmi. Časté jsou písně o nemocnici i lékařích apod.

Ukázka č. 3

*Andalečku, nasval'i som,
vič'in ke man le dočhtoris.
Le dočhtoris, le primaris,
jej, te phenlas, so man dukhal.*

(Belišová, 2002, s. 17)

*Andalečku, jsem nemocná,
přivolej ke mně lékaře.
Lékaře, primáře,
joj, aby mi řekl, co mě bolí.*

(vlastní překlad)

Další zmiňovaným fenoménem je *čoripen / chudoba, bída* někdy až ve významu bídnota, ubohost. Pojí se především s akterem vyjádřeními *me som čoro/ jsem chudý / mire čore čhave / moje chudé děti* a často jsou spojovány s nedostatky v materiální oblasti (viz kategorie životní podmínky). Další situace, se kterou se můžeme v písních setkat, je popis samoty a osiření. Zmiňována je především v otázkách *Co me korkoro, kerav? / Co budu dělat, já, samotný?*, a to především v souvislostech s odchodem matky, úmrtím jednoho z rodičů nebo se špatnou ekonomickou situací. V následující ukázce můžeme nalézt obě tato témata.

Ukázka č. 4

*Mamo miri, mamo miri,
mukhl'al mange o čoripen.
O čoripen, o pharipen
andre miro kalo jilo.
Te me gel'om bare foroha
te nane man aňi dajori,
aňi dajori, aňi dadoro,
joj, de ča me som čak korkori.*

(Belišová, 2002, s. 86)

*Mámo moje, mámo moje,
nechala jsi mi chudobu.
Chudobu a trápení v mém
černém srdci.
Tak jsem šla do velkého města,
když nemám ani maminku,
ani maminku, ani tatínka,
joj, jen já jsem tak osamocená.*

(vlastní překlad)

Rozchod, opuštění partnera je dalším tématem vyskytujícím se v libretech. Především je zobrazován odchod ženy – matky od muže, dětí. S touto situací se opět pojí vyjádření smutku a žalu.

Ukázka č. 5

*Le romendar me phučkerav,
naš'ik me la arakhav.
O Roma la dikhle sar avreha denašel.
Andro svetos pal late džav,
sar la dik'om, o jilo man dukhal.
Av pale ko čhave, bo kamen tut.*

*Lidí se ptám,
nemohu ji nalézt.
Romové ji viděli, jak utekla s jiným.
Šel jsem za ní do světa,
když jsem ji spatřil, srdce mě zabořelo.
Vrať se k dětem, protože tě mají rády.*

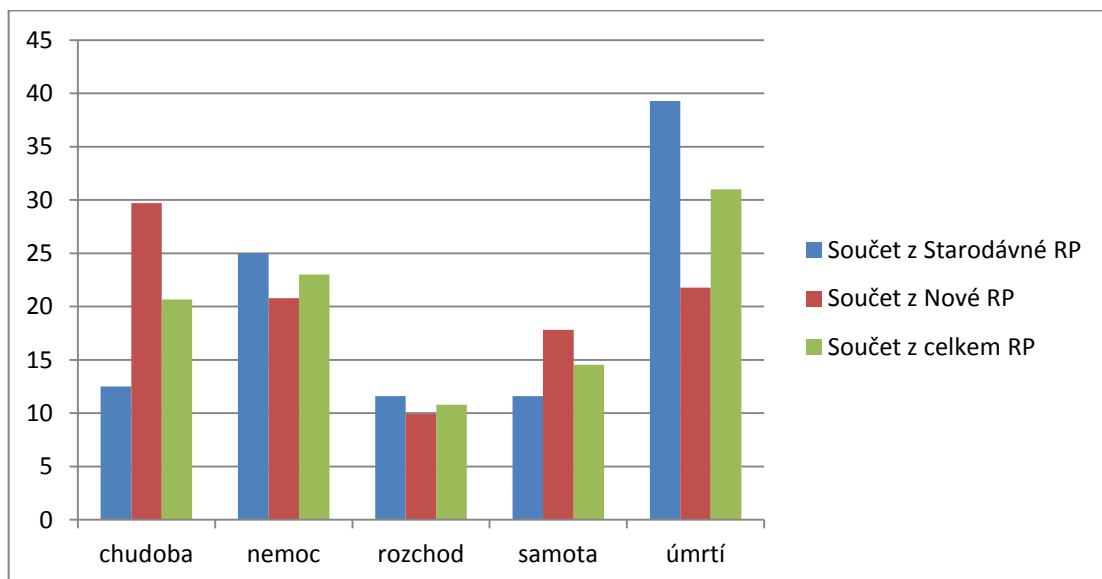
(Belišová, 2010, s. 74)

(vlastní překlad)

Všechny tíživé a krizové životní situace prožívají aktéři v písních velmi těžce, pláčou, litují se, vyjadřují smutek a obrovský žal (více viz kategorie Exprese smutku).

Nalezené podkategorie starodávných a nových romských písní jsme srovnali.

Graf č. 8: Tíživá nebo krizová situace – komparace SRP a NRP

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve výše uvedeném grafu vidíme komparaci frekvenci výskytu jednotlivých podkategorií starodávných a nových písní. Největší rozdíly jsme našli v četnostech výskytu chudoby (více v nových písních) a v tématu úmrtí (více ve starodávných písních).

Shrnutí VO 3: Nalezené tíživé a krizové situace v romských písních jsou nejčastěji smrt blízké osoby, vlastní nemoc nebo nemoc v rodině, chudoba a bída, samota a opuštění a také rozchod. Tyto situace prožívají aktéři velmi těžce a znamenají hluboký otřes pro jejich osobnosti s dalekosáhlými důsledky pro jejich osobní život. V těchto situacích pak bilancují svůj život, pokoušejí se znovunaleznout smysl života, obracejí se k Bohu. Zdá se, že tyto situace tak zpětně podporují sepjetí v rodinách i posilují etnickou příslušnost Romů.

TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY

H 2: Frekvence jednotlivých podkategorií témat tíživé a krizové životní situace starodávných a nových romských písní je různá.

H0: Mezi frekvencemi jednotlivých podkategorií tématu tíživé a krizové životní situace starodávných a nových romských písní nejsou rozdíly.

HA: Mezi frekvencemi jednotlivých podkategorií tématu tíživé a krizové životní situace starodávných a nových romských písní jsou rozdíly.

Tabulka č. 7: Kontingenční tabulka k H 2

Kategorie / četnosti	četnosti SRP	četnosti NRP	očekávané SRP	očekávané NRP	celkem
Chudoba	14	30	23,14	20,86	44
Samota	13	18	16,30	14,70	31
Nemoc	28	21	25,77	23,23	49
Úmrtí	44	22	34,70	31,30	66
Rozchod	13	10	12,09	10,91	23
Celkem	112	101	112	101	213

Zdroj: Vlastní výzkum

Druhý sloupec tabulky obsahuje absolutní četnosti starodávných romských písní (SRP), třetí sloupec absolutní četnosti nových romských písní (NRP). Pro obě dvě skupiny jsme vypočetli očekávané četnosti (sloupec 5 a 6).

Test významnosti byl proveden na hladině významnosti $\alpha = 0,01$.

Vypočtená hodnota testové kritérium činí $\chi^2 = 13,831$

Počet stupňů volnosti je stanoven vzorcem: $f = (r - 1) \cdot (s - 1)$; $f = 4$

Dle statistických tabulek pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,01 nalézáme kritickou hodnotu testového kritéria $\chi^2_{0,01}(4) = 13,277$.

Vypočítaná hodnota testového kritéria χ^2 je vyšší než hodnota kritická, a proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.

Na základě ověřování hypotéz tedy můžeme konstatovat, že existují statisticky významné rozdíly mezi frekvencemi jednotlivých podkategorií tématu tíživé a krizové životní situace starodávných a nových romských písní.

Shrnutí H2: Hypotéza se potvrdila a můžeme konstatovat, že frekvence jednotlivých podkategorií tématu tíživá a krizová situace starodávných a nových romských písní se významně statisticky liší.

K VO 5: Jaké jsou nejčastější emoce vyjádřené v písňových textech?

Dalším tématem, se kterým jsme se setkali v romských písních, je láska.

Expresse lásky

Graf č. 9: Láska – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

Expresi lásky jsme mohli spatřit ve 175 písních (z celkového souboru 497 písní), což z tohoto tématu činí třetí nejvýznamnější v pořadí.

Láska je vyjádřena v písních nezvyklými básnickými spojeními jako např. *čarav tiri vod'ori / lížu tvou dušičku*, stav zamilovanosti je vyjádřen zesílenými obraty o *jilo man dukhal / srdce mě bolí, paltu gondolinav / myslím na tebe, me la igen kamav / mám ji moc*

rád nebo *me merav pal tute / umírám po tobě*. V písních jsme se samozřejmě setkali i s negativní podobou lásky ve vyjádřeních *me na tut na kamav / nechci tě*, či s nešťastnou láskou a neopětovanými city.

Ukázka č. 6

*Pala late, pala late me merav,
kaj zorales, kaj zorales la kamav.
Pala late, pala late me merav,
kaj zorales, kaj zorales la kamav.*

*Po ní, po ní tolik toužím (dosl. umírám),
vášnivě ji miluji.
Po ní, po ní tolik toužím,
vášnivě ji miluji.*

(Belišová, 2010, s. 43)

(vlastní překlad)

V romských písňových textech nalézáme zvláštní úkaz: ambivalentní expresi citů, vyjádření citů lásky v protikladech. Můžeme tak v jedné písni, či dokonce v jednom souverši zaznamenat vroucí vyjádření lásky a silného citu slovy *miluji tě, moje srdce po tobě touží*, apod. a vzápětí jakoby popření tohoto láskyplného vyznání slovy *nechci tě, jdi pryč...nechci tě vidět*. Tato ambivalentní vazba vroucího citu vzápětí popřena lhostejností může vyjadřovat rozporuplnost citů, především když si uvědomíme, že jednotlivé verše a sloky byly zpěvákem interpretovány podle jeho momentální nálady. A tak klidně ke sloce, kde je vyjadřován hluboký cit, si jiný zpěvák přidá svou vlastní sloku, kde je předchozí cit popírán.

Graf č. 10: Protikladná vyjádření lásky v NRP

Zdroj: Vlastní výzkum

Ukázka č. 7

*Bo me tut na kamav,
miro ilo pal tu, čhaje, me rovav.
Me tut kamav, me tut kamav,
miro jilo pal tu čhaje, me rovav.*

(Belišová, 2010, s. 28)

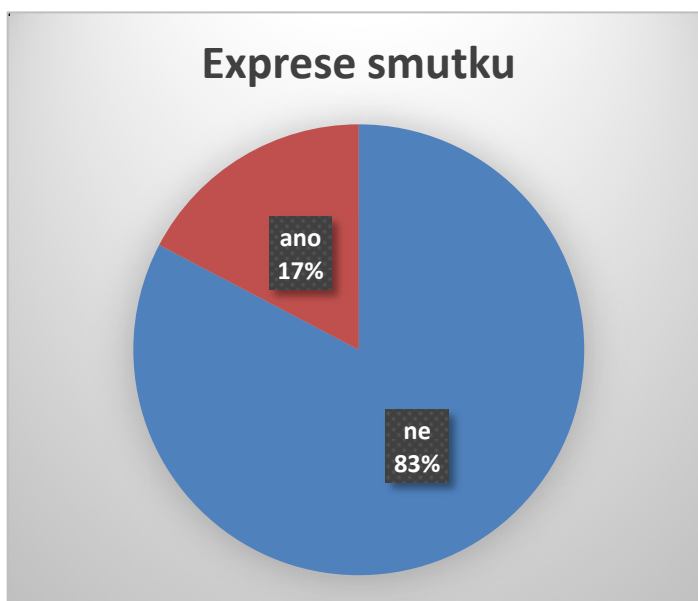
*Nebo tě nechci,
moje srdce po tobě, děvče, pláče.
Miluji tě, miluji tě,
moje srdce po tobě pláče.*

(vlastní překlad)

Exprese smutku

Vyjádření smutku, pláče a nářku je dalším opakujícím se tématem v romských písních.

Graf č. 11: Smutek – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

S expresí smutku se setkáváme v 86 písních (ze 497). Je to tedy v pořadí podle frekvence šesté téma. Nejčastěji jsme našli žal, lítost, bolest, beznaděj, strach, obavy, stesk a jako doprovodný jev pláč. Spatřujeme je ve spojeních, jako jsou *phares me rovav / těžce pláču*, *andre ža'la rovav / pláču žalem*, *phares mange andro jilo/ je mi těžce v srdci*, *o jilo man dukhal / srdce mě tíží apod.*

Ukázka č. 8

*Čoro manuš me som mira romňaha,
andre žala rovav mire čhavenca.
A me le jakhenca me la na dikhav,
a me but cerpinav amare čhavenca.*

(Belišová, 2010, s. 146)

*Jsme se svou ženou chudobní lidé,
s mými dětmi pláčeme žalem.
Ani na oči nevidím,
velmi trpíme s našimi dětmi.*

(vlastní překlad)

Shrnutí VO 5: V romských písňových textech jsme našli dvě základní témata týkající se vyjádření emocí. Expresi lásky a expresi smutku. Vyjádření lásky doprovázejí písně, které mají podobu dialogu milenců či monologu, ve kterém se chlapec či muž vyznává z lásky ke své milé (a naopak). Spatřili jsme také vyjádření nešťastné lásky, která je neopětovaná milovaným objektem či adresátem milostných vyznání. Zajímavým úkazem je ambivalentní vyjádření citu v jedné písni, či dokonce v jednom verši.

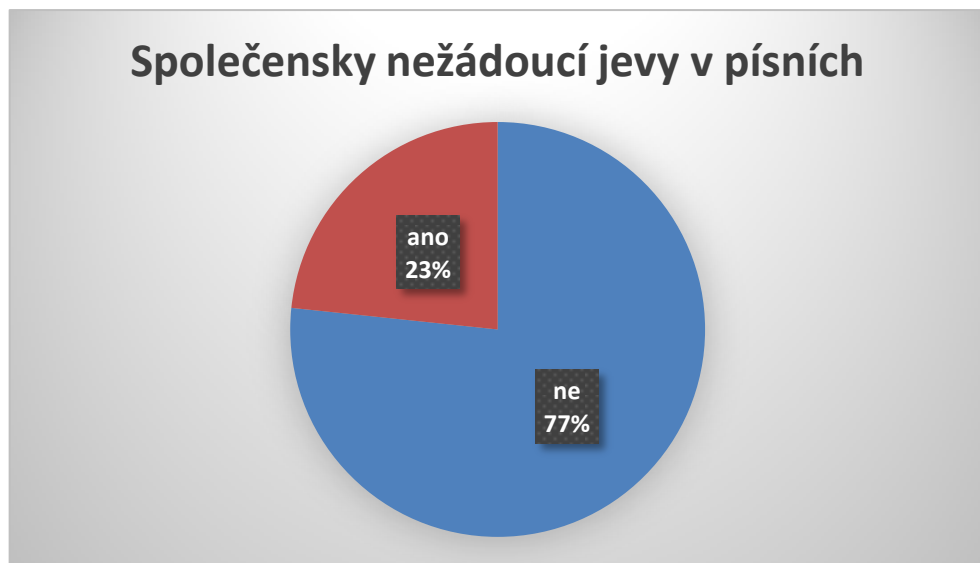
Druhou skupinou emocí, se kterou jsme se setkali, je vyjádření smutku v podobě žalu, truchlení, pláče apod. Objevuje se především jako reakce na prožívané události (úmrtí, nemoc, chudoba, samota, nešťastná láska aj.) Aktéři vyjadřují hluboký žal, srdceryvně pláčou, je jim těžce. Často jsou tyto emoce provázeny strachem a obavami nad svým životem nebo nad ztrátou milovaných osob.

K VO 6: Jaké společensky nežádoucí jevy jsou zachycené v písních?

Společensky nežádoucí jevy

Z celkového počtu 497 písní bylo nalezeno téma kategorie společensky nežádoucích jevů celkem ve 23 %. V pořadí podle frekvence jednotlivých témat zaujímají tyto jevy čtvrté místo. 116 písní obsahovalo zmínky nejčastěji o alkoholu, různém druhu násilí, o nevěře, problematice vězení, zanedbání péče o děti apod.

Graf č. 12: Společensky nežádoucí jevy – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

Přesný výčet jednotlivých zachycených druhů nežádoucího jednání můžeme vidět v následujícím grafu.

Graf č. 13: Společensky nežádoucí jevy – podkategorie

Zdroj: Vlastní výzkum

Písňe obsahují nejvíce zmínek o alkoholu, alkoholismu a opíjení se. Především taneční romské písňe mají tato témata v souvislostech se zábavou, veselením se apod. Objevují se také zpovědi o tom, kdy otec rodiny propije peníze a nemá finance na základní životní potřeby.

Ukázka č. 9

Pijav mange, pijav mire phralorenca.

Jaj, de prepil'am love, jaj,

le mire phralorenca.

E čhave roven, ma rov mange.

E de khatar lenge lava,

joj, de te man love nane.

Piji, piji s mými bratříčky.

Joj, propili jsme peníze, joj,

s mými bratříčky.

Děti pláčou, neplač mi.

Odkud vezmu peníze,

joj, žádné nemám.

(Belišová, 2002, s. 91)

(vlastní překlad)

Celkem 19 % všech zmínek kategorie patologických jevů zaujímá násilí. Nejčastěji je pácháno mezi Romy navzájem v hospodě, při namlouvání dívky, často se jedná o domácí násilí, kdy partner páchá násilí na ženě, někdy i obráceně, ojedinele na dětech. Agresory jsou však v několika případech také *žandare / četníci*. Zmínky o násilí jsou ve většině případů ve spojení s alkoholem a pitím, a to v jedné písni.

Další podkategorií, kterou je možno odhalit v písniích je nevěra. Zajímavé je, že tento jev se v písniích pojí pouze s ženou. Neexistují zmínky o nevěře muže. Muž často pláče nad svou situací a vyjadřuje lítost nad ženou opuštěnými dětmi. Nevěra je zmiňována v souvislostech s rozpadem rodiny, odchodu ženy od muže, nebo jenom ve spojení ženu označujících oslovením jako *barije lubňije / velká nevěrnice*.

Ukázka č. 10

De lubňi sal, lubňi sal,

bo cha'al, joj, svetos.

Jaj, de bo cha'al, joj, svetos

le buter čhavege.

Nevěrnice jsi, nevěrnice jsi,

protože jsi zničila můj život.

Joj, zničila jsi, joj, můj svět

s tolika dětmi.

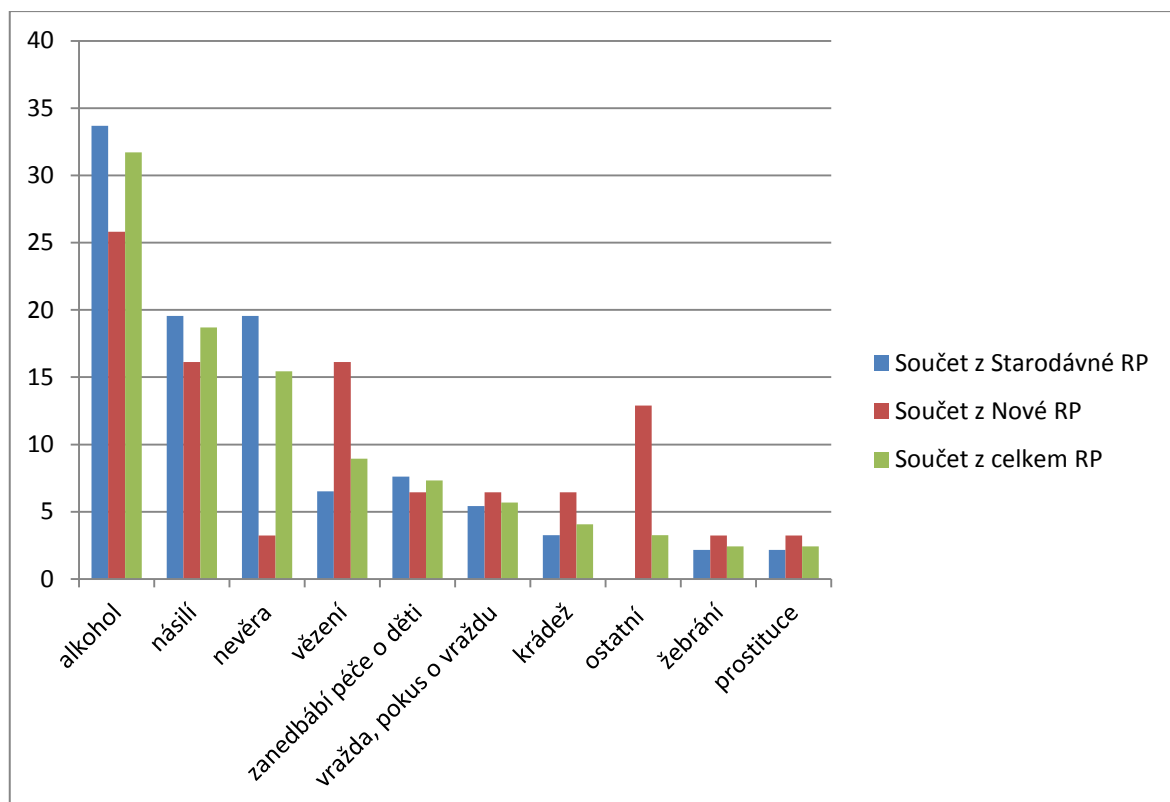
(Belišová, 2002, s. 109)

(vlastní překlad)

Dalšími nalezenými podkategoriemi jsou témata uvěznění, zanedbání péče o děti, opuštění dětí, vražda, krádeže, žebrání, prostituce, hráčství, lichva.

Pokud srovnáme frekvenci výskytu jednotlivých podkategorií ve starodávných a nových romských písních, zjistíme, že se velmi liší.

Graf č. 14: Společensky nežádoucí jevy – komparace SRP a NRP

Zdroj: Vlastní výzkum

Největší rozdíly můžeme spatřit ve frekvenci výskytu témat nevěry, která se řeší především ve starodávných písních, alkoholu a násilí (také převládají v starodávných), v nových písních zase více objevujeme častěji téma vězení a z ostatních témat nalezneme zmínky o hráčství nebo lichvě (ty ve starodávných romských písních nenajdeme vůbec).

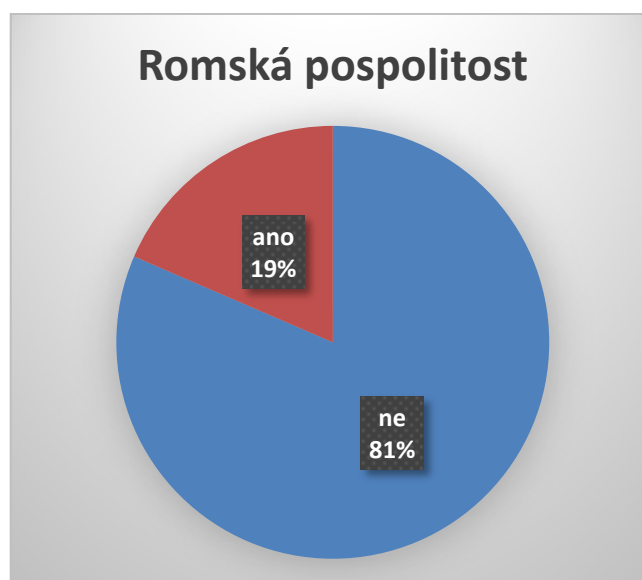
Shrnutí VO 6: V písních jsme našli celou škálu společensky nežádoucích jevů: nadměrné užívání alkoholu a alkoholismus, násilí a agrese, nevěra a promiskuita, uvěznění, zanedbání péče o děti, vražda, krádeže, žebrání, prostituce, lichva i hráčství, Některé bychom mohli také zařadit mezi kriminalitu, kterou obecně chápeme jako protiprávní jednání, čili veškeré páchaní přestupků nebo trestných činů. Celkem jsme našli zmínky o takovém chování a jednání ve 23 % písní. To činí toto téma velmi významným, co se

týče frekvence. Otázka spojovaná s kriminalitou Romů je velmi palčivá a stále aktuální. V mnoha případech je kriminalizace celého romského etnika spojena s odlišnými normami, např. vytváření partnerských vztahů v podstatně nižším věku než je tomu u majoritní společnosti, soudržnost rodiny v ekonomické oblasti, živější temperament, hlasitější projevy apod.

K VO 7: Jak je v písních vyjádřena romská pospolitost?

Romská pospolitost

Graf č. 15: Romská pospolitost – poměr v písních

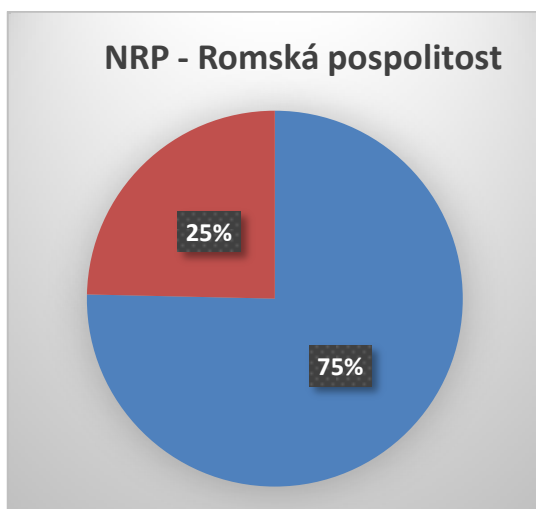

Zdroj: Vlastní výzkum

V 19 % písní je častokrát demonstrována příslušnost k vlastnímu etniku. Aktéři ji často zmiňují ve zvoláních *Hej, Romale!* / *Hej, Romové!*, nebo se ztotožňují s celou romskou komunitou ve spojeních *My, Romové* / *Amen, Romale (Roma)*, nebo jednoduše v adjektivech *me som romano chavoro* / *jsem romský chlapec* apod.

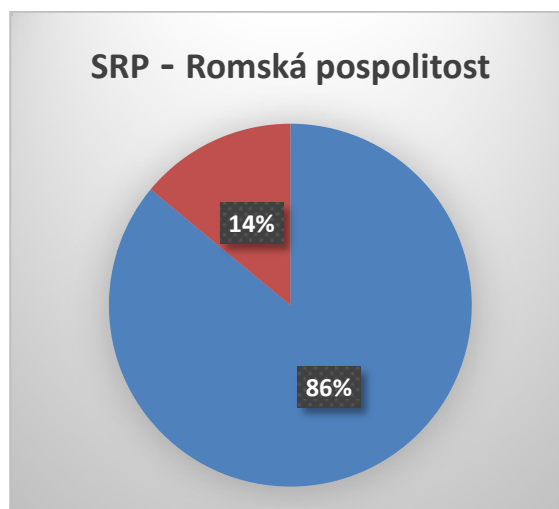
Pokud bychom srovnali počet zmínek o příslušnosti k romskému etniku vyskytujících se ve starodávných a v nových písních, dospějeme k zajímavému závěru, že totiž v nových písních nalezneme těchto signifikantních demonstrací podstatně více než ve starodávných písních. Komparace je zjevná v následujících grafech.

Graf č. 16: Výskyt zmínek - NRP

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 17: Výskyt zmínek - SRP

Zdroj: Vlastní výzkum

Ukázka č. 11

*Amen sam Roma, Roma čorore.
 Man ňiko nane, nane, nane,
 nane, jaj, Devla,
 nane nane, nane, nane, jaj, Devla,
 nane, nane, nane, nane,
 čores pre svetos.*

(Belišová, 2002, s. 109)

*My jsme Romové, Romové chudí.
 Nikoho nemáme, nemáme, nemáme,
 nemáme, joj, Bože,
 nemáme, nemáme, nemáme, joj, Bože,
 nemáme, nemáme, nemáme, nemáme,
 chudí jsme na světě.*

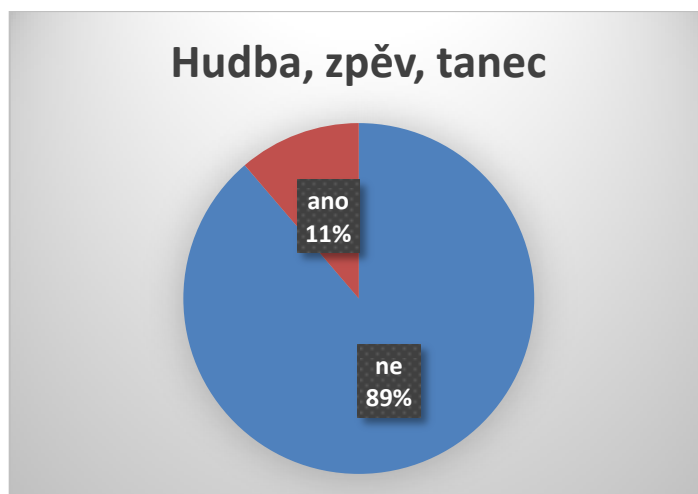
(vlastní překlad)

Shrnutí VO 7: Romská pospolitost je v písních jasně demonstrována, jak ve zvoláních, která se obracejí k celému romskému etniku, tak i ztotožňujícími se adjektivy pojícími se k aktérům či objektům v písních. Často se vkládají i tam, kde logicky nejsou potřeba. (Např. *miri romaňi čhajori / moje romská dcerka apod.*) Z analýzy jsme zjistili, že tato prohlášení se vyskytují častěji v nových romských písních než ve starodávných písních.

K VO 8: Jsou zachyceny v písních fenomény romské kultury – hudba, zpěv a tanec?**Fenomény - hudba, zpěv, tanec**

Tyto fenomény jsme našli v 56 písních (z 497) tj. pouze v 11 %.

Graf č. 18: Hudba, zpěv, tanec – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

Tyto formy zábavy spatřujeme především v rychlých tanečních písních – v čardáších. Objevují se výzvy ke společnému zpěvu, tanci i hraní na hudební nástroje. Aktéři písní si touto činností krátí čas, vyznávají se písní a zpěvem z lásky ke svému milovanému protějšku, či vyzývají k tanci ostatní.

Ukázka č. 12

*Bašav, more, bašav odi gil'i,
tele pindre mange pasinel.
Ej, Romale, šunen,
sar oda pes khelel.
Krompachoste čhave
džanan mište khelen. Naj, naj, naj...*

(Belišová, 2010, s. 214)

*Zahrej, chlapče, zahrej tu písničku,
která mi pasuje do noh.
Ej, Romové, poslouchejte,
jak se to tančí.
Krompašští chlapci
umí dobře tancovat. Naj, naj, naj....*

(vlastní překlad)

Shrnutí VO 8: S fenomény romské kultury jako jsou hudba, zpěv a tanec se v písních nesetkáváme tak často, jak by mohlo této dominantě náležet. Přesto jsou především v čardáších jedním z nejběžnějších motivů.

K VO 9: Jak jsou zobrazeny v písních životní podmínky Romů?

Životní podmínky

Graf č. 19: Životní podmínky – poměr v písních

Zdroj: Vlastní výzkum

V celkovém počtu písní jsme zachytili 61 zmínek vztahujících se k životním podmínkám Romů – práce, úroveň bydlení a především finance. Tyto zmínky se objevily ve 12 % všech písní, blíže je vše uvedeno v následujícím grafu.

Graf č. 20: Životní podmínky – podkategorie

Zdroj: Vlastní výzkum

Z této kategorie jsou nejfrekventovanější zmínky o financích – *love / peníze* – celkem 75 % všech zmínek z kategorie o životních podmínkách. Je zobrazen především nedostatek peněz na živobytí, jídlo, na bydlení. Následně je pak zachycena chudoba, žal nad touto situací, trápení, zhodnocení celkového života jako bídného a plného těžkostí. Špatné životní podmínky jsou vyjádřeny i popisem nevhodného a nedostačujícího bydlení. V některých případech se objevuje i úplná absence bydlení jako např. v obrazech *kaj me miro šero thovava? / kde složím svou hlavu?*

Ukázka č. 13

*Amare khera bare tičkendar
de dičhol andre baro čoripen.
Joj, nane love, bo som čoro,
jaj, Devlale, bo som čoro,
de korunaha na birinav.*

*Naše domy jsou z velkých latěk
uvnitř je vidět chudoba.
Joj, nemám peníze, jsem chudý.
Joj, Bože, protože jsem chudý,
s korunami nevystačím.*

(Belišová, 2002, s. 16)

(vlastní překlad)

Písňe poukazují také na nedostatek pracovních příležitostí, což přirozeně vede k nedostatku ve finanční oblasti. Např. *Buči me na kerav, lova na chudav, love man nane mire čhavenca / Nemám práci, nedostávám peníze, nemám peníze pro své děti.* Zajímavé je, že se nesplnila naše očekávání, že v písňích nalezneme zmínky o tradičních řemeslných zaměstnáních Romů. Pokud byla zmíněna práce, tak pouze v tomto obecném významu ve spojeních *baro buči / těžká práce, nane man buči / nemám práci* apod.

Shrnutí VO 9: Písňe velmi věrohodně reflektují tehdejší i současné životní podmínky Romů, život v materiálním nedostatku a strádání. Aktéři v písňích často nad tímto nedostatkem v materiální oblasti bědují, litují sebe i své děti, vyjadřují obavy do budoucna.

K VO 10: Jaká jsou další témata romských písňí?

Religiózní symbolika

V celkovém počtu písňí se religiózní symbolika vyskytla celkem 58krát a spatřujeme ji ve 12 % písňích. Velmi často se objevuje oslovení: *Devla / Bože* často zvýrazněno citoslovci

ve významu zvolání *joj Devla / joj Bože*. Časté jsou otázky *So me keravá, Devlá? / Co budu dělat, Bože?*, prosby o pomoc adresované Bohu *Devla spomožin! / Bože pomoz!*, modlitby za odpuštění, nebo v otázkách spojených s Božím trestem. Ten často přichází jako následek neposlušnosti jednak vůči Bohu samotnému nebo často nedodržením rad především matčiných. Víra je také zmiňována především v symbolech kostela nebo hřbitova.

Ukázka č. 13

*A me rovav la bidate,
kaj man ňiko na kamel.
A me mange khere ge'om,
tejle mange me beš'om.
Miri romŋi phenla, so tute?*

*Amen rovas, Devla, žal'ate.
Le Devles me mangav,
kaj phares me dživav.
So džanav te kerel?*

(Belišová, 2010, s. 138)

*Pláču kvůli bídě,
kvůli tomu, že mě nikdo nechce.
A domů jsem přišel,
sedl jsem si dolů.
Moje žena říkala, co ti je?*

*Pláčeme, Bože, žalem.
Bohu se modlím,
jak těžce žiji.
Co mám dělat?*

(vlastní překlad)

Deskripce krásy

Deskripci krásy jsme objevili v 6 % písní. V písňových textech je oceněna především krása žen, téměř ve většině případů zmínek se vztahuje k milované osobě. Vyzdvížena je především krása černých vlasů, očí, úst a postavy. Zajímavá byla srovnání krásy romské ženy s krásou neromské ženy *krásná jako gádžovka*. Deskripce krásy se objevila v celkovém počtu 497 písní 30krát.

Ukázka č. 14

*Angrusori lake cinava,
bo me la kamav, rado la dikhav.
Bo joj šukar hin, dičhol sar gadži, o jé.
Angrusori lake cinava,
bo me lakamav, rado la dikhav.*

(Belišová, 2010, s. 25)

*Prstýnek jí koupím,
protože ji mám rád, rád ji vidím.
Je pěkná, vypadá jako gádžovka, o jé.
Prstýnek jí koupím,
protože ji mám rád, rád ji vidím.*

(vlastní překlad)

Ostatní životní události

V písních je zmiňována pouze *bijav / svatba* v 18 případech a v několika málo případech rukování na vojnu. (pouze 4 zmínky v celkovém počtu 497 písní).

Soužití s majoritou

Vztahy mezi Romy a Neromy / *Gádži* nejsou v písních příliš rozebírány. Vyskytuje se zde pouze několik málo zmínek o hraní, tancování, práci *pro pány*, jak je v písňových textech doslova uváděno. Dále je v souvislosti s *Gádži* či *Pány / Raja* zmíněna prostituce, vyznání ženy, že se nevdá za *bílého*, či již uváděné přirovnání *krásná jako gádžovka*. Mimo tyto zmínky není vztah s majoritní společností v písních příliš zobrazován. V analyzovaných 497 písních se vyskytlo pouze 9 takových zmínek.

Jiná ojedinělá témata v písních nezačleněná pod uvedené kategorie

V písních můžeme také ojediněle nalézt téma období 2. světové války, tak jak se dochovalo v paměti nejstarších Romů. Především jsou to zmínky o holocaustu nebo z pracovních táborů.

Ukázka č. 15

*E mašina maj piskinel,
čore Roma maj ladinen.
Čore Roma avka roven,
bo len lidžan pre šibeňa.*

*Roma, Roma, ma rovena,
de imar pale na avena.
Jaj, de mamó, so kerava,
imar amen murdarena.*

(Belišová, 2012, s. 109)

*Vlak už píská,
ubohé Romy už nakládají.
Ubozí Romové tak pláčou,
protože je vezou na šibenici.*

*Romové, Romové, neplačte,
ale zpátky už se nevrátíte.
Jaj, mámo, co budu dělat,
už nás budou zabíjet.*

(vlastní překlad)

Některé motivy zejména tanečních písní jsou žertovné, výsměšné až pikantní.

Ukázka č. 16

*Av ča, more, av ča,
te dikhanav pre tut,
savi tut hi postava.
O pindre bare,
o vasta charne,
andro had'os na rešloha.*

(Belišová, 2010, s. 231)

*Pojď jen, chlapče, pojď jen,
ať se na tebe podívám,
jakou máš postavu.
Nohy velké,
ruce krátké,
nevejdeš se do postele.*

(vlastní překlad)

Shrnutí VO 10: V písních jsme našli také mimo témata religiózní, deskripce krásy, témata týkající se svatby a rukování, témata zobrazující vztahy k majoritě i ojedinělá témata, jako jsou zmínky o holocaustu či pracovním táboru, a několik žertovných motivů. Svým podílem v písních nejsou však tak významná jako témata předcházející.

6.2 Prezentace závěrů a diskuze

Obsahovou analýzou 497 romských písní jsme dospěli k frekvencím jednotlivých předem zvolených kategorií, některé z nich jsme následně rozčlenili na jednotlivé podkategorie. Nyní bychom se na základě všech zjištěných dat pokusili o přeskupení a sloučení kategorií, abychom výsledky mohli lépe interpretovat.

Pokud sloučíme kategorie Těživá nebo krizová situace, Společensky nežádoucí jevy a Životní podmínky, dostaneme novou kategorii, kterou jsme souhrnně nazvali Sociální problémy. Sloučíme-li kategorie Exprese lásky a Exprese smutku, vznikne nová – Exprese emocí. Témata Deskripce krásy, Ostatní životní události, Soužití s majoritou, které nedosáhla tak významných četností, jsme sloučili do kategorie Ostatní témata. Touto revizí jsme získali 6 nejvýznamnějších a nejfrekventovanějších témat romských písní.

Tabulka č. 8: Nová kategorizace témat romských písní

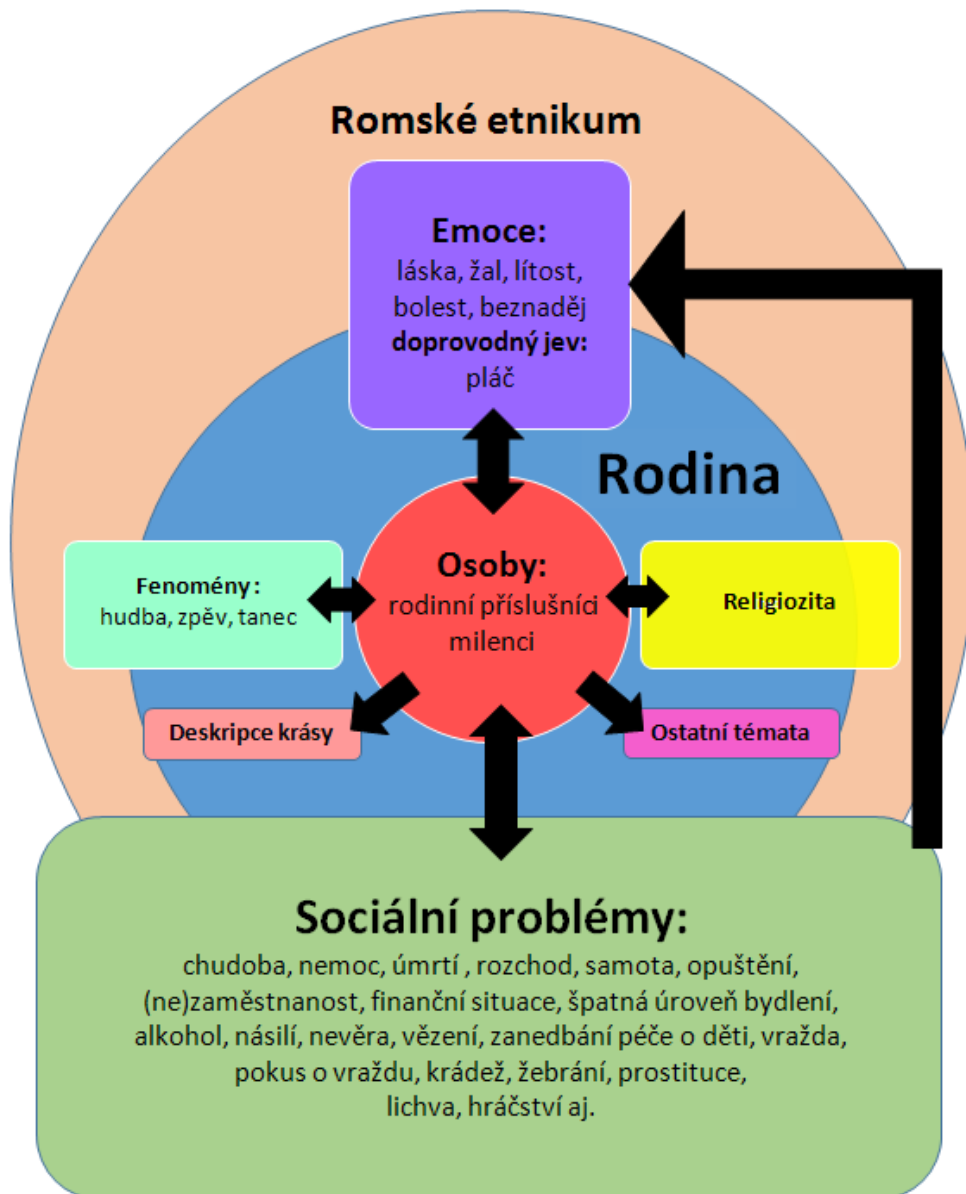
Kategorie	absolutní četnost	zmínky v %
Sociální problémy	400	30,33
Rodinná pospolitost	378	28,66
Exprese emocí	261	19,79
Romská pospolitost	92	6,97
Fenomény - hudba, zpěv, tanec	69	5,23
Religiózní symbolika	58	4,40
Ostatní témata	61	4,62
Celkem	1319	100,00

Zdroj: Vlastní výzkum

Z této tabulky můžeme jasně vidět, že prioritním tématem romských písní jsou sociální problémy. Potvrzuje to náš původní předpoklad, že v romských písních se reflektuje život Romů samotných, skutečnosti a situace, které prožívají. V těsném závěsu za tímto tématem nacházíme téma rodiny a pomyslný trojlístek témat, které významně (co do frekvence) převyšují ostatní témata, uzavírá kategorie Exprese emocí.

Výstupem celého našeho výzkumu je pokus o sestavení paradigmatického modelu romských písní. Při jeho sestavování jsme čerpali z výsledků frekvenční analýzy témat i z kvalitativního přístupu k obsahové analýze.

Obr. č. 1: Paradigmatický model romských písní

Zdroj: Vlastní výzkum

Základní platformou romských písní jsou sociální problémy - životní podmínky, tíživé, krizové situace i kriminalita a ostatní společensky nežádoucí jevy. Zrcadlí těžký život romského etnika plného nedostatku a strádání, odráží situace, které Romové bytostně prožívají, kterých byli v minulosti účastní a které jsou i dnes pro ně aktuální. Sociální problémy silně poznamenávají ústřední aktéry / zpěváky i objekty romských písní, osoby z řad rodinných příslušníků. Promítají se do jejich pohledu na sebe sama i na celé romské etnikum. Podílejí se na upevňování jejich identity. A to dvojnásob. Jednak podporují

pozitivní složky romské identity – kulturní tradice, sociokulturní vzorce, vědomí sounáležitosti, vědomí historických kořenů aj. Na druhou stranu však můžeme pozorovat, jak ji vážným způsobem ohrožují a devalvují, promítají se tak do složky romské identity negativním způsobem. Napomáhají budovat identitu ukřivděných, identitu izolace či identitu konfrontace, což ovšem vede k zahořklosti, vzdoru a hostilitě (viz kap. 4.4). Sociální problémy jsou příčinou v písních vyjadřovaných emocí smutku, jako jsou žal, lítost, bolest, beznaděj, aj. Emoce jsou reakcí na všechny tyto životně významné situace. Ty tedy zahrnují jednak identifikaci jejich významu i aktivaci jedince k účelné adaptaci daným situacím. Emoce, jako klíčové fenomény, utvářejí základ pro organizaci i motivaci chování jedince, a tak zpětně působí na aktéra i jeho blízké osoby.

Postavy, které v písních vystupují, jsou především z řad nejbližšího rodinného kruhu, kde své výhradní místo zaujímá matka. S rodinou se aktér / zpěvák identifikuje, je základní jednotkou nalezenou v písních. Tento fakt silně koresponduje s aspekty romské identity *romipen* a postavením rodiny, coby nejdůležitější společenské skupiny a instituci. Rodina je zasazena do širšího rámce romského etnika, které tvoří typické prostředí romských písní. Významným postavením tématu *Expresse lásky* je tato rodinná pospolitost ještě více umocněna. Výběr partnera se uskutečňuje v rámci rodiny, matka je ta, která se stává dětem v této oblasti nejváženější rádkyní. V písních se osoby zpovídají Bohu, přijímají jeho trest, prosí za očištění svého života i uzdravení svých blízkých. Víra je jedním z dalších znaků romské identity, která má v této podobě v písních nezastupitelné místo.

Také fenomény hudby, zpěvu i tance řadíme k častým tématům v písních, především těch tanečních a co do tempa svižnějších. Ostatní motivy týkající se deskripce krásy, soužití s majoritou či ostatních životních událostí svou frekvencí však nemohou zastínit první tři vedoucí stěžejní témata – sociální problémy, rodinnou pospolitost a expresi emocí.

V závěru prezentace výsledků bychom chtěli také uvést témata, která jsme překvapivě v písních našli v mizivém a zanedbatelném měřítku, či zcela absentují. Jsou to především zmínky o vzdělání a škole (jejich přítomnost jsme očekávali v nových písních), zmínky o přírodě, se redukuje na poetická přirovnání obrazu k nějaké události (např. ke smrti). Několik málo motivů z přírody bylo užito jen jako prostředí, kde se hlavní téma odehrává. Nezaznamenali jsme žádné obrazy, popisující krásy přírody, jak je tomu v jiné kultuře.

Souhrnně můžeme říci, že romské písně reflektují těžký životní příběh romského národa. Výsledky se shodují se slovy Ševčíkové, která vidí romské písně jako nejtypičtější

a nejvlastnější prostředek k vyjádření sebe sama v intimní zpovědi plné bolesti a žalu, v níž můžeme spatřit stín traumat, kterými Romové jako národ prošli. Však přesto si zachovali hrdou demonstraci vlastní příslušnosti. V písňovém repertoáru spatřujeme touhu po sebeočistění, milostná vyznání i vroucí prosby k Bohu, zrcadlí se v něm životní stereotypy Romů, které vyplývají z tradičního nomádského způsobu života (Ševčíková, 2008, s. 88).

6.3 Doporučení

Obecným cílem této práce je upozornit na fenomén romské hudby v sociálně-pedagogických souvislostech. Naším záměrem a niterní touhou je tento jedinečný poklad romské kultury vnést více do diskursu samotné sociální pedagogiky jako vědní disciplíny, která specifickým způsobem propojuje obory, z jejichž pohledů je možno romskou hudbu zkoumat. Dává také platformu k jejímu využití v oblasti vzdělávání, výchovy i sociální práce. Téma využití hudby, tedy i té romské, spatřujeme jako zatím málo využitý potenciál, na který bychom touto prací chtěli apelovat. Chceme zdůraznit místo romské hudby nejen v oblasti multikulturní a interkulturní výchovy, ale taktéž její jedinečnou pozici v kulturní edukaci, v pedagogice kultury i v kulturně vzdělávací práci s dětmi, mládeží i dospělými. Na základu uvedených poznatků v teoretické i praktické části se nyní pokusíme v několika bodech zformulovat výstupy, které se nám jeví podnětné pro další využití fenoménu hudby.

- ✓ Zvyšovat povědomí o Romech

Jako stěžejní vidíme zvyšovat informovanost o romském etniku jednak v globálu, ale také v kulturních souvislostech. Máme na mysli znalosti o romské kultuře – poezii, literatuře, o romské lidové slovesnosti (pohádky, frazeologie, přísloví), o hudbě a písňové tvorbě apod. Myslíme si, že orientace v těchto oblastech je potřebná především pro pedagogy hudební výchovy, výtvarné výchovy, dějepisu i dalších předmětů, které mají přesah do průřezového tématu multikulturní výchovy.

- ✓ Nové poznatky a vhledy sociálním pracovníkům s romskou menšinou

Především výstupy z praktické části této práce mohou být užitečné pro důkladnější úvahy při posouzení životní situace klientů sociálních a terénních pracovníků a při nalézání cest ke kvalitnějšímu a spokojenějšímu životu.

- ✓ Klást důraz na specifickou Romů

A to především v oblasti historické, lingvistické, sociologické, psychologické, antropologické a kulturní. Romská hudba má svá specifika a signifikantní momenty, které se v hudbě jiných kultur nevyskytují tak intenzivně. Chceme prioritně upozornit na jedinečnost romské hudby jakožto materiálu obsahujícímu *prožitok* (jež se v hudebních kruzích značí jako *feeling*), *naléhavost* i *emotivnost*. Díky těmto aspektům romské písně zvláštním způsobem dojmají posluchače, pronikají do jejich nitra a originálním způsobem boří hranice mezi lidmi. Mohou způsobit různé emoce i prožitky, osvobozující pocity i přívaly „štěstí“. Využití toho jevu v psychologických, či sociálně-psychologických souvislostech je nasnadě.

✓ Upevňování etnické identity Romů

Je vhodné využít tradiční hudební dědictví Romů jako stěžejní a komplexní sebeidentifikační moment, a tím bojovat za uchování romské identity i za interkulturní porozumění mezi Romy samotnými.

✓ Aplikovat kreativní přístup

Zejména v pedagogice, v multikulturní výchově, a to především využitím hudby jako jedinečného komunikačního spojujícího prostředku (koncerty, návštěva Muzea romské kultury v Brně, využívání auditivních a audiovizuálních záznamů při výuce atd.).

✓ Získání osobních pozitivních zkušeností

Na platformě hudebních aktivit se snažit o přemostování bariér mezi Romy a jedinci z majoritní společnosti navzájem, s cílem získání osobních pozitivních zkušeností ze vzájemných kontaktů, a tím bořit vžitá a předávaná stereotypní představy (např. společné hudební projekty Idy Kellarové pro zájemce z řad Romů i Neromů atd.).

✓ Potřeba vzorů

Především pro romské děti a mládež spatřujeme tento bod důležitým. Besedy s umělci, hudebníky a zpěváky z řad Romů mohou být pro ně velkou inspirací a hlubokým osobním zážitkem budujícím jejich identitu i hrdou příslušnost k vlastnímu etniku.

✓ Podpora mladých hudebních talentů

Vidíme velmi významné podporovat děti a mládež v jejich vlastních hudebních (uměleckých) aktivitách, ve kterých by mohli své romství prezentovat, i v činnostech, které reflektují romskou kulturu a tradici obecně (hudební seskupení, taneční soubory apod.).

- ✓ Romská hudba v globálních souvislostech

Je důležité upozorňovat na význam romské hudby v celosvětovém měřítku, neboť její vliv na hudbu ostatních kultur v minulosti i v současnosti je nepopiratelný.

- ✓ Podpora romských hudebních akcí a romské hudební scény obecně

Na celorepublikové i regionální úrovni podporovat festivaly romské hudby, koncerty a další podobné kulturní akce (Khamoro, festival Romská píseň atp.) i zlepšit možnosti pro případnou profesionalitu romských hudebníků a interpretů.

- ✓ Zajistit lepší propagaci a mediální kampaň romské hudbě

Nesporně kladným krokem je zaměřit se na propagaci a mediální kampaň stávajících a pravidelně se konajících festivalů, koncertů a dalších doprovodných kulturní akcí (rádio, TV, internet).

- ✓ Romská hudba jako prevence sociální patologie

Širokým spektrem a nabídkou volnočasovými hudebních (uměleckých) aktivit pro romské děti a mládež přispívat k prevenci sociálně patologických jevů a ke zdravému životnímu stylu.

- ✓ Podpora neziskových organizací

A v neposlední řadě také spatřujeme důležitost podpory (nejen té finanční, ale i společenské a mediální) neziskovým organizacím, které pracují s romskými dětmi, mládeží i dospělými jedinci, interkulturním centřům apod.

ZÁVĚR

Diplomová práce tematicky navazovala na bakalářskou práci *Romská hudba jako most mezi českou majoritní společností a romskou minoritou* (Staňková, 2013), jež se na hudbu, jedinečný poklad romské kultury, dívala jako na jediný pozitivní kulturní stereotyp a jako na možný spojovací článek mezi oběma stranami. Myšlenku využití hudby směrem ke zkvalitňování vzájemných vztahů jsme dále rozvíjeli a hledali odpovědi na otázky, zda hudbu není možno více využít právě pro budování vzájemného porozumění obou stran. I v centru zájmu této práce byla romská hudba, pronikli jsme však hlouběji do její historie i proměn v čase. Zabývali jsme se jejím postavením, důležitostmi a v neposlední řadě významem i možnou úlohou hudby v procesu proměny nás všech, kteří žijeme v této multikulturní společnosti a potýkáme se s klady i záporů takového soužití a střetu kultur.

Zvolené téma diplomové práce je silně multidisciplinární a leží na pomezí hned několika vědních disciplín. V rámci konceptualizace samotného předmětu našeho zájmu, jsme si kladli za cíl propojit prizma více vědních oborů, abychom poté vytvořili komplexnější pojetí použitelné pro východisko konkrétních strategií práce s romskou minoritou. Proto se jednotlivé kapitoly této práce dívali na ústřední téma z různých perspektiv. Uvědomujeme si důležitost celé šíře vazeb, kterými na sebe mohou hudba a jedinec / skupina / společnost vzájemně působit. Totiž že hudba a písně reflektují aspekty prožívání i způsobu života jedince nebo skupiny a také zpětně působí na formování identity jedince či skupiny.

Věříme, že hudba je přínosem pro obě strany: Pro majoritní společnost právě v možnosti obohacení se o jinakosti, rozmanitosti, o další aspekty vnímání sebe sama, života i světa. Pro Romskou stranu ve smyslu upevnění, možná i znovunalezení vlastních kořenů, vlastní identity, a přes toto poznání dospět k uvědomění si vlastní jedinečnosti. K uvědomění si jedinečnosti, která však povede ne k etnocentrickým náladám, xenofobii a rasismu, ale naopak k touze vzájemně si s druhými rozumět a učit se od sebe – k základní myšlence multikulturalismu, zdůrazňující pozitivní přínos soužití různých skupin pro celou společnost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BANDYOVÁ, Marta a Milena HÜBSCHMANNOVÁ, 1991. *God'aver lava phure Romendar. Moudrá slova starých Romů*. Praha: Apeiron. ISBN 80-900703-0-2.
2. BELIŠOVÁ, Jana, 2002. *Phurikane gil'a. Starodávne rómske piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 80-968855-5-3.
3. BELIŠOVÁ, Jana, 2006. *Hoj na nej na. Phurikane gil'a 2. Tanečné rómské piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 80-969462-6-9.
4. BELIŠOVÁ, Jana, 2010. *Neve gil'a. Nové rómske piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 978-80-970748-0-7.
5. BELIŠOVÁ, Jana, 2012. *Bašav, more, bašav. Zahraj, chlapče, zahraj. O piesňach slovenských Rómov*. Bratislava: Žudro. ISBN 978-80-970748-1-4.
6. BLACKING, John, 1974. *How Musical is Man?* Washington: University of Washington Press. ISBN: 0-295-95338-1, 978-0-295-95338-0.
7. DAVIDOVÁ, Eva, 1999. *Čhajori romaňi. Rómská dívenco: Výbor z rómské písňové poezie*. Praha: Ars Bohemica. ISBN 80-902381-3-0.
8. DAVIDOVÁ, Eva, 1999. *Ke způsobu bydlení, obživy a odívání*. In: Romové – tradice a současnost. Brno: Moravské zemské muzeum, SVAN. ISBN 80-7028-141-3.
9. DAVIDOVÁ, Eva, 2004. *Romano drom: Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2., přepracované vydání. ISBN 80-244-0524-5.
10. DAVIDOVÁ, Eva, 2001. *Romové a česká společnost. Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. ISBN 80-238-7739-9.
11. DORŮŽKA, Petr, 2003. *Menšiny baví většiny*. In JURKOVÁ, Zuzana., ed.: *Rómská hudba na přelomu tisíciletí: sborník referátů z etnomuzikologické konference*: Praha, 26. 5. 2003. Praha: Studio Production Saga. ISBN 80-239-2237-8.
12. FRANĚK, Marek, 2007. *Hudební psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-246-0965-2.
13. FRASER, Angus, 1995. *The Gypsies / Cikáni*. Oxford: Cambridge. Přeložila: Marta Miklušáková. Praha: NLN, 1998. ISBN 80-7106-212-X.
14. FUKAČ, Jiří a Jiří VYSLOUŽIL, eds., 1997. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Supraphon. ISBN 80-7058-462-9.

15. GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, 2013. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4368-4.
16. HIVEŠOVÁ – ŠILANOVÁ, Daniela, 2002. *Kultúrne aktivity Rómov*. In VAŠEČKA, Michal ed. *Čačipen pal o Roma*. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. s. 145-170. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 80-88935-41-5.
17. HLAVIČKOVÁ, Lenka. *Celoživotní učení v prostředí kulturních institucí a jeho význam*. In: *Lifelong learning – celoživotní vzdělávání*. Ročník 2 / číslo 3/ rok 2012. s. 32-43. Brno: Mendelova univerzita v Brně. ISSN 1804-526X.
18. HÜBSCHMANNOVÁ Milena, 1991. *God'aver lava phure Romendar. Moudrá slova starých Romů*. Praha: Apeiron. ISBN 80-900703-0-2.
19. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena a Zuzana JURKOVÁ, 1999. *Romane gil'a: zpěvník romských písní*. Praha: Fortuna. ISBN 80-716-8734-0.
20. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, 2002. *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. 4. nezměněné vydání, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0496-6.
21. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, 1997. *Domští hudebníci v Indii*. In: Romano džaniben. *Časopis romistických studií*, 3 – 4/1997, s. 11-27.
22. CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
23. JAKOUBEK, Marek, 2004. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub. ISBN 80-86140-21-0.
24. JURÍK, Marián, ed., 1969. *Malá encyklopédia hudby*. Bratislava: Supraphon. ISBN neuvedeno.
25. JURKOVÁ, Zuzana, ed., 2003 *Romská hudba na přelomu tisíciletí: sborník referátů z etnomuzikologické konference: Praha, 26. 5. 2003*. Praha: Studio Production Saga. ISBN 80-239-2237-8.
26. JŮVA, Vladimír. 2002. *Kulturní edukace dětí a mládeže*. In NĚMEC, Jiří. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. s. 45-64. Brno: Paido. ISBN 80-7315-012-3.
27. JŮVA, Vladimír. 2004. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-090-5.
28. KERTÉSZ-WILKINSON, Irén, 2003. *Performing Europe's past, present and future: A musical history of Europe through the Roma perspective*. In JURKOVÁ, Zuzana., ed.:

- Romská hudba na přelomu tisíciletí: sborník referátů z etnomuzikologické konference: Praha, 26. 5. 2003. Praha: Studio Production Saga. ISBN 80-239-2237-8
29. LÉVI-STRAUSS, C., 1999. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-138-8.
30. MALVINNI, David, 2004. *The Gypsy Caravan: From Real Roma to Imaginary Gypsies in Western Music*. New York: Routledge. ISBN 978-020-3490-068.
31. MANN, A. B., 1992. *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister Science Press. ISBN 80-900486-2-3.
32. MATOUŠEK, Vlastislav, 2003. *Rytmus a čas v etnické hudbě*. Praha: Togga. ISBN 80-902912-2-8.
33. NAVRÁTIL, Pavel a kol., 2003. *Romové v České společnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
34. NAVRÁTIL, Pavel a Libor MUSIL, 2003. *Sociální práce jako nástroj překonávání sociálního vyloučení Romů*. In *Romové v České společnosti*. s. 193-208. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
35. NAVRÁTIL, Pavel, 1998. *Sociální práce jako sociální konstrukce (Social Work as a Social Construction)*. Sociologický časopis vol. 34, s. 37-50. Praha: Sociologický ústav AVČR. ISSN 0038-0288.
36. PRŮCHA, Jan, 2006. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-866-2.
37. PRŮCHA, Jan, 2001. *Multikulturní výchova: teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-72-2.
38. RĂDULESCU, Speranța, 2001. *Taifasuri despre muzica tiganeasca: Chats about Gypsy Music*. Bukuresti: Paideia. ISBN 973-596-204-7.
39. RĂDULESCU, Speranța, 2003. *What is Gypsy music?* In JURKOVÁ, Zuzana., ed.: *Romská hudba na přelomu tisíciletí: sborník referátů z etnomuzikologické konference: Praha, 26. 5. 2003*. Praha: Studio Production Saga. ISBN 80-239-2237-8.
40. ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5.
41. SÁROSI, Bálint a Fred MACNICOL, 1978. *Gypsy music*. Budapest: Corvina Press. ISBN 96-313-3657-3.
42. SILVERMAN, Carol, 2012. *Romani Routes: Cultural Politics and Balkan Music in Diaspora*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-019-9832-781.

43. SEDLÁK, František a Hana Váňová, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. 2. rozšířené vydání. ISBN 978-80-246-2060-2.
44. STAŇKOVÁ, Iva, 2013. *Romská hudba jako most mezi romskou minoritou a českou majoritní společností*. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Balvín.
45. ŠEVČÍKOVÁ, Veronika, 2008. *Slyšet, cítit, dotýkat se...: Romská hudba a hudebnost Romů jako pozitivní kulturní stereotyp a dominantní kulturní konfigurace*. Šenov u Ostravy: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-569-0.
46. ŠEVČÍKOVÁ, Veronika, 2003. *Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby*. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-282-3.
47. ŠIMÍKOVÁ, Ivana a Tomáš SIROVÁTKA, 2003. *Role centrální úrovně při překonávání sociální exkluze Romů*. In Romové v České společnosti. s. 174-180. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
48. ŠIMÍKOVÁ, Ivana, Petra BUČKOVÁ a Vladimír SMÉKAL, 2003. *Kvalita multietnického soužití*. In Romové v České společnosti. s. 105-125. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
49. VLACH, M, 2004. *Skryté otázky multikulturální výchovy*. In: Gulová, L., Štěpařová, E. *Multikulturní výchova k teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU. ISBN 80-866-3314-4.
50. VOLEK, Tomislav, 1969. *Rozprava o hudební antropologii*. In Hudební rozhledy č. 1. 1969. s. 4-7. ISSN 0018-6996.
51. WILDMANNOVÁ, Mirka, 2005. *Základy sociální politiky: Distanční studijní opora*. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN 80-210-3652-4.
52. ZELEIOVÁ, Jaroslava, 2007. *Muzikoterapie: Východiska, koncepty, principy a praxe*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-237-9.

Internetové zdroje:

HORVÁTH, Zdeněk. *Festival Khamoro 2008 jako inspirace pro netradiční doplnění výuky*. [online]. ©2008 [cit. 2014-09-23]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/zvod/1872/festival-khamoro-2008-jako-inspirace-pro-netradicni-doplneni-vyuky.html/>

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Identita jako jedno z romských traumat*. [online]. ©2007 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23036>
<http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Sastipen.pdf>

JURKOVÁ, Zuzana a kol. *Cesty romské hudby. Průvodní text k filmu*. [online]. ©2003 [cit. 2015-01-29]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=38533&kod=YBA122>

JURKOVÁ, Zuzana. *Praha: hudební antropologie města jako „luštění“ patchworku*. In Lidé města/Urban people. 8, 2006, 1. [online]. ©2006 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-1/praha-hudebni-antropologie-mesta-jako-„lusteni“-patchworku.html>

KOVALCSIK, Katalin. *The music of the Roma in Hungary*. In: *Romani.uni-graz.at/rombase/* [online]. ©2003 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://romani.uni-graz.at/rombase/index.html>

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství*. In Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity sociální studia. 10, 2003. [online]. ©2003. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/?q=content/sd%C4%9Blen%C3%AD-o-romsk%C3%A9-etniku-v-televizn%C3%ADm-zpravodajstv%C3%AD>

SLOVO 21. Projekty. *Slovo 21.cz* [online]. ©2014 [cit. 2014-09-23]. Dostupné z: <http://www.slovo21.cz/index.php/extensions>

ŠTOUDKOVÁ, Soňa. *Etnická hudba v hudební výchově*. [online]. ©2007 [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <http://educoland.muni.cz/hudebni-vychova/archiv/etnicka-hudba-v-hudebni-vychove/>

VLÁDA ČR. *Romská populace a zdraví. Česká republika – Národní zpráva 2009*. [online]. ©2009 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z:

VLÁDA ČR. *Strategie romské integrace do roku 2020*. [online]. ©2014 [cit. 2014-12-09]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/strategie-romske-integrace-do-roku-2020-118736/>

ZAPLETAL, Miloš. *Co je to hudební antropologie?* In Musicologica. In internetový měsíčník Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. 2, 2013. [online]. ©2013 [cit. 2015-02-20]. ISSN 1805-370X. Dostupné z: <http://www.musicologica.cz/studie/135-hudebni-antropologie>

Zvukové nahrávky:

DAVIDOVÁ, Eva, 2001. *Vlachická djila*. Praha: Academia. [zvukový záznam na CD].

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ad.	a další
adj.	adjektivum, přídavné jméno
aj.	a jiní
apod.	a podobně
atp.	a tak podobně
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FSS MU	Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
H	hypotéza
HV	hudební výchova
MKV	multikulturní výchova
např.	například
NRP	nové romské písně
PT	předměty
RP	romské písně
s.	strana
SRP	starodávné romské písně
tzv.	takzvaný
UK	Univerzita Karlova
VO	výzkumná otázka
VŠ	vysoká škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1	PARADIGMARICKÝ MODEL ROMSKÝCH PÍSNÍ	89
--------------	---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	DOBŘE VLASTNOSTI ROMŮ.....	49
Tabulka č. 2	ŠPATNÉ VLASTNOSTI ROMŮ.....	49
Tabulka č. 3	KATEGORIZACE TÉMAT	59
Tabulka č. 4	KATEGORIZACE TÉMAT STARODÁVNÝCH ROMSKÝCH PÍSNÍ	61
Tabulka č. 5	KATEGORIZACE TÉMAT NOVÝCH ROMSKÝCH PÍSNÍ	62
Tabulka č. 6	KONTINGENČNÍ TABULKA K H 1	64
Tabulka č. 7	KONTINGENČNÍ TABULKA K H 2	72
Tabulka č. 8	NOVÁ KATEGORIZACE TÉMAT ROMSKÝCH PÍSNÍ	88

SEZNAM GRAFŮ

GRAF Č. 1	FREKVENCE VÝSKYTU JEDNOTLIVÝCH TÉMAT	60
GRAF Č. 2	KOMPARACE TÉMAT STARODÁVNÝCH A NOVÝCH PÍSNÍ	63
GRAF Č. 3	RODINA – POMĚR V PÍSNÍCH	65
GRAF Č. 4	ZASTOUPENÍ JEDNOTLIVÝCH ČLENŮ RODINY	66
GRAF Č. 5	RODINA + EXPRESE LÁSKY – POMĚR V PÍSNÍCH	67
GRAF Č. 6	TÍŽIVÁ NEBO KRIZOVÁ SITUACE – POMĚR V PÍSNÍCH	68
GRAF Č. 7	TÍŽIVÁ NEBO KRIZOVÁ SITUACE – PODKATEGORIE	71
GRAF Č. 8	TÍŽIVÁ NEBO KRIZOVÁ SITUACE – KOMPARACE SRP A NRP	71
GRAF Č. 9	LÁSKA – POMĚR V PÍSNÍCH	73
GRAF Č. 10	PROTIKLADNÁ VYJÁDŘENÍ LÁSKY V NRP	74
GRAF Č. 11	SMUTEK – POMĚR V PÍSNÍCH.....	75
GRAF Č. 12	SPOLEČENSKY NEŽÁDOUCÍ JEVY – POMĚR V PÍSNÍCH	77
GRAF Č. 13	SPOLEČENSKY NEŽÁDOUCÍ JEVY – PODKATEGORIE	77
GRAF Č. 14	SPOLEČENSKY NEŽÁDOUCÍ JEVY – KOMPARACE SRP A NRP	79
GRAF Č. 15	ROMSKÁ POSPOLITOST – POMĚR V PÍSNÍCH	80
GRAF Č. 16	VÝSKYT ZMÍNEK – NRP	81
GRAF Č. 17	VÝSKYT ZMÍNEK – SRP	81
GRAF Č. 18	HUDBA, ZPĚV, TANEC – POMĚR V PÍSNÍCH	82
GRAF Č. 19	ŽIVOTNÍ PODMÍNKY – POMĚR V PÍSNÍCH	83
GRAF Č. 20	ŽIVOTNÍ PODMÍNKY – PODKATEGORIE.....	83

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Rešerše použité literatury

Příloha č. 2: Slovník klíčových pojmů

Příloha č. 3: Příklady kódování písní

Příloha č. 4: Část kódovací knihy

Příloha č. 5: Ukázka písní a notové transkripce

Příloha č. 6: Fotografie z vlastních česko-romských hudebních projektů

PŘÍLOHA Č. 1: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

BANDYOVÁ, Marta a Milena HÜBSCHMANNOVÁ, 1991. *God'aver lava phure Romendar. Moudrá slova starých Romů*. Praha: Apeiron. ISBN 80-900703-0-2.

Doc. PhDr. Milena Hübschmannová, CSc. byla česká nejvýznamnější indoložka, zakladatelka české romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Měla hluboké znalosti o romském etniku i romské kultuře, několik měsíců také žila v romské osadě na Slovensku. Položila základy spisovné romštiny, je spoluautorkou romsko-českého a česko-romského slovníku, autorkou učebnice romštiny a mnoha dalších knih i překladů z romštiny. Byla sběratelkou romského folkloru - romských pohádek, příběhů, přísloví, písní a také redaktorkou časopisu romistických studií *Romano Džaniben*.

BELIŠOVÁ, Jana, 2002. *Phurikane gil'a. Starodávne rómske piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 80-968855-5-3.

Slovenská etnomuzikoložka Jana Belišová sesbírala starodávne romské písně a vydala je v trojjazyčném romsko – slovensko – anglickém sborníku. Obsahuje 130 starodávnych žalostných romských písní.

BELIŠOVÁ, Jana, 2006. *Hoj na nej na. Phurikane gil'a 2. Tanečné rómské piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 80-969462-6-9.

Pokračování projektu na záchranu starodávnych romských písní. Sborník tentokrát obsahuje taneční písně, které Romové nazývají čardáše.

BELIŠOVÁ, Jana, 2010. *Neve gil'a. Nové rómske piesne*. Bratislava: Žudro. ISBN 978-80-970748-0-7.

Další projekt Jany Belišové je pokračováním dlouhodobého výzkumu romských písní a hudby. Sborník obsahuje 211 nových moderních romských písní s notovým přepisem melodií a s texty v romském, slovanském a anglickém jazyce.

BELIŠOVÁ, Jana, 2012. *Bašav, more, bašav. Zahraj, chlapče, zahraj. O piesňach slovenských Rómov*. Bratislava: Žudro. ISBN 978-80-970748-1-4.

Odborná monografie Jany Belišové o písňovém folklóru Romů. Obsahuje i ukázky romských písní, starodávných žalostný, tanečních a také moderních nových písní.

BLACKING, John, 1974. *How Musical is Man?* Washington: University of Washington Press. ISBN: 0-295-95338-1, 978-0-295-95338-0.

John Blacking je hudebník a sociální antropolog, který se zabýval výzkumem hudby v antropologicko – kulturních souvislostech. Porovnával hudební tvorbu v různých kulturách (Evropské kultury, Africké kultury). V knize představuje nové poznatky vyplývající z jeho výzkumů. Upozorňuje na sociální původ hudby, rozvádí nové myšlenky o povaze hudebnosti, roli hudby v oblasti vzdělávání a její obecné úlohy ve společnosti.

DAVIDOVÁ, Eva, 1999. *Čhajori romaňi. Romská dívenko: Výbor z romské písňové poezie*. Praha: Ars Bohemica. ISBN 80-902381-3-0.

Výbor z romské písňové tvorby, kterou sesbírala Eva Davidová, významná spoluzakladatelka české romistiky, etnografka, socioložka, historička umění a fotografka. Písně jsou uvedeny v romském jazyce s českým překladem a jednoduchou notovou transkripcí. Obsahuje 50 textů původních romských písní a doplňuje ji sešitek s notovým záznamem.

DAVIDOVÁ, Eva, 2004. *Romano drom: Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2., přepracované vydání. ISBN 80-244-0524-5.

Nové a částečně přepracované vydání knihy shrnuje osudy romských komunit v České i Slovenské republice od roku 1945 až do roku 1990. Kniha je zaměřena na popis tradičního života českých a slovenských Romů, který se díky různým vlivům pomalu vytrácí z jejich středu. Kniha je doplněna fotografiemi Evy Davidové.

FRANĚK, Marek, 2007. *Hudební psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-246-0965-2.

Prof. PhDr. Marek Franěk, CSc., Ph.D. je muzikolog a psycholog zabývající se především psychologii času, hudební psychologii a environmentální psychologii. V současnosti působí na univerzitě v Hradci Králové. Kniha se zabývá akustickým vnímáním, vnímáním hudby, psychologickými základy hudebních systémů, biologickými základy hudebních činností, hudebním vývojem, schopnostmi a badáním, působením hudby a funkcemi hudby v každodenním životě. Pro potřeby této diplomové práce byly přínosné zejména kapitoly o hudebním talentu a hudebních schopnostech a emocích v hudbě.

FRASER, Angus, 1995. *The Gypsies / Cikáni*. Oxford: Cambridge. Přeložila: Marta Miklušáková. Praha: NLN, 1998. ISBN 80-7106-212-X.

Sir Angus Fraser je jedním z nejvýznamnějších romistů současné doby. V monografii popisuje na základě dostupných historických pramenů vznik romského etnika v oblasti Indie, dále jeho postupnou migraci přes Persii až do Evropy. Zasvěcuje čtenáře do tradičních prvků romského života a kultury, popisuje snahy o asimilaci a integraci v historii i současnosti. Překladatelka knihy, romistka Marta Mikulášová, připojila ke knize stručné dějiny českých, moravských, slovenských a olšských Romů, kteří obývají naše území.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, 2013. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4368-4.

Publikace se věnuje metodologickým postupům výzkumu pedagogické reality aplikovatelných v sociálních a humanitních vědách. Popisuje zakotvenou teorii, analýza konstituce významů, diskurzivní analýza, obsahovou analýzu a další. Kniha je velmi přehledná a všechny metody jsou dokumentovány na konkrétních výzkumech, které se dle zmíněných metod realizovaly.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena a Zuzana JURKOVÁ, 1999. *Romane gi'la: zpěvník romských písní*. Praha: Fortuna. ISBN 80-716-8734-0.

Sborník romských písní, které sesbíraly přední české romistky a etnografky.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, 2002. *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. 4. nezměněné vydání, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0496-6.

Významná autorka ve své monografii hovoří o schopnosti „se dorozumět“, a to nejen z pohledu jazyka, ale především z pohledu ochoty dorozumět se, který začíná v postojích, v toleranci a v pozitivním přístupu. Věnuje se síle stereotypu, nehumánním a humánním reakcím na odlišnost, mylné iluzi civilizační nadřazenosti.

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

Knihy *Metody pedagogického výzkumu* se věnuje základům kvantitativně orientovaného výzkumu v pedagogice, základním metodám zpracování výsledků měření, nejčastěji používaným metodám sběru dat v pedagogickém výzkumu (rozhovoru, dotazníku, experimentu apod.). Zmiňuje metody, které nejsou běžně používané metody (sémantický diferenciál, Q-metodologie, faktorová analýza, shluková analýza). Publikace je vhodná jako základní studium metodologie pro studenty především pedagogických oborů.

JAKOUBEK, Marek, 2004. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub. ISBN 80-86140-21-0.

Knihy nabízí analytický pohled na tradiční romskou kulturu, způsob života Romů i uspořádání sociálních vztahů. S předchozími přístupy autor knihy polemizuje a naopak přináší ukazatele a faktory, díky nim by bylo možno v tzv. romské otázce dosáhnout větších úspěchů.

JŮVA, Vladimír. 2004. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-090-5.

Vladimír Jůva, přední autor publikací z oblasti pedagogiky, nás v knize seznamuje s fenoménem dětských muzeí – specifických kulturních zařízení, které ve světě již více jak 100 let. Dětská muzea mají velký ohlas u široké veřejnosti i kladnou odezvou u odborníků

(pedagogů i psychologů). Kniha nás seznámí s historií, významem i specifíčností dětských muzeí, nastíní aktuální vývojové trendy v českém a především celosvětovém kontextu.

LÉVI-STRAUSS, C., 1999. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-138-8.

Autor krátké publikace je významný francouzský antropolog. Jeho kniha vznikla na popud organizace UNESCO již před 50 lety, však neztrácí i v dnešní době aktuálnost. Autor v ní vyvrací rasové předsudky všeho druhu, vyjadřuje se k rozmanitost kultur, polemizuje nad názory, ve kterých je na odlišnosti pohlíženo jako na náhodu.

MALVINNI, David, 2004. *The Gypsy Caravan: From Real Roma to Imaginary Gypsies in Western Music*. New York: Routledge. ISBN 978-020-3490-068.

David Malvinni je muzikologem a profesorem na univerzitě v Santa Barbaře, USA. Na romskou hudbu se dívá jako na spojovací článek mezi „opravdovými“ Romy a „cigány“ tak, jak je vidí západní kultura. Čerpal z pohledů významných hudebních skladatelů jako např. Liszt, Brahms, Rachmaninov, Janáček a Bartók, jejichž díla silně ovlivnily rozmanité konfigurace romské hudby. Práce má formu debaty o determinaci hudby a identity.

MANN, A. B., 1992. *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister Science Press. ISBN 80-900486-2-3.

Publikace se věnuje životním podmínkám, kultuře, tradičním hodnotám Romů na Slovensku.

MATOUŠEK, Vlastislav, 2003. *Rytmus a čas v etnické hudbě*. Praha: Togga. ISBN 80-902912-2-8.

Mgr. Vlastislav Matoušek, PhD. je hudební skladatel, etnomuzikolog, koncertní umělec, pedagog a známý multiinstrumentalista. Tato je monografie je mezioborovou publikací, která nám dává vhled do hudební teorie, etnomuzikologie. Autor čerpá ze svých bohatých zkušeností a znalostí hudby z oblasti Tibetu, Japonska, Afriky, arabských zemí aj. Kniha je prvním titulem tohoto zaměření a rozsahu v české muzikologické literatuře. Součástí jsou dva zvukové disky (CD) s celkem 64 nahrávkami. Vzhledem k současnému zájmu veřejnosti o etnickou hudbu nabízí kniha zajímavé čtení pro široký okruh čtenářů.

NAVRÁTIL, Pavel a kol., 2003. *Romové v České společnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.

Publikace shrnuje výzkumné zprávy z výzkumů, které proběhly v roce 2001 v naší republice. Výzkum se soustředil na otázky života Romů, na vzájemné vztahy mezi Romy a majoritní společností a probíhal v lokalitách deseti měst ČR, a to jak těch „problémových“ (Ústí nad Labem, Ostrava) tak i těch "bezproblémových" (např. Český Krumlov, Uherské Hradiště). Autoři podávají aktuální obraz situace Romů. Výstupy jsou zasazeny do širšího rámce a interpretují nám to, s jakými typickými problémy se menšina setkává. (Např. dopady sociálního vyloučení, dopady integrační politiky apod.) V závěru se publikace věnuje perspektivám integrace ve světle výzkumu a uvádí příklady "dobré" praxe v boji proti sociálnímu vyloučení.

PRŮCHA, Jan, 2006. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton. ISBN 80-72548-66-2.

Publikace je základní učebnicí multikulturní výchovy. Nahlíží na problematiku soužití a spolupráce lidí z různých etnických, rasových a kulturních společenství, která se stala v dnešním světě vysoce závažnou. Multikulturní výchova zakotvena jako nedílná součást školního vzdělávání, avšak její realizace v praxi stále není dostatečně zajištěna. Proto si příručka klade za cíl zveřejnit poznatky a myšlenky, které tvoří základ multikulturní výchovy vůbec. Autor používá pro osvětlení mnohých příkladů a výzkumů z českého prostředí i ze zahraničí.

PRŮCHA, Jan, 2001. *Multikulturní výchova: teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-72-2.

Publikace se věnuje základním pojmům i poznatkům z teorie, praxe i výzkumu v oblasti multikulturní výchovy. Nastihuje stěžejní myšlenky i jejich aplikaci ve školské praxi.

RĂDULESCU, Speranța, 2001. *Taifasuri despre muzica tiganeasca: Chats about Gypsy Music*. Bukuresti: Paideia. ISBN 973-596-204-7.

Jednou z nejznámějších autorek, která se zabývá romskou hudbou, je Speranța Rădulescu, rumunská etnomuzikoložka. Jádrem její publikace *Chats about Gypsy music* tvoří soubor přeepsaných rozhovorů o romských otázkách. Respondenty se stali samotní Romové, a to jednak hudebníci z povolání, nebo lidé, jež se věnují oblasti romské hudby. Monografie má tak podobu etnologického dokumentu, který se zabývá charakteristickými rysy hudby Romů, rodinnými zvyky i tradicemi.

ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5.

Prof. PhDr. Pavel Říčan, CSc. je český psycholog specializující se na oblasti psychologie osobnosti, vývojovou a klinickou psychologii. Publikace se věnuje krátce dějinám romského národa, mapuje putování Romů z Indie přes kontinenty až do Evropy, popisuje historii Romů na Slovensku, Moravě i v Čechách. V dalších kapitolách Říčan vymezuje úskalí soužití většinové společnosti v ČR s Romy, zabývá se vztahy mezi oběma skupinami, identitou romského národa a v neposlední řadě taktéž romským dětstvím a postavením romského dítěte ve škole. V závěru knihy apeluje na všechny občany, aby se učili s Romy vzájemně žít, slovy „Je třeba změnit stav ducha“.

SÁROSI, Bálint a Fred MACNICOL, 1978. *Gypsy music*. Budapest: Corvina Press. ISBN 96-313-3657-3.

Bálint Sárosi je jedním z nejvýznamnějších maďarských výzkumníků lidové hudby, muzikolog, doktor Maďarské akademie věd. Ve své publikaci *Gypsy music* předkládá komplexním výzkumům tradiční romské hudby na území Maďarska i v jiných lokalitách, v nichž romská hudba zanechala stopy.

SILVERMAN, Carol, 2012. *Romani Routes: Cultural Politics and Balkan Music in Diaspora*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-019-9832-781.

Autorka je významnou profesorkou antropologie a folklóru na Univerzitě v Oregonu, USA. Více než 25 let působila jako výzkumná pracovnice, pedagožka a aktivistka v oblasti romské kultury. V publikaci konfrontuje závažné etnické předsudky i aplikuje teorie z různých oborů antropologie, jako např. etnomusikologie, folklóru, kulturních studií,

apod. Součástí jsou i odkazy narozsáhlé doprovodné webové stránky s video a audio klipy romské hudby.

SEDLÁK, František a Hana Váňová, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. 2. rozšířené vydání. ISBN 978-80-246-2060-2.

Hudební psychologie pro učitele je velmi podrobnou odbornou publikací věnující se základním poznatkům, které pomohou pedagogům diagnostikovat a rozvíjet vnitřní předpoklady žáků pro vnímání, prožívání a vytváření hudby, a také ovlivňovat průběh i kvalitu těchto procesů. V úvodu nás kniha seznamuje s hudební psychologií jako s vědeckou disciplínou a vymezuje její místo v postavení věd. Dále autoři definují základní pojmy, jako jsou hudebnost, hudební talent i nadání, schopnosti a vlohy a hudební schopnosti dále podrobně vymezují. Věnují se diagnostice i poruchám hudebních schopností i samotné psychologii hudebního vnímání, prožívání a v neposlední řadě hudebnímu vývoji dítěte.

ŠEVČÍKOVÁ, Veronika, 2008. *Slyšet, cítit, dotýkat se...: Romská hudba a hudebnost Romů jako pozitivní kulturní stereotyp a dominantní kulturní konfigurace*. Šenov u Ostravy: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-569-0.

Veronika Ševčíková je současná pedagožka zabývající se problematikou romské hudby, působící na katedře hudební výchovy na Ostravské univerzitě. Věnuje se dějinám hudby 20. století, nonartificiální hudbě, romské hudbě a kultuře, hudební pedagogice, etnopedagogice. Publikace se věnuje romské hudbě a hudební kultuře z hlediska hudebně-pedagogického a muzikologického. Podává stručný přehled dějin romské hudby i pohled na současnou proměnu české hudební scény. V druhé části si všímá především reálné podoby vybraných aspektů romské hudebnosti na příkladu romských dětí staršího a mladšího školního věku.

ŠEVČÍKOVÁ, Veronika, 2003. *Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby*. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-282-3.

Publikace podává nejen kompilativní popis a postižení obecných zákonitostí romství, ale především usiluje o pochopení samé jeho podstaty a smyslu zkoumaných jevů. Proniká pod rozmanitost romských sociokulturních jevů a usiluje o nalezení jejich skrytého organizujícího principu, který určuje charakter romské kultury.

WILDMANNOVÁ, Mirka, 2005. *Základy sociální politiky: Distanční studijní opora*. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN 80-210-3652-4.

Jedná se o vysokoškolská skripta základů sociální politiky. Publikace reaguje na vznikající problémy společnosti v důsledku ekonomického, kulturního a sociálního vývoje společnosti.

ZELEIOVÁ, Jaroslava, 2007. *Muzikoterapie: Východiska, koncepty, principy a praxe*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-237-9.

Publikace Jaroslavy Zeleiové, renomované muzikoterapeutky, se věnuje východiskům, konceptům, principům a praktické aplikaci hudby v terapii. Rozebírá zkušenosti s muzikoterapie, především aktivní muzikoterapie, a popisuje průběh jednotlivých skupinových setkání, v přehledné příloze uvádí množství muzikoterapeutických her. Kniha je vhodná k prostudování psychology, terapeutů, kteří pracují se skupinami, učiteli, speciálními pedagogy i hudebníky, kteří se o muzikoterapii zajímají.

PŘÍLOHA Č. 2: SLOVNÍK KLÍČOVÝCH POJMŮ

Cikán (Gypsy) – termín, který prošel změnami během staletí. Pojem získal silně rasovou konotaci. Označení *Gypsy* má v angličtině mnohem širší význam – označující jakéhokoli kočovníka. (Fraser, 1995, str. 5)

Etnikum – skupina lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. (Průcha, 2001, s. 18)

Kultura – specifická soustava idejí, hodnot, norem, stylů života a způsobů řešení běžných životních problémů, které sdílejí příslušníci dané skupiny, nebo také jako osvojená perspektiva, prostřednictvím které příslušníci skupiny vnímají a chápou své prostředí, vytvářejí pocit vlastního světa a osvojují si konkrétní zvyky a jiné konvence (Říčan, 2003, s. 19).

Kulturní vzorec (vzorce) – naučená a závazná schémata pro jednání ve standardních situacích navenek vystupující v podobě obyčejů, mravů, zákonů a tabu. (Průcha 2001, s. 33)

Menšina – označuje skupinu, která má vůči jiné (většinové) skupině specifické vztahy (Navrátil, 2003, s. 16).

Multikulturní výchova – edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat (Průcha, 2006, s. 15).

Rasismus – je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se

projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém). (Průcha, 2001, s. 29)

Rom – tento termín postupně nahradil do té doby užívaného termínu *Cikán* či v hovorové češtině *Cigán*. V současné době je plně politicky korektní označení *Rom* a příslušné adj. *romský*. Pojem *Rom* / *Romové* je dle současného domácího i mezinárodního úzu souhrnným označením pro příslušníky etnických (subetnických) skupin nejen v českých zemích, ale i po celém světě. Tyto skupiny charakterizuje společný původ, částečně historie, osobité vlastnosti (jako jsou vybrané antropologicko-somatické znaky) a také společně sdílené sociokulturní determinanty. (Ševčíková, 2008, s. 29)

Romipen (*romská identita*) – klíčová sociokulturní determinanta Romů znamenající romskou totožnost, sebevědomí, myšlení o sobě, pojmenování sebe sama a současně také právní i mravní kodex (Ševčíková, 2008, s. 30).

Romská (Cikánská hudba) – vžitý výraz pro hudební projevy (resp. hudební kulturu) etnika Romů (zvaných tradičně Cikáni). Soubor hudebních projevů, chápaných jako cikánská hudba, zahrnující jak etnickou a folklorní hudbu Romů, tak hudbu, jíž se cikánští hudebníci zapojili do sféry evropské populární hudební tvorby (Fukač a Vysloužil 1997, s. 95).

Sociální problém – společenský stav nebo společenskou situaci, který vyrůstá z rozporů mezi životní situací jedince ve společnosti a společenskými podmínkami lidské existence (Wildmannová, 2005, s. 14).

Stereotypy – mínění o třídách individuů, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovité způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují: nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí. (Průcha, 2001. s 36)

PŘÍLOHA Č. 3: PŘÍKLADY KÓDOVÁNÍ PÍSNÍ

Příklad č. 1

Pijav mange, pijav mire phralorenc.

Jaj, de prepilam love, jaj,

le mire phralorenc.

E čhave roven, ma rov mange.

E de khatar lenge lava,

joj, de te man love nane.

Piji, piji s mými bratříčky.

Joj, propili jsme peníze, joj,

s mými bratříčky.

Děti pláčou, neplač mi.

Odkud vezmu peníze,

joj, žádné nemám.

(Belišová, 2002, s. 91)

(vlastní překlad)

kategorie: Společensky nežádoucí jevy: podkategorie alkohol

kategorie: Rodinná pospolitost: podkategorie: sourozenci, děti

kategorie: exprese smutku: pláč

kategorie: životní podmínky: podkategorie: peníze (propil peníze, nemá žádné)

Příklad č. 2

Čoro manuš me som mira romňaha,

andre žala rovav mire čhavenca.

A me le jakhenca me la na dikhav,

a me but cerpinav amare čhavenca.

Jsme se svou ženou chudobní lidé,

s mými dětmi pláčeme žalem.

Ani na oči nevidím,

velmi trpíme s našimi dětmi.

(Belišová, 2010, s. 146)

(vlastní překlad)

kategorie: Rodinná pospolitost: podkategorie: žena, děti

kategorie: exprese smutku: pláč (žal na chudobou, utrpení)

kategorie: tíživá nebo krizová situace: chudoba

PŘÍLOHA Č. 5: UKÁZKY PÍSNÍ A NOTOVÉ TRANSKRIPCE

Amare khera bare tičkendar

A-ma-re khe-raba-re ti-čken-dar, de di-čholan-dreba-ro čo ri-pen.
 3
 Joy, na-ne lo-ve na-ne lo-ve bo som čo-ro,
 4
 joy, De-vla-le, bosom čo-ro, de ko-ru-na-ha na bi-ri - nav.

Amare khera bare tičkendar
 de dičhol andre baro čoripen.
 Joy, nane love, nane love, bo som čoro,
 jaj, Devlale, bo som čoro,
 de korunaha na birinav.

*Pavol Mačo Kočibalo, Žehňa 1988
 Rudo Husár, Abranovce 1995*

Náš dom z dlhých laticiek
 vidno vnútri veľkú chudobu.
 Jaj, nemám peniaze, nemám peniaze, lebo
 som chudobný,
 joy, Bože, lebo som chudobný,
 s peniazmi nevystačím.

Our house from long planks
 seems to be very poor inside
 Alas, I have no money, have
 'cause I'm poor,
 oh, God, 'cause I'm poor,
 the money I have will not be

(Belišová, 2002, s. 16)

Mamo, mamo, so kerdžal

1 ma - mo, ma - mo, so ker - džal?
 2
 Pre kas tu man te mu - khľan? Mu - khľan, mu - khľan tuman kor - ko - res.
 4
 So me čo - ro, čo - ro, šaj ke - rav? Naj - na - na, naj - na -
 8
 1. naj - - - naj
 2. naj - - - naj

I mamo, mamo, so kerdžal?
 Pre kas tu man te mukhľan?
 Mukhľan, mukhľan tu man korkores.
 So me čoro, čoro, šaj kerav?
 Naj, na, na...

Soske, mamo, man mukhľal?
 Me pal tute rovava.
 Arakhľom me mange piraňa.
 So me, čoro, Devla, kerava?
 Naj, na, na...

Ľrika Husárová, Abranovce 1988

Mami, mami, čo si urobila?
 Komu si ma zanechala?
 Nechala, nechala si ma samotného.
 Čo ja, úbohý, úbohý, môžem robiť?
 Naj, na, na, na...

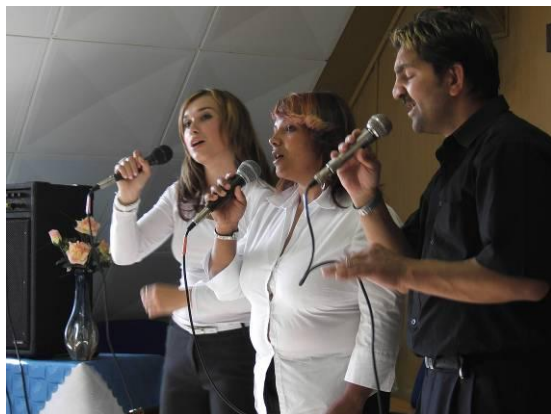
Prečo si ma, mami, opustila?
 Budem za tebou plakať.
 Našiel som si milú.
 Čo ja, úbohý, Bože, urobím?
 Naj, na, na, na...

Mommy, mommy, what did I do?
 Who did you leave me with?
 You left me, left me alone.
 Poor me, poor me, what can I do?
 Nay, na, na, na...

Why did you leave me, mommy?
 I will weep for you.
 I found my beloved.
 God, poor me, what will I do?
 Nai, na, na, na...

(Belišová, 2002, s. 19)

PŘÍLOHA Č. 6: FOTOGRAFIE Z VLASTNÍCH ČESKO-ROMSKÝCH HUDEBNÍCH PROJEKTŮ

(Projekt Jekhetane – jinak, koncert Vsetín, 2006)

(Česko-romská kapela Dživas, Antiples UTB, 2007)

(Česko-romská kapela Dživas, Bohumín, 2007)

(Kapela Gadže, Zlín, 2014)

ROMSKÁ HUDBA VE FOTOGRAFIÍCH
VERNISÁŽ *Jaroslava Balvína*

Doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc. (1947)
 Docent Ústavu pedagogických věd a vědecký garant oboru
 Andragogika (teorie výchovy a vzdělávání dospělých) na
 Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Česká
 republika. Absolvent oboru Filosofie – Historie na Karlově
 univerzitě v Praze. Ve své fotografické tvorbě se zaměřuje na
 národnostní tematiku, zejména na problematiku Romů. V
 současnosti má za sebou už více než 80 autorských výstav doma,
 a v zahraničí (Anglie, Bulharsko, Srbsko, Chorvatsko, Slovensko).

<http://jaroslavbalvin.eu/>

20. 3. 2015
19.00 hod.

Doprovodný program:
GADŽE
 Koncert hudební formace
 hrající autorské romské písně

LUHAČOVICE
 Klub SOKOLKA

VSTUP ZDARMA

Kontakt na pořadatele:
 Tel.: 739 033 502
gadze@centrum.cz

<https://www.facebook.com/sokolkaluhavasvegass>
<http://www.sokolka.cz/p/mapa.html>

(Vernisáž – Romská hudba ve fotografiích Jaroslava Balvína / Gadže, Luhačovice, 2015)